

IN P. VIR.
 GILII MARONIS
 Georgica annotationes
 H. EOBANI
 HESSI.

Art. 6875.

Coloniae apud Io. Gymni-
 cum. Anno M. D.
 XXXVI.

Const 14. pte

IN VIRGI

LII GEORGICA PRAEFATIO

Eobani Hessi.

LIBRI Georgicorum Virgilii, quos nuper in hac schola Norica, studiosae iuuentuti exponendos, tum scholijs quibusdam non nihil illustrandos suscepimus, quantam utilitatem cognitionis, cum rerum, tum uerborum, studiose Lectori adferant, superuacaneum fuerit, longiore hic sermone differere, cum nec scribendi cōmentarios, nec ualde laudandi rem laudibus omnibus superiorem: sed tantum adnotationes quasdam adijciendi (ut in Bucolicis fecimus) animus nobis fuerit. Cum & per multa passim extent scripta, huiusce rei laudem continētia, & praesens de industria quaesita breuitas materiam quauis copia maiorem capere, nec possit, nec debeat. Ideo pauca quaedam ex multis, quis enim omnia, uel ferat uel excutiat? de laudibus rei Rusticae & agriculturę, satis uisum est indicare tantum cęu digito, non etiam recensere. De harum itaq; rerum laudibus scripsere, quos obiter meminisse potuimus, hi ferē.

Cato in praefatione de Re rustica.

Varro Rerum rusticarum lib. 1. cap. 2.

Columella in praefatione & lib. 1. cap. 1.

Plinius historicus. libro. 18. à principio capitibus aliquot.

Horatius libro Epodon Ode 2. Epistolarum, lib. 1.

Epist. 10. & 14. & 17.

A 2 Pli

PRAEFATIO

Plinius iunior in Epistolis aliquoties per descriptionem uillarum, maxime Laurentis & Tusculanæ. Virgilius ipse, præter alia plenissimum uitæ rusticæ ἐρωμιον facit libro Georg. 2.

Hesiodus quoque passim περὶ τῶν ἐργῶν καὶ ἡμερῶν. Ab Homero quoque eximie satis laudata est, dum Pheacum regem Alcinoium summa cum uoluptate in hortis uersari scribit Odyss. 6. & 7. & Laertem senem desiderium, quod de absentia filij capiebat, agricultura lenientē inducit, eiusdem operis libro ultimo.

Scriptores Rei Rusticæ.

Scripsere de re Rustica ex Latinis Cato, Varro, Columella, Palladius, Virgilius, Plinius, & hi (quos norim) extant tantum. Præterea Higinius, Cornel. Celsus, Iul. Græcinus, Iul. Atticus, Salsernæ duo, Tremelius Scropha, & hi quidem (ut existimo) desiderantur.

Ex Græcis plus L. de quibus uideto, si libet, Varro nem & Columellam. Enumerantur etiam, qui de hac scripsere reges aliquot & duces à Plinio libro decimo octauo, capite tertio.

FINIS PRAEFATIONIS.

MODESTI

NI IURISCONSULTI IN PRIMUM GEORGICORUM ARGUMENTUM.

Quid faciat letas segetes, quæ sidera seruat
Agricola, ut facilem terram proscindat aratris,
Semina quo iacienda modo, cultusque locorum
Edocuit, messes magno olim scenore reddi.

P. V. M. GEORGICORUM Liber Primus ad Mæcenatem.

Quid faciat letas segetes, quo sidera terram
Vertere Mæcenas, ulmisque adiungere uites
Conueniat, quæ cura bouum, quis cultus habendo
Sit pecori atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos ò clarissima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum
Liber & alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaque inuentis Acheloia miscuit uuis.
Et uos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Fauni que pedem, Dryadesque puella,
Munera uestra cano. Tuque ò cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti
Neptune, & cultor nemorum, cui pinguis Cæe

A 3 Ter

Tercentum niuei tondent dumeta iuueni.
 Ipse nemus linquens patrium, saltusq; Licæi
 Pan ouium custos, tua si tibi Manala curæ,
 Adsis ò Tegeæ sauens, oleæq; Minerva
 Inuentrix, unciq; puer monstrator aratri
 Et teneram ab radice ferens Siluane cupressum,
 Dijq; deæq; omnes, studium quibus arua tueri,
 Quiq; nouas alitis non nullo semine fruges,
 Quiq; satis largum cælo demittitis imbrem.
 Tuq; adeo, quem mox, quæ sint habitura deorum
 3 Concilia incertum est, urbis ne inuisere Cæsar,
 Terrarumq; uelis curam, & te maximus orbis
 Authorem frugum, tempestatumq; potentem
 Accipiat, cingens materna tempora myrto.
 An deus immensi uenias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule,
 Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis,
 4 An ne nouum tardis sydus te mensibus addas,
 5 Quæ locus Eriogonen inter chelasq; sequentes
 Panditur, ipse tibi iam brachia contrahit ardens
 Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit.
 Quicquid eris (nam te nec sperent tartara regem,
 Nec tibi regnandi ueniat tam dira cupido,
 Quamuis elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
 Da facilem cursum, atq; audacibus annue cœptis.

Ignat

Ignarosq; uia mecum miseratus agrestes
 Ingredere, & uotis iam nunc assuesce uocari.
 6 Vere nouo gelidus canis cum montibus humor
 Liquitur, & Zephyro, putris se gleba resoluit,
 Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
 Ingemere, & sulco attritus splendescere uomer.
 7 Illa seges demum uotis respondet auari
 Agricola, bis quæ solem, bis frigora sensit,
 Illius immense ruperunt horrea messes.
 Ac prius ignotam ferro quam scindimus æquor,
 8 Ventos, & uarium cæli prædiscere morem
 Cura sit, ac patrios cultusq; habitusq; locorum.
 9 Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset.
 Hic segetes, illic ueniunt foelicibus uua,
 Arborei foetus alibi, atq; iniussa uirescunt
 10 Gramina, nonne uides croccos ut Tmoles odores,
 India mittit ebur, molles sua thura Sabæi
 11 At Chalybes nudi ferrum, uirosaq; Pontus
 Castorea, Eliadum palmas Epeiros equarum.
 Continuo has leges, æternaq; fœdera certis
 Imposuit natura locis, quo tempore primum
 Deucalion, uacuum lapides iactauit in orbem,
 12 Vnde homines nati durū genus, ergo age terræ
 13 Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
 Fortes inuertant tauri, glebasq; idcentes
 Puluerulenta coquat maturis solibus æstas.

A 4 A3

GEOR.

At si non fuerit tellus foecunda, sub ipsum
 Arcturum, tenui sat erit suspendere sulco
 Illic officiant letis ne frugibus herbae,
 Hic sterilem, exiguis ne deserat humor arenam.
 14 Alternis idem tonsas cessare nouales,
 Et segnem patiere si tu durefcere campum,
 Aut ubi flaua seres mutato sydere farras,
 Vnde prius letum siliqua quassante legumen,
 Aut tenues foetus uicia, tristisq; lupini
 Susluleris, fragiles calamos, sylvamq; sonantem.
 15 Vrit enim lini campum seges, urit auene,
 Vrunt lethaeo persusa papauera somno.
 16 Sed tamen alternis facilis labor, arida tantum
 17 Ne saturare simo pingui pudeat sola, ne ue
 Ffoetos cinerem immundum iactare per agros,
 Sic quoq; mutatis requiescunt foetibus arua.
 Nec ulla interea est inarata gratia terra.
 18 Sape etiam steriles incendere profuit agros,
 Atq; leuem, stipulam crepitantibus urere flammis.
 Siue inde occultas uires, & pabula terra
 Pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem
 Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor.
 Seu plures calor ille uias, & caeca relaxat
 Spiramenta, nouas ueniat qua succus in herbas,
 Seu durat magis, & uenas astringit hianteis,
 Ne tenues pluuia, rapidiue potentia Solis

Acrior.

LIBER I.

Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo rastris glebas qui frangit incertes,
 Vimineasq; trahit crates: iuuat arua, neq; illum
 Flaua Ceres alto nequicquam spectat olympo.
 19 Et qui profcisso quae suscitatur equore terga,
 Rursus in obliquum uerso prorumpit aratro.
 Exercetq; frequens tellurem, atq; imperat aruis.
 20 Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas
 Agricola, hyberno letissima puluere farras,
 Letus ager, nullo tantum se Moesia cultu
 Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes,
 Quid dicam, iacto qui semine comminus arua
 Insequitur, cumulosq; ruit male pinguis arene?
 Deinde satis fluuium inducit, riuosq; sequentes.
 Et cum exustus ager morientibus aestuat herbis.
 Ecce supercilio cliuosi tramitis undam
 Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur
 Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua:
 21 Quid, qui ne grauidis procumbat culmus aristas
 Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 Cum primum sulcos aequant sata? quiq; paludis
 Collectum humorem bibula deducat arena?
 Praesertim incertis si mensibus annis abundans
 Exit, & obducto late tenet omnia limo,
 Vnde cauae tepido sudant humore lacunae?
 Nec tamen haec, cum sint hominumq; bouumq; labores

A S Vera

Versando terram experti, nihil improbus anser,
 22 Strymoni. e. q. grues, & amaris intyba fibris
 23 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse uiam uoluit, primusq; per artem
 Mouit agros curis acuens mortalia corda,
 Nec torpere graui passus sua regna ueterno.
 Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
 Nec signare quidem, aut partiri limite campum
 Fas erat, in medium querebant, ipsaq; tellus
 Omnia liberius nullo poscente ferebat.
 Ille malum uirus serpentibus addidit atris,
 Prædariiq; lupos iussit, pontumq; moueri,
 Mellaq; decussit folijs, ignemq; remouit,
 Et passim riuus currentia uina represit.
 Ut uarias usus meditando extunderet artes
 Paulatim, & sulcis frumenti querebat herbas,
 Et silicis uenis abstrusum excuderet ignem.
 Tunc alnos primum fluuij sensere cauatas.
 Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit,
 Pleiades, Hyadas, claramq; Lycaonis Arcton.
 Tum liqueis captare feras, & fallere uisco
 Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus.
 Atq; alius funda latum iam uerberat annem
 Alta petens, pelagooq; alius trahit humida lina.
 Tum ferri rigor, atq; argutæ lamina ferræ.
 Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

24 Tum uaria uenere artes, LABOR omnia vincit
 Improbus, & duris urgens in rebus egestas.
 Prima Ceres ferro mortales uertere terram
 Instituit, cum iam glandes, atq; arbuta sacre
 Deficerent syluæ, & uictum Dodona negaret.
 Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos
 Esset rubigo, segnisq; horreret in aruis
 Carduus, intereunt segetes, subit aspera sylua,
 Lappaq; tribulicq; interq; nitentia culta
 Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ,
 Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris,
 Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci
 25 Falce premes umbras, uotisq; uocaueris imbræ,
 Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum,
 Concussaq; famem in syluis solabere quercu.
 26 Dicendum, & quæ sint duris agrestibus arma,
 Quis sine, nec potuere seri, nec surgere messes.
 Vomis, & inflexi primum graue robur aratri
 Tarda q; Eleusinae matris uoluentia plaustra,
 Tribulaq; trabeæq; & iniquo pondere rastræ.
 Virgæ præterea Celei, nullisq; supellex,
 Arbutæ crates, & mystica uannus iacchi.
 27 Omnia quæ multo ante memor prouisa repones,
 Si te digna manet diuini gloria ruris,
 Continuo in syluis magna ui flexa domatur
 In burim, & curui formam accipit ulmus aratri.

28 Huic à stirpe pedes temo protentus in octo,
 Bina aures, duplici aptantur dentalia dorso.
 Ceditur & tilia ante iugo leuis, altaq; sagus.
 Stiuatq; quæ currus à tergo torqueat imos
 Et suspensa focis exploret robora fumus.
 Possum multa tibi ueterum præcepta referre,
 Ni refugis, tenuesq; piget cognoscere curas.
 29 Arca cum primis, ingenti æquanda Cylindro,
 Et uertenda manu, & creta solidanda tenaci,
 Ne subeât herba, neu puluere uicta sathiscat.
 Tum uariæ illudunt pestes, sepe exiguus mus
 Sub terris posuitq; domos, atq; horrea fecit
 Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
 Inuentusq; cauis buso, & quæ plurima terræ
 Monstra ferunt, populatq; ingentem farris aceruum
 Curculio, atq; inopi metuens formica senectæ.
 30 Contemplator item, cum se nux plurima soluit
 Induet in florem, & ramos curuabit olentes.
 Si superant foetus, pariter frumenta sequentur,
 Magnaq; cum magno ueniet tritura calore.
 At si luxuria foliorum exuberat umbra,
 Nec quicq; pinguis palææ teret area culmos.
 31 Semina uidi equidem multos medicare serentes,
 Et nitro prius, & nigra persundere amurca,
 Grandior ut foetus siliquis fallacibus esset,
 Et quamuis igni exiguo proproprata maderent,

Vidi

32 Vidi lecta diu, & multo spectata labore
 Degenerare tamen, ni uis humana quotannis
 Maxima quæq; manu legeret, sic omnia satis
 In peius rueret, ac retro sublapsa referri.
 Non aliter, quam qui aduerso uix flumine lembum
 Remigij subigit, si brachia sorte remisit,
 33 Atq; illum in præceptis pronò rapit alueus anni.
 34 Præterea tam sunt Arcturi sydera nobis,
 Hædorumq; dies seruandi, & lucidus anguis,
 Quam quibus in patriam uentosa per æquora uectis
 Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.
 35 Libra diæi, somniq; pares ubi fecerit horas,
 Et medium luci, atq; umbris iam diuidit orbem,
 Exercete uiri tauros, serite ordea campis
 Vsq; sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
 Nec non & lini segetem, & cereale papauer
 Tempus humo tegere, & iadudum incubere aratris,
 Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
 Vere sabis satio, tunc te quoq; medica putres
 Accipiunt sulci, & milio uenit annua cura,
 36 Candidus auratis aperit cum cornibus annum
 Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro,
 37 At si triticeam in messem, robustaq; farræ
 Exercebis humum, solisq; instabis aristis,
 Ante tibi coæ Atlantides abscondantur,
 Chosiaq; ardentis decedat stella Coronæ,

Deo

GEOR.

Debita quam sulcis committas semina, quamq;
 Inuita properes anni spem credere terra.
 Multi ante occasum Maiæ cœpere, sed illos
 Expectata seges uanis elusit auenis.
 Si uero uiciamq; seres, uilemq; safelum,
 Nec pelusiacæ curam aspernabere lentis,
 Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes,
 Incipe & ad medias sementem extende pruinas,
 Icecirco certis demensum partibus orbem,
 Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
 38 Quinq; tenent coelum zona, quarum una chorusco
 Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni,
 Quam circum extreme dextra, leuaq; trahuntur
 Cærulea, & glaciæ concretæ, atq; imbribus atris,
 Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ diuim, & uia secta per ambas,
 Obliquus qua se signorum uerteret ordo.
 Mundus ut ad scythiam, Riphæasq; arduus arces
 Consurgit, premitur Libyæ deuexus in austros,
 39 Hic uertex nobis semper sublimis, at illum
 Sub pedibus styx atra uidet, manesq; profundi.
 Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
 Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos Oceani metuentes æquore tingi,
 40 Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
 Semper, & obienta densentur nocte tenebræ,

Aut

LIBER I.

Aut redit à nobis aurora, diemq; reducit,
 Nosq; ubi primus equis oriens affluit anhelis,
 Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
 Hinc tempestates dubio prædiscere caelo
 Possumus, hinc messisq; diem, tempusq; serendi,
 41 Et quando infidum remis impellere marmor
 Conueniat, quando armatas deducere classes,
 Aut tempestiuam syluis euertere pinum.
 Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus,
 Temporibusq; parem diuersis quattuor annum.
 42 Frigidus agricolam si quando continet humber,
 Multa forent, quæ mox caelo properanda sereno
 Maturare datur, durum procedit arator
 Vomeris obtusi dentem, cauet arbore lyncres,
 Aut pecori signum, aut numeros impressit aceruis.
 Exacuunt alij uallos, furcasq; bicornes,
 Atq; amerina parant lentæ retinacula uiti.
 Nunc facilis rubea texatur fiscina uirga.
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
 43 Quippe etiam festis quædam exercere diebus
 Fas & lura sinunt, riuos deducere nulla
 44 Religio uetuit, segeti prætere sepe,
 Insidias auib; moliri, incendere uepres,
 Balantumq; gregem fluuio mersare salubri,
 Sepe oleo tardi costas agitator aselli
 Villibus aut onerat pomis, lapidemq; reuertens

1130

GEOR.

Iucissum, aut atrae massam picis urbe reportat.

45 Ipsa dies alios alio dedit ordine luna

46 Felices operum, quintam fuge, pallidus Orcus,

Eumenidesq; satæ, tum partu terra nefando

Cœumq; lapidumq; creat, seuumq; Typhœa,

Et coniuratos cœlum rescindere fratres,

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere olympum,

Ter pater extructos disceit fulmine montes.

47 Septima post decimam felix, & ponere uites,

Et prensos domitare boues, & licia tele

Addere, nona fugæ melior, contraria furtis.

Multa adeo gelida melius se nocte dedere,

Aut cum sole nouo terras irrorat eous.

Noctæ leues stipulæ melius, nocte arida prata

Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Et quidem seros hyberni ad luminis ignes

Peruigilat, ferroq; faces inspicat acuto.

Interea longum cantu solata laborem

Arguto coniunx percurrit pectine telas,

Aut sulcis musti Vulcano decoquit humorem,

Et solijs undam tepidi despumat aheni.

At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,

Et medio tostas æstu terit area fruges.

48 Nudus ara, sere nudus, hyems ignaua colono.

Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,

GEOR.

Mutuaq; inter se leti conuiuia curant.

49 inuitat genialis hyems, curasq; resoluit

Ceu pressæ cum iam portum tetigere carinæ,

Puppibus & leti nauæ imposuere coronas,

Sed tamen et quernas glandes tunc stringere tempus.

50 Et lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta.

Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,

Auritosq; sequi lepores, tum figere damas,

Stupea torquentem balearis uerbera funda,

Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina tridunt,

Quid tempestates autumnæ, & sidera dicam?

Atq; ubi iam breuiorq; dies, & mollior æstas?

Quæ uigilanda uiris, uel cum ruit imbriferum uer,

Spicea iam campis cum messis inhorruit, & cum

Fruumenta in uiridi stipula iactantia turgent.

51 Sepe ego cum flauis messorum induceret aruis

Agricola, & fragili iam stringeret ordea culmo

Omnia uentorum concurrere prælia uidi,

Quæ grauidam late segetem, ab radicibus imis

Sublime expulsam eruerent, ita turbine nigro

Ferret hyems, culmumq; leuem, stipulasq; uolantis.

Sepe etiam immensum cœlo uenit agmen aquarum,

Et foedam glomerant tempestatem imbris atris

Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther,

Et pluuia ingenti sata lata, boumq; labores

Diluit, implentur fossæ, & caua flumina crescunt

LIBER I.

Sapius & tectis penetralibus extulit oua
 Angustum formica terens iter, & bibit ingens
 Arcus, & è pastu decedens agmine magno
 Cornuorum increpuit densis exercitus alis.
 Iam varias pelagi uolucres, & quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores,
 Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undis
 Et studio incassum uideas gestire lauandi.
 Tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce,
 Et sola in sicca secum spaciatur arena.
 Nec nocturna quidem carpentes pensa puella
 Nesciuere hyemem, testa cum ardente uiderent
 Scintillare oleum, & putres concreescere fungos,
 Nec minus ex hymbri soles, & aperta serena
 Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
 Nam neq; tum stellis acies obtusa uidetur,
 Nec fratris radijs obnoxia surgere luna.
 Tenuia nec lanæ per coelum uellera ferri,
 Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
 56 Dilectæ Thetidi Halcyones, non ore solutos
 Immundi meminere sues iactare maniplos.
 At nebule magis ima petunt, campoq; recumbunt.
 Solis & occasum seruans de culmine summo
 Nequicquam seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus.

GEOR.

Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
 Quacunq; illa leuem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus, qua se fert Nisus ad auras,
 Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.
 Tum liquidas corui, presso ter gutture uoces,
 Aut quater ingeminant, & saepe cubilibus altis
 Nescio qua præter solitum dulcedine lati,
 Inter se folijs strepitant, iuuat imbribus actis
 Progeniem paruam, dulcesq; reuisere nidos.
 57 Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis
 Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
 Verum ubi tempestas, & coeli mobilis humor
 Mutauere uias, & Iuppiter humidus austris
 Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa relaxat,
 Vertuntur species animorum, & pectora motus
 Hunc alios, alios dum nubila uentus agebat
 Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
 Si uero solem ad rapidum, lunasq; sequentes
 Ordine respicies, nunquam te crastina sallet
 Hora, nec insidijs noctis capiere serena.
 Luna reuertentis cum primum colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
 Maximus agricolis, pelagoq; parabitur imber.
 At si uirgineum suffuderit ore ruborem,

LIBER I.

Ventus erit, uento semper rubet aurea Phœbe.

58 Sin ortu in quarto, nanq; is certissimus author,
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit,
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo
Exactum ad mensē pluuia, uentisq; carebunt.
Votaq; seruati soluent in littore nautæ
Glaucō, & Panopææ, & Inoo Melicertæ.

Sol quoq; & exoriens, & cum se condat in undas

59 Signa dabit, solem certissima signa sequentur.
Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis uariauerit ortum
Conditus in nubem, mediōq; refugerit orbe,
Suspecti tibi sint imbres, nanq; urget ab alto
Arboribusq; satisq; Notus pecoriq; sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi erumpent radij, aut ubi pallida surgit
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
Heu male tum mites defendit pampinus uuas,
Tam multa in testis crepitās salit horrida grando,
Hoc etiam emenso cum iam decedet olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe uidemus
Ipsius in uultu uarios errare colores.
Ceruleus pluuiam denunciat, igneus Euros,
Sin macula incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tum pariter uento, nimbisq; uidebis
Feruerē, non ille quisquam me nocte per altum

Ire,

GEOR.

Ire, neq; à terra moucat conuellerē funem.

At si cum reseretq; diem, condetq; relatum

Lucidus orbis erit, frustra terreberē nimbis.

Et claro syluas cernes aquilone moueri,

60 Deniq; quid Vesper serus uehat, unde serenas

Ventus agat nubes, quid cogat & humidus Auster,

Sol tibi signa dabit, solem quis dicere falsum

Audeat ille etiam cæcos instare tumultus

Sæpe monet, fraudemq; & operta tumescere bella.

61 Ille etiam extincto miseratus Casare Romam,

Cum caput obscura nitidum ferrugine textit,

Impiaq; eternam timuerunt secula noctem.

Tempore quanq; illo tellus quoq; & æquora ponti.

Obsceniq; canes, importunæq; uolucres

Signa dabant, quoties Cyclopum offeruere in agros,

Vidimus, undantem ruptis fornacibus Actnam?

Flammaramq; globos, liquefactaq; uoluerē saxas?

Armorū sonitum toto germania cœlo

Audijt, insolitis tremuerunt motibus Alpes.

Vox quoq; per lucos uulgo exaudita silentes

Ingens, & simulachra modis pallentia miris

Visa sub obscurum noctis, pecudesq; locutæ

Infandum, sistunt amnes, terraq; dehiscunt,

Et moxstum illachrymat templis ebur, æraq; sudant.

Proluit insano contorquens uortice syluas

Pluuiorum rex Eridanus, camposq; per omneis

LIBER I.

Cum stabulis armenta tulit, nec tempore eodem
 Tribus aut extis fibræ apparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cessauit, & altæ
 Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
 Fulgura, nec diri toties arserunt cometa.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum uidere Philippi.
 Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
 Emathiam, & latos Aemi pinguescere campos,
 Scilicet & tempus ueniet, cum finibus illis
 Agricola incuruo terram, molitus aratro,
 Exesa inueniet scabra rubigine pila
 Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,
 Grandiaq; effosis mirabitur ossa sepulchris
 Di patrij indigetes, & Romule, Vestaq; mater
 Quæ Thuscum Tyberim, & Romana palatia seruat
 Nunc saltem euerso iuuenem succurrere seculo
 Ne prohibete, satis iam pridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus periuria Troiæ.
 Iam pridem nobis cœli te regia Cæsar
 Inuidet, atq; hominum queritur curare triumphos
 Quippe ubi fas uersum atq; nefas, tot bella per orbem
 Tam multæ scelerum facies, non ullus aratro
 Dignus honos, squallent abductis arua colonis:
 Et curuæ rigidum falces conflantur in enses.

GEOR.

Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum,
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
 Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe.
 Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt in spatia, & frustra retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

Finis libri Primi.

IN VIRGILII GEOR

GICORVM LIB. I. ANNOTA
TIONES EOBANI HESSI.

Quid faciat lætas segetes, quo sydere terram
 Vertere Mæcenæ, &c.

Hesiodus ab inuocatione orditur, ut Græci ferè
 solent, ab argumento fabuloso propositionem su-
 mens.

καλέωις καλοβάτης
ἀκούωις
 Ἄκουσεν ὁ πρῶτος ἀκούων καλοβάτης
 Ἄκουε δὲ ἐννέπτε σφίτερον κατὰ τὴν ὕμνησιν.

Musæ Pierides proles Iouis inclyta cantu
 Vera patris causa precor aspirate canenti.

Indeꝝ in fabulas Promethei & Pandoræ latius
 euagatur. Hic uero noster non à fabulis, sed quod
 Latini solent, à propositione statim orditur, eamq;
 quadripartitam facit: proponit enim, quid in singu-
 lis libris sit scripturus, eo quo proponit ordine exe-
 cuturus. Deinde inuocat, non Musas, ut ille Græcus,

B 5 sed

ANNOT. EOBANI HES.

tionem uerna. Iterum semine facta ab aratione Autumnali.

Bis solem, semel aestate, qua cessat ab aratione uerna. Iterum, qua fructum fert.

Plinius uero lib. 18. cap. 20. sic scribit, Quarto feri sulco Virgili. existimatur uoluisse, cum dixit esse fegetem, quae bis solem, bis frigora sensisset.

8 Ventos ac uarium.)

De obseruatione salubritatis aut pestilitatis locorum ex uentis ac regione caeli, ac aeris saluberrimum praecipuum traditum a ueteribus, Catone de re rustica, cap. 1. Quae Columella citans lib. 1. cap. 3. Portius Cato, inquit, in emendo agro, praecipue duo consideranda esse censebat, salubritatem caeli, & ubertatem loci. Varro item lib. 1. cap. 4. diligenter id exequitur. Haec uero consequemur ait Columella lib. 1. cap. 4. si uerissimo uati uelut oraculo crediderimus, dicenti, Ventos ac uarium &c. ubi obiter nota legendum uarium, non proprium, ut habent uulgati codices. Plinius quoque citat hunc locum li. 18. cap. 24. De eadem re tradidit Palladius lib. 1. cap. 2. & 3. & 4. & 5. & 7.

9 Et quid quaeque ferat regio, &c.)

Varro lib. 1. cap. 23. Duo, inquit, consideranda sunt, quae & quo quidem loco maxime oporteat ferere. Alia enim loca adposita sunt ad foenum, alia ad frumentum, alia ad uinum, alia ad oleum &c. Vnde Columella, ubi supra. Plinius li. 18. cap. 18. hunc locum uocat Oraculum.

10 Nonne uides.) A specie descendit ad genera, & peculiares certis locis dotes adsignat.

11 Virofagj Pontus.) Putant quidam a uiribus esse

INI. GEORG.

esse, ut dubites uirosa ne pontus, an uirosa caestorea accipias. Mihi magis placet, uirosa pontus, quod uenena multa ferat, haec regio. Quod ipse testatur in Bucolicis, Ecloga nona.

Has herbas atque haec ponto mihi lecta uenena

Ipse dedit Maeris nascuntur plurima ponto.

12 Vnde homines nati. &c.) Non sine ratione fabulam inserit, sed ut sub figmento philosophice ostendat hominem animal esse laboriosum, ac ad laborem natum, & labore esse opus, si uictum ad necessitatem ex agro parare uoles, ut infra quoque, ibi, Pater ipse colendi Haud facilem esse uiam uoluit &c. A quo non abhorret illud in nostris literis, In sudore uultus tui, uesceris pane tuo &c. Fabulam Deucalionis narrat Ouidius lib. 1. Metamorph.

13 Pingue solum primis.) Operae precium uisum est uerba Plinij hoc loco adscribere, quod totum hunc rectissime exponunt. Sic igitur scribit lib. 18. cap. 19.

In arando magnopere Catonis oraculum obseruandum est. Quid est primum? agrum bene colere. Quid secundum? bene arare. Quid tertium? stercoreare. Sulco uario ne ares, tepestiuae ares, tepidioribus locis a bruma proscindi arua oportet. At frigidioribus ab equinoctio uerno & maturius sicca regione quam humida: maturius densa terra, quam soluta: pingui, quam macra. Vbi sicca & graues aestates, terra cretosa & gracilis utilius inter solstitium & Autumnum equinoctium aratur. Vbi leues aestus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum, etiam hyeme moueri placet. Tenue ualde & aridum, paulo ante sationis

sem

ANNOT. EOBANI HES.

tempus. Sunt & hæc leges, Lutosam terram ne attin-
gito: ut omni arato, priusquam arces, profcindito:
hoc utilitatem habet, quod inuerso cespere herbarum
radices necantur. Quidam utiq; ab æquinoctio
uerno profcindi uolūt. Quodq; uere semel aratum
est, à temporis argumento uernactum uocatur.
Hoc in nouali atq; requieto necessarium est. No-
uale est, quod alternis annis feritur &c. Eadem fe-
rè & alij Columel. lib. 1. ca. 4. Palladius li. 1. cap. 3.

14 Alternis idem tonsa.) Plinius libro 18. ca. 21.
Virgilius alternis cessare arua suadet, & hoc si par-
tiatur raris spacia, utilissimum proculdubio est &c.

15 Vrit enim lini.) Plinius in prologo libro. 29.
loquens de natura lini, sic scribit, Vt sciamus fauissè
pœnas, nihil gignitur facilius: ut sciamus nolente
id fieri natura urit agrum, deterioremq; ipsū
facit. Columella libro 2. cap. 10. Lini semen, inquit,
nisi magnus est eius in ea regione quā colis prouen-
tus & precium proritat, ferendum non est, agrum
enim præcipue noxium est. Idem ibidem capi. 14.
Tremelius, inquit, obesse maxime ait solo uirus cin-
ceris & lini: alterum, quia fit falsæ: alterum, quia
feruidæ naturæ. Quod etiam Virgilius significat
dicendo, Vrit enim lini campum seges &c.

16 Sed ramen alternis.) Hesiodus hæc paulo diu-
uersius ratione opinor ea quam supra ex Plinio
adduximus, huius uerba sunt.

ἄνηρ δὲ λιγὴν ἄροσιν ἀρόσοιο καὶ ἔσθην
πρῶτὸ μάλιστ' ἀρόσων ἵνα βίη πολλήδωσιν ἄρσρα
ἔτι δὲ πολλὴν βέριως ἢ νεωμίνου ὅσ' ἀπατησὶ
θειῶν δὲ σπείρη ἔπ κηφίσοσιν ἄρσρα &c.

Sicca equidè tellus pro tēpore & humida arāda est
Ma

IN I. GEORG.

Mane sed accelera, melius quo exuberet aruum
Vere nouo, sicum ne forte nouale per æstum
Frustratur tua uota, sed illud arato quotannis
Semina committens.

17 Nec saturare fimo.) Columella eodem loco,
quo iam diximus, statim subdit, sed omni solo quod
prædictorum leguminum segetibus fathiscit, una
præsens medicina est, ut stercore adiuues, & absum-
pras uires, hoc uelut pabulo refoueas. Inde cap. 15.
gna stercoreis. 16. tēpora stercoreandi late prosequit.
Varro lib. 1. cap. 38. Cato cap. 36.

Palladius lib. 1. cap. 33. Plinius lib. 18. cap. 23.
Eundem uideto lib. 17. cap. 9. de usu cineris & gene-
ribus fimi. Vbi & hæc uerba sunt, Virgilius & lino
segetem exuri & auena & papauere arbitratur.

18 Sæpe etiam steriles.) Plinius libro 18. cap. 29.
Sarmenta, inquit, aut palearum aceros & euulsas
herbas fruticesq; per uineas camposq; cum timebis
(intellige sterilitatis incommoda) incendito, fimus
medebitur.

Et capite sequenti. Sunt qui accendant in aruo &
stipulas magno Virgilij præconio. Summa autem
ratio, ut herbarum semen exurant.

Hunc locum Macrobius lib. Satur. 5. cap. 1. addu-
cens ex quatuor dicendi generibus mixtum esse, ait,
Ecce, inquit, dicendi genus, quod nusquam alibi de-
prehendes, in quo nec præcepta breuitas, nec infinita
copiam, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis &c.

19. Et qui profcisco.) Quoniā agrū, quē sementi be-
ne cōparatū uolunt, quater arant agricolæ, profcin-
dunt, iterant, tertiantur, lirant, quod fit iactō iam
semine. Sulcis enim tunc minuunt percas, & sul-
cos

ANNOT. EOBANI HES.

cos per transfuersum ducunt, quo uocant elices, per
quos aqua defluat ex agro in fossas, ad hoc ipsa
factas, quas uocant Colliquias.

20 Humida solstitia.) Hunc locum satis, ut opi-
nor, exponit Macrobius Saturn. lib. 6. cap. 20. post
multa igitur sic ait. Est igitur sensus horum uer-
suum talis, Cum ea sit anni temperies, ut hyemis
rena sit, solstitium uero hymbrium, fructus opti-
me proueniunt. Hæc autem agris adeo necessaria
sunt, ut sine his nec illi natura fecundissimi Mæ-
agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his
habetur &c.

21 Quid qui, ne grauidis.) Plinius lib. 18. cap. 22.
Sunt genera, inquit, terrarum, quarum ubertas per
etinari segetem in herba cogat, Cratis et hoc genus
dentatis stilib ferreis. Eadem nihilominus & depa-
scuntur, quæ depasta sunt sarculo, iterum excitantur
necessarium &c.

22 Strymonia & grues.) Vt aliàs frugum pestes
omittit à Plinio, Columella, & alijs satis indicat,
de umbra ipse sic ait in Bucoli. ludicro, Nocent &
frugibus umbræ. Et paulo post, Et ruris opaci falce
premes umbras.

23 Pater ipse colendi Haud facilem esse.) Hunc
locum ex primo libro Hesiodi desumptum latius
expressit. Sic enim ille Græcus.

*ἡρώφαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι
φιλίας γὰρ κεν καὶ ἔτι ἡμᾶσι ἐργασίῳ
ὡς ἐστὶν εἰς ἐπίσταν ἔχουσιν καὶ ἀεργῶν εὐνοίᾳ
εἰς φαμίαν ἀπολαίον μὴ ὑπὲρ καπνοῦ κατὰ θεῶν
ἔργα βωῶν δ' ἀπόλοιτο καὶ ἡμίονά τε καὶ ἄλλα ἐργῶν
ἀλλὰ ζῶν ἐκρυψέω χολώσασθαι φρονίῳ*

IN I. GEORG.

*ὅτι μὴ ἕκαστος προμηθεὺς ἀγκυλομήτης
τ' οὐκ ἐστὶν ἀνθρώποισι ἐμκάτω κλέα λυγρὰ
κρυψέω &c.*

Occuluere Dei uictum mortalibus ægris
Cum posset præstare diei opus unius olim
Quantum uel totum posset satis esse per annum
Ocia seruanti, tum fumo adhibere quietum
Temo nem poteras, nec quicquam armenta laborū
Exercebat, & immunem sensere quietem
At pater iratus uersuti fraude Promethei
Deceptus subito eripuit mortalibus istæc
Tanta bona, & curas tristes immisit, & ignem
Occuluit.

Verum hæc idem Poeta paulo post in descriptio-
ne aurei seculi copiosius profequitur, ut & hic no-
ster. Sed & pulcherrime Ouidius i Metamorph.

24 Labor omnia uincit Improbus.) Iterū osten-
dit labore opus esse, si uitæ necessaria consequi ueli-
mus, nec enim ociosis & ignauis huiuscemodi eue-
nire, cum permulti alij, tum præcipue Hesiodus te-
statur, qui ignauum uirum fucis spiculo carentibus

*comparat, his uerbis. ἡρώφαντες
ὡς δὲ θεοὶ νεμεσώσι καὶ ἀνερες, ὄσκει ἀεργὸς
ζῶν κηφνέωσι κοθούροις ἡελῶ ὄρμη.*

Oderunt superi ignauos & semper inertes
Nam similes fucis sunt, qui sua spicula condunt.

Idem ait, sine labore ad uirtutem peruenire non
posse: quem locū, quia multis rationibus, utilis etiam
studiofis est, haud grauatsum adscribere.

Est uero in primo τὸν ἐργῶν καὶ ἡμερῶν
τῆς δὲ ἀρετῆς ἰσῶτα θεοὶ προπαροῦντι εὐθικῶν
ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὀρθὸς ὁ μῶ ἐν αὐτῇ.

ANNOT. EOBANI HES.

Ἰδεντ' οὐτα ποδην ἀπὸ χειρὸς σφύρασι τε τὰ μοιο.

Temonem lege septipudem, sic nempe quadrabit Octipes ut fuerit, tibi malleus inde paretur.

Et totum hunc locum latius quidem, sed ut sole paulo ab hoc diuersius profequitur ibidem Poes Græcus, quem, quia notus est, & passim obuius, non est iustum, ut quasi transcriberem.

29 Area cum primis.) Plinius lib. 18. cap. 29. scribit circa inisium Autumni sub fidiculæ occâsum inter alia opera rustica id quoque esse. Aream autem messem creta præparare Catonis sententia, amara ca temperata. Virgilij operosius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt.

Idem libro 15. cap. 8. Super omnia, inquit, celebravit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia condosq; illa imbui, ne bibant oleum, amurca subigat areas terendis messibus, ut formicæ rimæq; absint.

Palladius lib. 1. cap. 36. copiosius qua ratione facienda sit area, docet.

Columel. libr. 2. cap. 20. perfodiendam aream permixtis amurca pales scribit, eamq; rem à populatione murû formicarûq; defendere frumentû, tum æquandâ paniculis, aut molari lapide. Idē li. 1. cap. 5. de loco areæ. Varro itē li. 1. cap. 51. copiose, quæ lē oporteat esse areã, docet. Cato ca. 128 ead. docet. Verû hos modos faciēdi areas cum sit alia nostris temporibus talium omnium rerum ratio, usus inuenit, præsertim in Germania & septentrione tota.

Hesiodus libro 2.

Ἀμῶσι δ' ἐποτρύνει Ἀμύτρων ἡρώ ακτήν
 ἀνίμειν ἴνυ' ἀπ' πρῶτα φανῆ δ' ἐν ὄρωϊων
 χῶρον ἐν ἐναίῃ χειρὶ ἴντροχάλω ἐν ἀλωῇ.

Ensi

IN I. GEORG.

Ensiser Orion ubi primos extulit ortus

Tum sacram Cereris uim latis confert ab agris

Et uersare iube, plenas tum frangat aristas

Area uersato iam dudum æquato Cylindro.

30 Contemplator item.) Per nucem hic Seruius intelligendam, nucem Amygdalam, quæ & nux Græca dicitur. & Thasis, ut author est Macrobius Saturn. libro 3. cap. 18. Ponit aut futuræ, & sterilitatis & fertilitatis signa.

31 Semina uidi.) Plinius libro. 18. cap. 17. uino femine perfusa, minus ægrotare existimant, Virgilius nitro & amurca perfundi iubet, fabam sic etiam grandescere promittit. Hæc ille. Vbi animaduertendum existimo, quod Virgilius. Grandior ut fortis si quis fallacibus esset. Id uideri Plinium de faba existimare dictum esse. Plures rationes medicandum seminum ponit Columella libro secundo capite nono. Palladius libro 1. cap. 35.

32 Vidi lecta diu.) Columella lib. 2. cap. 9. sic scribit, dubium non est, ex robusto semine posse fieri, non robustum. Quod uero protinus exile natum sit, nunquam robur accipere manifestum est. Ideo Virgilius cum & alia, tum & hoc de seminibus præclare sic discernit. Vidi lecta diu &c.

Idem præceptum libro quarto, ad totam agriculture rationem pertinere dicit, & non tantum ad semina leguminum.

33 Atque illum in præceptis.) Quorsum Gellius hunc locum citet, uide ipsius cap. 29. lib. 10.

34 Præterea tam sunt.) Citat hos uersus Columella libro 12. capi. 1. ac deinde subdit hæc uerba. Contra quam obseruationē multis argumentis me

C 3 disse

ANNOT. EOBANI HES.

differuisse nõ inficior in his libris, quos contra Astrologos composueram. Sed illis disputationibus exigebatur, id quod improbissime Chaldæi pollicentur, ut certis quasi terminis, ita statis diebus aeris mutationes respondeant. In hac autem ruris disciplina non consideratur eiusmodi serupulositas. Sed quod dicitur pingui Minerua quantumuis utile contingeret uillico futuræ tempestatis presagium, si persuasum habuerit, modo ante, modo post. Interdum etiam stato die occidentis uel orientis competere uim syderis. Nam satis prouidus erit, cui licebat ante multos dies cauere suspecta tempora. Et Plinius libro 18. cap. 24. Hunc locum Virgilianum citans. Spes ardua, inquit, & immensa misceri posse cœlesti diuinitatem imperitiæ. Sed contemplanda tamen grandi uitæ emolumento. Eodem li. cap. 27. suadet Plinius, ne utiq; stellas aspiciant agricolæ, sed earum potius ortus & occasus in quibusdã herbis, ac alijs signis obseruēt. Arcturus uero stella in signo Bootæ est, quidam ipsum Bootem esse dicunt, huius ortus & occasus magnas tempestates mouent. Hæc di sunt in brachio, uel secundum alios in sinistra manu aurigæ, qui caprã Amaltheã portat in humeris. Ouid. 5. Fasto. Per Anguẽ uero hic Austrinus anguis intelligitur, in quo sunt Crater & Coruus, quam fabulã narrat Ouid. 2. Fastorũ. Nam & aliæ duæ angues, in cœlo sunt, de quibus nihil hic attinet dicere.

35 Libra die.) Aequinoctium autumnale dicit, quod fit sole ingrediente primã partem libræ, quod facit nostro tempore Idibus Septembris. Quidam grammatici dixerunt Apocopen esse in dictione, die, ut abiecto i die pro diei dictũ uideretur, quos Seruius

IN I. GEORG.

uius arguens ait regularẽ esse genitiuum. Cũ aliqui casus singularis numeri, debeant esse maiores Nominatiuo plurali. Verum id hodie non obseruatur, tam in hoc quã in alijs quibusdã nominibus. Verum Gellius aliter qui Idiographum Virgilij cõdicem citat dies, non die legi, in eodem adieuerat. Quem uide to libro 9. cap. 14. Locus Poetæ indicat serendorum leguminum tempus.

36 Candidus auratis.) Macrobius super somniũ Scipionis lib. 1. cap. 18. locum hunc explicans. Non uult, inquit, tauro oriente cum sole mox in occasum ferri Canem, qui proximus tauro est, sed occidere eum dixit tauro gestante solem, quia tunc incipit non uideri sole uticino.

37 At si triticeam.) Columella libro 2. capit. 8. Placet, inquit, nostro Poetæ Adoreum atque etiam triticum non ante seminare, quã occiderint Vergiliæ, quod ipsum numeris sic edixerit.

At si triticeam in messem robustaq; farrã &c. Absconduntur autem circa Calend. Octobres. Plinius libro 18. cap. 29. Vergiliæ, inquit, priuatim attinent ad fructus, ut quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems semestris spacio intra se messem uindemiãsq; & omnium maturitatem complexa.

Hesiodus unum tantum ferendi tempus ad Vergiliarum occasum obseruat $\tau\alpha\lambda\iota\acute{\alpha}\delta\omega\upsilon\ \alpha\tau\lambda\alpha\gamma\epsilon\iota\omega\upsilon$ &c. Vide ibi Vere nouo. Pl. li. 18. ca. 23. Virg. inquit, triticũ & far, ad Vergiliarũ occasum seri iubet, hordeũ inter æquinoctiũ Autumni & brumã. Vitiam uero faseolos & lentem Bootæ occidente.

38 Quinq; tenent cœlũ.) Macro. de somnio Scip. lib. 2. cap. 8. hunc Poetæ locũ exponẽs. Queramus,

ANNOT. EOBANI HES.

inquit, quid sit quod ait Virgilius, quem nullius inquam disciplinæ error inuoluit Duæ mortalibus ægris.

Munere concessæ diuûm & uia secta per ambas Obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Videtur enim hoc dicere Zodiacum per temperatas ductum & solis cursum per eas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicû solis cursus excedit. Inde subdit expositiones tres, quibus poetæ locus à calumnia defenditur. Quarum prima est, in ea parte perustæ Zonæ, quæ uicina temperatæ est, habitatores esse. Secunda poetica fortelicitia per ambas dixisse: pro, sub ambas. Tertia, per ambas, pro inter ambas dixisse Poetam, quem constet erroris ignarum. Seruius scribit Metrodorum philosophum uix quinq; libris hunc locû explicasse.

Has quinq; zonas eodem modo quo hic, describit & Ouidius lib. Metamorph. primo.

39 Hic uertex nobis.) Macrobius de Som. lib. 1. cap. 16. caussam adsignans, cur quædam stellæ à nobis non uideantur. Locus, inquit, nostræ habitacionis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso nunquam possint uideri, pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicē scire non possumus, ad Septentrionalem uerticem surgit, & Sphæralis conuexitas, Australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terrâ ab ortu in occasum cœli sphæra feratur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam supra nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit Arctos Occidit

IN I. GEORG.

ni metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis p habitatiõis nostræ positione demersus, nec ipse nobis uidetur, nec sydera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit, & hoc est quod Poeta naturæ ipsius conscius dixit.

Hic uertex nobis semper sublimis &c.

40 Illic ut perhibent.) Poetica *ἄντα* Antipodas significat, id est, homines aduersa nobis urgentes uertigia. Qui an sint fuit etiam, ut ait Plinius ingēs quandoq; literarum pugna. Qua in re notus est Laurentianus Firmiani error, qui esse negat, cum esse eos certa ratio persuaeat, uideto Plinium & Macrobius.

41 Et quando infidum.) Hesiodus quinquaginta diebus ab æstiuo solstitio opportunam esse nauigationem, scribit his uerbis.

*ἡματα πεντηκόντα μετὰ ζοπὰς ἡλίου
ἢ τὸ ἐλθόντων θέρους καμάτων ἀδρος ἀέρος
ἢ πρὸς πύλας θνητῶν πλοῦς &c.* Id est,

Quinquaginta actis post æstiuale diebus Solsticium, cum iam torrens describit æstas

Tunc opportunum remis ellere marmor

42 Frigidus agricolam.) Macrob. Saturnal. 6. cap. 8. Virgilius, inquit, ista duo uerba maturare & properare, tanquam planè contraria scitissime separauit his uersibus.

Frigidus agricolam si quando continet humber
Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno
Maturare datur.

Bene & eleganter duo ista uerba diuise. Namq; in præparatu rei rusticæ per tempestates & pluuias, quoniam & necessitate ocium est, maturari potest.

ANNOT. EOBANI HES.

per ferias uero, quoniam tempus instat properari necesse est.

43 Quippe etiam festis.) Columel.lib.2.ca.22. locum hunc citat ac addit. Quanq̄ Pontifices neq̄ segetem ferijs sepiri debere, uetant quoq; lanarum causa lauari oues, nisi propter medicinā. Virgilius, quod liceat ferijs flumine ablueri gregem, præcepit, & idcirco fluuio mersare salubri, id est, salutaris. Sunt enim uicia, quorum causa pecus utile sit lauare: ferijs autem ritus maiorum etiam illa permittit, ut far pinsere, falcem incidere, candelas seruare, uineam conductam colere, piscinas, lacus, fossas ueteres tergere & purgare, prata siccare, stercore æquare, forum in tabulata componere, fructus oliueti conductos cogere, mala, pyra, ficus pendere, caesum facere &c. Macrob. Satur. 1. cap. 16. de obseruatione feriarum apud ueteres loquens, inter multa alia sic quoq; Vnde & Maro, inquit, omnium disciplinarum peritus, sciens lauari ouem, aut lanam purgandam, aut scabiem curandam gratia, pronunciauit tunc ouem per ferias lauare, si hoc remedium causa fieret. Balanitis quoque gregem fluuio mersare salubri. Adijciendo enim salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandam lanam causa fieri concessum.

44 Segeti pretendere sepe.) De sepiibus faciendis & uiua sepe Var. lib. 1. cap. 14. & 15. Palladius præcipue qua ratione uiua sepes faciendae sit li. 1. cap. 34.

45 Ipsa dies alios.) Plinius libro 18. capite 32. Virgilius, inquit, etiam in numeros Lunae dirigenda quadam putauit, Democriti secutus ostentationem. Omnia quae caduntur, carpentur, rudentur inno-

IN I. GEORG.

centius decrescere Luna, q̄ crescente fiunt &c.

46 Quintam fugam.) Ab Hesiodo sumptum est, qui in proluxa de obseruatione dierum mentione, sic quoq; scribit.

*ἡμισίας δ' ἑξαλειάδα, ἐπεὶ χαλεπαίτε καὶ αἰναί,
ἐν τῆμισῳ γὰρ φάσιν ἑρηνύας ἀμφιπολιεύει
ἔργον πνευμένως τὸν ἔργον τὴν τῆμισ ἐπιόμοις.*

Quinta dies fugienda molesta est, namq; grauisq; Tunc ulciscens furiae lustrare feruntur Quae mala securam turbant periuaria pacem.

Varro autem libro. 1. cap. 37. pulchre de obseruationibus dierum Lunarum scribit.

47 Septima post decimam.) Super hoc loco uide, si libet lector, qualia adducat Caelius, optimorum aucthorum fucus, adnotationum suarum, lib. 11. ca. 3.

Quae, quoniam ab ipso plurimis sunt uerbis adducta uel producta potius, mihi non fuit necesse ea subseribere, alioqui non ignaro multo longiorem haberi posse de huiusmodi rebus disputationem, q̄ quae adnotationibus conueniat.

48 Nudus ara.) Hesiodus in operis & diebus libro secundo.

*οὐτ' ἔτι τῶν πῶν τῶν νόμων ὅτι δαδάων
ἔργον νεοπέδον ὅτι ἄγρια βουαίνετα
πάντου κυμαίνοντ' ἀπόπρω τῶνα χῶρον
ναῖσι, γυμνὸν αἰίρειν, γυμνὸν δὲ βωτῶν
γυμνὸν δ' ἀμῶδ' ἔχ' ἄρια πάντ' ἔθελουσα
ἔργα νομίζουσι δὲ μίτρεσθ' &c.*

Quod est.

Agricolae lex est siue is prope littora ponti seu longe inde habitet, pingues in uallibus imis seruet agros, ut nudus arer, proficillatq; nudus Conserat, & nudus flauentia demetat arua

Tem

ANNOT. EOBANI HES.

Tempore si perfecta suo uelit omnia, quæ sunt Humano generi Cereris data munera magnæ

49 Inuitat genialis hyems.) Genialē uocat hys mem, quod id temporis maxime indulgere soleamus Genio, hoc est, animo obsequi, & naturę tribuere quod adpetit, quia Deus genituræ, hoc est, naturæ hominis fit Genius. Cum sit uero natura hominis in uoluptates semper prona, fit, ut Genio indulgere dicamur, cum uoluptatibus obsequimur. Id fit commodissime, dum uacamus laboribus, & ociosus sumus, quod maxime fit hyeme. Persius Satyra 5. Indulge Genio carpatum dul. &c. Præterea multa quæ apud Poetas huiusmodi sunt. Nam & hoc præter institutum nostrum agimus.

50 Et lauri baccas.) Sic distinguunt, ut Glandes dicamus in quercu, ilice æsculo, robore fago &c.

Nuces, quarum cortices duriores sunt, ut in iuglande, Amygdalo, Corylo. Sed & castaneas alibi uocat.

Baccas in olea, lauro, corno &c.

Acinos in uua, ebulo, sambuco, malopunico &c.

Poma mala, pyra, pruna, cerasa &c.

51 Sæpe ego cum flauis.) Ecstasis poetica est, quæ latius euagatur, & tempestates, quæ uel uere uel autumno possunt accidere, pulcherrimis imaginibus exprimens, ostendit, diligenter bono agricolæ esse prouidendas &c.

Plinius libro 18. cap. ultimo præfagia tempestatum placuisse magnopere Virgilio uideo. Siquidem in ipsam messem sæpe concurrere prælia uentorum damnosa imperitis refert.

52 In primis uenerare Deos.) Hesiodus in operis

IN I. GEORG.

ris & diebus libro undecimo.

εὐχόμεθα δὲ δὴ χθονίῳ Διμῆτεριθ' ἀγνῆ

ἑταίρῃ βροδὲν Διμῆτερος ἱερὸν ἀντήρ.

Id est.

Vota refer Diti, & Cereri, sua munera castæ

Illius effigiem præ messis frugibus orna.

53 Cui tu lacte fauos.) Macrobius Satur. libro 3. cap. 11. de hoc loco sic ait, Poeta æque in rebus doctriinæ, & in uerbis sectator elegantię sciens Cereri nullo libari, adiecit, miti Baccho fauos dilue, scilicet mitescere uinum, dicens, cum mulsum cœperit fieri. Notum autem esse non diffitebere, quod ad

12 Kalendas Ianuarij Herculi & Cereri faciunt sue prægnante panibus, mulso.

54 Terq; nouas circum.) Ambaruale sacrificium dicit, quod fiebat Porcæ de quo Macrobius. Quem locum in Bucolicis explicauimus Ecloga 5. Ibi, Et cum solennia uota Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.

55 Ipse pater statuit.) Tempestatum præfagia, quæ à sole, quæq; à Luna, quæq; à stellis, ac alijs rerum inferiorum signis sumuntur, plenissime describit Plinius lib. 18. capit. ultimo. Horum uero plurima pars ex Arato sumpta est.

56 Dilectæ Theridi Halcyones.) Theocr. εν βαλυσίαις.

ἀλκυόνες γλαυκῆς κρησὶ ταίτε μάλισσά

βροδὲν ἐπιλατεν &c.

Dilectæ Halcyones nymphis Thetidq; marinæ

Præ reliquis &c.

57 Haud equidem credo.) Ex naturæ arcanis deprompta quæstio, quam tamen ipse ut omnis naturæ consultissimus mira facilitate dissoluit. Dicit enim

ANNOT. EOBIANI HES.

enim non sentire ratione aliqua futurarum tempo-
 ratum immutationes bruta, sed secundū aeris qua-
 litates moueri, & animorum habitus, & cum homi-
 nū ratione possit hos animorum motus modorari, hinc
 ta solo naturæ instinctu, uel læta esse, uel tristitia.
 Tametsi apud medicos & naturæ rerum consilio
 in cōfesso quoq; sit, ut animorum motus aeris qua-
 litatem, ita corpora quoq; animorum affectione
 sequi. Nam ut Hipocrates ait, quibusdam sæpe cor-
 pus dolere parte aliqua, nec dolorē sentiri, his men-
 tem ægrotari. Sic animo tranquillo non potest
 corpus quoq; alacrius & uegetius esse: & econtra
 sæpe numero ex animi ægritudine corpus quoq;
 adficitur. Plus tamen animi motum corpus sequi-
 tur, quam corporis animus. Quod non medici
 lum, uerum & Platonici docent, & nos in libello
 consuēda bona ualitudine expressimus ijs uerbis
 Anxia mens non ipsa sibi non rebus agendis

Constat ab hac uicium corpora sæpe trahunt
 Hinc uariæ pestes morborum, hinc mille figuræ

Crede animum nostri corporis esse Ducem
 Sæpe graues ista ueniunt ab arce labores

Sicut ab aei ijs pestilis aura plagis &c.

Verum hæc nonnihil extra rem. De præfagijs præ-
 terea animalium Plinius libro 8. capite 28. Nil
 præterea, inquit, utpote cum pluribus animalibus
 eadem natura rerum, cœli quoque obseruatione &
 uentorum & imbrum tempestatum præfagia, alijs
 alia dederit, quod prosequi immensum est æque so-
 licet, quam reliqua cū singulis hominū societatem.

58 Sin ortu in quarto.) Quartam Lunam maxi-
 me obseruat Aegyptus, si splēdens exorta puro ni-
 uore

IN I. GEORG.

tore fullerit serenitatem, si rubicunda uentos, si ni-
 gra, pluias portendere creditur. Plinius libro. 18.
 capite ultimo. Sed notandum Aratum maxime ter-
 tiam obseruandam docere.

59 Solem certissima signa.) Arati est: Ille enim
 in Phenomenis sic.

60 Quid uesper serus uehat.) His uerbis librum
 Varronis ex Satyris Menippeis fuisse inscriptum,
 testatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro 13.
 capite 11.

61 Ille etiam extincto.) Totum hunc finem adu-
 lationi tribuit, nam per digressionem de morte Iulij
 Cæsaris queritur, quod in gratiam Augusti facere
 dubium non est, cum & ut Deum in exordio ope-
 ris inuocarit, & ipsius etiam laudes in Epilogo po-
 nat. Misceat uero portenta & prodigia, aliàs sæpe &
 diuersis temporibus facta, ac omnia uel interfecto-
 iam Cæsare, uel imminente eius morte accidisse scri-
 bit. Quæ omnia quoniam in historia leguntur, &
 nota res est etiam uulgo literatorum Tyrannis, &
 ob eam interitus Cæsaris, nihil uisum est hic adno-
 tare amplius, ne semel propositum nō scribendi com-
 mentarios consilium transgressus, aut immutasse ui-
 dear. Ad reliquos deinceps libros uenimus.

FINIS ANNOTATIONVM

Eobani Hesi in Primum Georgico-
 rum Librum.

MO

MODESTI

NI IURISCONSULTI IN SECVN

dum Georgicorum Argumentum.

Haecenus aruorum cultus, & sydera caeli,
Pampineas canit ille comas, collesq; uirenteis.
Descriptasq; locis uites, & dona lyae,
Atq; olea ramos pomorum ex ordine lectos.

P. V. M. GEORGICORVM

Liber Secundus.

HAecenus aruorum cultus, & sydera caeli.
Nunc te Bacche cana, nec non syluestria teci
Virgulta, & prolem tarde crescentis oliuae.
Huc pater o Lenae (tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumnus
Floret ager, spumat plenis uindemia labris,
Huc pater o Lenae ueni, nudatq; musto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.
z Principio arboribus uaria est natura creandis.
Namq; aliae nullis hominum cogentibus, ipse
Sponte sua ueniunt, camposq; & flumina late
Curua tenent, & molle siler, lentaq; genistae
Populus, & glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine, ut altae
Castaneae, nemorumq; Ioui, quae maxima frondet

Aesculus

LIBER II,

Aesculus, atq; habitae grauis oracula quereus,
z Pullulat ab radice alijs densissima sylua,
Ut cerasis, ulmisq; etiam Parnastia laurus
Parua sub ingenti matris se subiicit umbra.
Hos natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fruticumq; uiret, nemorumq; sacrorum
Sunt alij, quos ipse uia sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis, hic stirpes obruit aruo,
Quadrifidasq; fudes, & acuto robore uallos.
Syluarumq; aliae pressos propaginis arcus
Expectant, & uiua sua plantaria terra
Nil radices egent aliae, summumq; putator
Hand dubitat terrae referens mandare cacumen,
Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno
Et saepe alterius ramos impune uidemus
Vertere in alterius, mutatamq; insita mala
Ferre pirum, & prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o proprios generatim discite cultus
Agricolae, fructusq; feros mollite colendo,
Neu segnes iaciant terrae, iuuat Ismara Baccho
Conferere, atq; olea magnum uestire Taburnum.
Tucq; ades, inceptumq; una decurre laborem.
O decus, o fama merito pars maxima nostrae
Maecenas, pelagoq; uolans da uela patenti.

D

NOB

4 Non ego cuncta meis amplecti uersibus opto.
 Non mihi si lingua centum sint, oraq; centum,
 Ferrea uox, ades, & primi lege littoris oram.
 In manibus terræ, non hic te carmine ficto,
 Atq; per ambages, & longe exorsa tenebo.

5 Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
 Infœcunda quidem, sed leta & fortia surgunt.
 Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq; si quis
 Inferat, aut serobibus mandet mutata subactis,
 Exuerint soluestrem animum, cultuq; frequenti
 In quasunq; uoces artes, haud tarda sequentur.

6 Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, uacuos si sit digesta per agros,
 Nunc altæ frondes, & rami matris opacant.
 Crescentiq; adimunt foetus, uruntq; ferentem,

7 Iam quæ seminibus iactis se sustulit arbor,
 Tarda uenit, seris fausta nepotibus umbram,

8 Pomaq; degenerant succos oblita priores,
 Et turpeis auib; prædam fert uua racemos.
 Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ,
 Sed truncis olæ melius, propagine uites

Respondent, solido paphiæ de robore myrtus.
 Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
 Fraxinus, Herculeæq; arbor umbrosa coronæ,
 Chaoniq; patris glandes, etiam ardua palma

Nasci

Nascitur, & casus abies uisura marinos,
 9 Inseritur uero ex foetu nucis arbutus horrida,
 Et steriles platani malos gessere ualentes,
 Castaneæ fagos, ornusq; incanuit albo
 Flore piri, glandemq; sues fringere sub ulmis.

10 Nec modus inferere, atq; oculos imponere sym
 Nam qua se medio trudit de cortice gēna, (plex.
 Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
 Fit nodo sinus, huc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoq; docent inolescere libro,
 Aut rursus enodes trunci refecantur, & alie
 Finditur in solidum cuneis uia, deinde feraces
 Plantæ immittuntur, nec longum tempus, & ingens
 Exijt ad cœlum ramis felicibus arbor,

Miraturq; nouas frondes, & non sua poma.
 Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
 Nec salici, lotoq; nec idæis cyparissis,
 Nec pingues unam in faciem nascuntur oliuæ.

11 Orchades, & radij, & amara pausia bacca,

12 Pomaq; & Alcinoi syluæ, nec surculus idem

13 Crustumijs, Sirijsq; piris, grauib; Volemis.

14 Non eadē arboribus pendet uindemia nostris,
 Quam Methymneo carpit de palmite Lesbos.
 Sunt Tasiæ uites, sunt & Mareotides albæ.
 Pinguib; hæc terris habiles, leuioribus illæ.
 Et passo Psichia utilior, tenuisq; Lageos

Tentatura pedes olim, uincturaq; linguam
 Purpurea, preciaq; & quo te carmine dicam
 Rhetica: ne cellis ideo contende Falernis.
 Sunt & Amynea uites, firmissima uina,
 Tmolus & assurgit, quibus & rex ipse Phaneus,
 Argitisq; minor, cui non certauerit ulla,
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
 Non ego te mensis, & dijs accepta secundis,
 Transerim Rhodia, & tumidis Bumaethe racemis
 Sed neq; quam multa species, nec nomina que sint,
 Est numerus, neq; enim numero comprehendere refert,
 Quem qui scire uelit, Libyci uelit æquoris idem
 Discre quam multa Zephyro turbentur arena,
 Aut ubi nauigijs uiolentior incidit Euris,
 Nosse quod Ionij ueniant ad littora fluctus.

15 Nec uero terra ferre omnes omnia possunt,
 Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni
 Nascuntur steriles saxosis montibus orni,
 Littora myrtetis latissima, deniq; apertos
 Bacchus amat colles, Aquilonem, & frigora taxi.
 Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,
 Eoq; domos Arabum, piæosq; Gelonos.
 Diuise arboribus patriæ, sola india nigrum
 Fert hebenum, solis est thurea uirga Sabæis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno,
 Balsamaq; & Baccas semper frondentis acanthi?

Quid

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
 Velleraq; ut folijs depestant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos?
 Extremi sinus orbis, ubi aëra uincere summum
 Arboris, haud ulla iactu potuere sagittæ.
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
 16 Media fert tristes succos, tardumq; saporem
 Felicis mali, quo non præsentius ullum
 Pocula siquando sæua infecere nouerca,
 Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba,
 Auxilium uenit, ac membris agit atra uenena,
 Ipsa ingens arbor, faciemq; simillima lauro,
 Et si non alium late iactaret odorem,
 Laurus erat, folia haud ullis labentia uentis,
 Flos apprima tenax, animas & olentia Medi
 Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.
 17 Sed neq; Medorum syluæ, ditissima terra,
 Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neq; Indi,
 Totaq; thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
 Inuertere, satis immanis dentibus hydri.
 Nec galeis, densisq; uirum seges horruit hastis,
 Sed grauidæ fruges, & Bacchi Mæsticus humor
 Implere, tenent oleaq; armenta q; leta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert,

18 Hinc albi Clitumne greges, & maxima tauris
 Victima, sepe tuo persusi flumine sacro
 Romanos ad templa deum duxere triumphos.
 Hic uer a siduum, atq; alienis mensibus estas.
 Bis grauidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
 At rabidæ tigres absunt, & seua leonum
 Semina, nec miseros fallunt aconita legentes,
 Nec rapit immensos orbis per humum, neq; tanto
 Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes, operumq; laborem,
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaq; antiquos subter labentia muros
 An mare quod supra memoræ? quodq; alluit infra?
 An ne lacus tantos? te Lari maxime? teq;
 Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino?
 An memorem portus? lucrinoq; addita claustra?
 Atq; indignatum magnis stridoribus equor?
 19 Iulia qua ponto longe sonat unda refluxo,
 Tyrrhenusq; fretis immittitur æstus auernis?
 Hæc eadem argenti riuos, arisq; metalla
 Ostendit uenis, atq; auro plurima fluxit
 Hæc genus acre uirum, Marsos, pubemq; Sabellam,
 Assuetumq; malo Ligurum, Volscosq; uerutos,
 Extulit hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos.
 Scipiadas duos bello, & te maxime Cæsar,
 Qui nunc extremis Asia iam victor in oris

Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
 Salue magna parens frugum Saturnia tellus
 Magna uirum, tibi res antiquæ laudis, & artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fonteis,
 Ascreumq; cano Romana per oppida carmen,
 20 Nunc locus aruorū ingenijs, quæ robora cuiq;
 Quis color? & quæ sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primum terræ, collesq; maligni,
 Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus aruis,
 Palladia gaudent sylua uiuacis oliuæ,
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus, & strati baccis syluestribus agri
 Atqui pinguis humus, dulciq; uligine læta,
 Quiq; frequens herbis, & fertilis ubere campus,
 Qualem sepe caua montis conualle solemus
 Despicere, huc summis loquuntur rupibus amnes,
 Fecicemq; trahunt limum, quiq; editus austro,
 Et filicem curuis inuisam pascit aratris.
 Hic tibi præualidas olim, multosq; fluentes
 Sufficiet Baccho uites, hic fertilis uuæ,
 Hic laticis qualem pateris libamus, & auro,
 Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus & pandis sumantia reddimus exta,
 Sin armenta magis studium, uitulosq; tueri,
 Aut foetus ouium, aut urenteis culta capellas,
 Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,

Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niucos herbofo flumine cyenos,
 Non liquidi gregibus fontes non gramina desunt,
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
 Nigra ferè, & presso pinguis sub uomere terra,
 Et cui putre solum (nanq; hoc imitamur arando)
 Optima frumentis, non ullo ex aquore cernes
 Plura domum tardis decedere plaustra iuuenis,
 Aut unde iratus sylvam deuexit arator,
 Et nemora euertit multos ignaua per annos,
 Antiquasq; domos auium, cum stirpibus imis
 Eruii, illæ altum nidis petiere relictis,
 At rudis enituit impulso uomere campus.
 Nam ieiuna quidem, cliuosi glare a ruris,
 Vix humiles apibus castias, roremq; ministrat.
 Et tophus scaber, nigrisq; exesa chelydris.
 Creta negant alios æque serpentibus agros
 Dulcè ferre cibum, & curuas præbere latebras
 Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosq; uolucres,
 Et bibit humorem, & cum uult ex se ipsa remittit,
 Quæq; suo uiridi semper se gramine uestit,
 Nec scabie & salsa ledit rubigine ferrum.
 Illa tibi letis intexet uitibus ulmos,
 Illa ferax oleæ est, illam experire colendo,
 Et facilem pecori, & patientem uomeris unci.

21 Talem diues arat Capua, & uicina Vesuo
 Ora iugo, & uacuis Clanius non æquus Acerris.
 Nunc quocunq; modo possis cognoscere dicam.
 Rara sit, an supra morem si densa requiras,
 Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho.
 Densa magis Cereri, rarissima quæq; Lyæo,
 Ante locum capies oculis, altæq; iubebis
 In solido puteum demitti, omnemq; repones
 Rursum humum, & pedibus summas æquabis arenas.
 Si deerunt, rarum, pecoriq; & uitibus almis
 Aptius uber erit, sin in sua posse negabunt
 Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
 Spissus ager, glebas cunctantes, crassaq; terga.
 Expecta, & ualidis terram profunde iuuenis,
 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix, ea nec mansuescit arando,
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat,
 Tale dabit specimen, tum spisso uimine qualos,
 Cola; prælorum sumosis diripe testis.
 Huc ager ille malus, dulcesq; à fontibus undæ
 Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis
 Scilicet, & grandes ibunt per uimina guttæ,
 At sapor indicium faciet manifestus, & ora
 22 Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
 Pinguis item quæ sit tellus, hoc deniq; pacto
 Discimus, haud unquam manibus iactata sathiscit.

Sed picis in morem ad digitos lente scit habendo.
 Humida maiores herbas alit, ipsaq; iusto
 Latior, ab nimium ne fit mihi fertilis illa,
 Ne se praeualidam primis ostendat aristis,
 Quae grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 Quaeq; leuis, promptum est oculis praediscere nigro
 Et quisquis color, at secleratum exquirere frigus
 Difficile est, piccae tantum, taxiq; nocentes
 Interdum aut hederæ pandunt uestigia nigrae.

23 His animaduersis terram multo ante memento
 Excoquere et magnos serobibus concidere montes,
 Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quam letum infodias uitis, genus, optima putri
 Arua solo, id uenti curant, gelidæq; pruinae.
 Et labefacta mouens robustus iugera fossor.
 At si quos haud ulla niros uigilantia fugit,
 Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
 Arboribus seges, et quo mox digesta feratur,
 Mutata ignorent subito ne semina matrem.

24 Quin etiam caeli regionem in cortice signant
 Ut quo quæq; modo steterit, qua parte calores
 Austrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
 Restituant, adeo in teneris consuescere multum est.
 Collibus, an plano melius sit ponere uites,
 Quere prius, si pinguis agros metabere campi,
 Densa sere, in denso non segnior utere Bacchus,

Sint

Sin tumulis accliuæ solum, collesq; supinos,
 25 Indulge ordinibus, nec secius omnis in unguentæ
 Arboribus positis secto uia limite quadret
 Ut sepe ingenti bello cum longa cohortes
 Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
 Directæq; acies, ac late fluctuat omnis
 Aere renitenti tellus, nec dum horrida miscent
 Prælia, sed dubius medijs Mars errat in armis,
 Omnia sint paribus numeris dimensa uiarum.
 Non animum modo uti pascat prospectus inanem,
 Sed quia non aliter uires dabit omnibus æquas
 Terra, neq; in uacuum poterunt se extendere rami.
 26 Forsitan et serobibus quæ sint fastigia quæras,
 Ausim uel tenui uitem committere sulco.
 Altius, ac penitus terræ desigitur arbos,
 Aesculus in primis, quæ quantum uertice ad auras
 Aethereas tantum radice in tartara tendit.
 Ergo non hyems illam, non flabra, neq; hymbres
 Conuellunt, immota manet, multosq; per annos,
 Multa uirum uoluens durando secula uincit.
 Tum fortes late ramos, et brachia tendens
 Huc illuc media ipsa ingentem sustinet umbram.
 27 Ne ue tibi ad solem uergant uineta cadentem,
 Ne ue inter uites corylum sere, neue flagella
 Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas
 Tantus amor terræ, neu ferro laede retuso

Semi

Semina, nēue olea syluestres infere truncos.
 Nam sēpe incautis pastoribus excidit ignis,
 Qui furtim pingui primum sub cortice lectus,
 Robora comprehendit, frondesq; elapsus in altas
 Ingentem cœlo sonitum dedit, inde secutus
 Per ramos uictor, perq; alta cacumina regnat,
 Et totum inuoluit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cœlum picea crassus caligine nubem.
 Præsertim si tempestas à uertice syluis
 Incubuit, glomeratq; ferens incendia uentus.
 Hoc ubi, non à stirpe ualent casēq; reuerti
 Possunt atq; ima similes reuirefcere terra
 Infelix superat folijs oleaster amaris.
 Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat author
 Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
 Rura gelu tum claudit hyems, nec semine iacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ.
 28 Optima uinetis satio est, cum uere rubenti
 Candida uenit auis longis inuisa colubris.
 Prima uel autumnus sub frigora, cum rapidus sol
 Nondum hyemem cōtingit equis, iam præterit æstas
 29 Ver adeo frondi nemorum, uere utile syluis,
 Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
 Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther
 Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
 Magnus alit, magno commixtus corpore foetus.

Auid

Auid tum resonant auibis uirgulta canoris,
 Et uenerem certis repetunt armenta diebus.
 Parturit almus ager Zephyriq; tepentibus auris
 Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor
 Inq; nouos soles audent se gramina tuto
 Credere, nec metuit surgentes pampinus austrus,
 Aut actum cœlo magnis aquilonibus hymbrem.
 Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnem.
 30 Non alios prima crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, alium uel habuisse tenorem
 Crediderim, Ver illud erat, Ver magnus agebat
 Orbis, & hybernus parcebant flatibus Euri,
 Cum primum lucem pecudes hausere, uirumq;
 31 Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
 Immissæq; feræ syluis, & sydera cœlo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
 Si non tanta quies iret, frigusq; caloremq;
 Iret, & exciperet cœli indulgentia terras,
 32 Quod superest, quæcūq; premet uirgulta, p agros
 Sparge simo pingui, & multa memor occue terra,
 Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode cōchas.
 Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit
 Halitus, atq; animos tollent sata, tamq; reperti
 Qui saxo super, atq; ingentis pondere testæ
 Urgerent, hoc effusos munimen ad hymbres.
 Hoc ubi hiulca sui findit canis æstifer arua,

33 Seminibus positis superest deducere terram,
 Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes,
 Aut presso exercere solum sub uomere, & ipsa
 Flectere luctantes inter uineta iuuenos.
 Tum leues calamos, & rase hastilia uirgæ,
 Fraxineasq; aptare sudas, furcasq; bicornes,
 Viribus eniti quarum & contemnere uentos
 Assuescant, summasq; sequi tabulata per ulmos.
 34 At dum prima nouis adolescit frondibus ætati
 Parcendum teneris, & dum se letus ad auras
 Palmes agit laxis per purum immissus habenis,
 Ipsa acie facilis nondum tentanda, sed uncis
 Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
 Inde ubi iam ualidis amplexæ stirpibus ulmos
 Exierint, tunc stringe comas, tunc brachia tonde.
 Ante reformidant ferrum, tunc deniq; dura
 Exerce imperia, & ramos compefice fluentis.
 35 Texendæ sepes etiã, & pecus omne tenendũ est,
 Præcipue dum frons tenera, imprudensq; laborum
 Cui super indignas hyemes, solemq; potentem
 Syluestres uri assidue, capræq; sequaces
 Illudunt, pascentur oues, auidæq; iuuenæ.
 Frigora nec tantum cana concreta pruina,
 Aut grauis incumbens scopulis arentibus æstas,
 Quantum illi nocuere greges, duriq; uenenum
 Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.

36 Non aliam ob culpã Baccho caper omnibus aris
 Ceditur, & ueteres incunt profcena ludi.
 Præmiãq; ingentes pagos, & compita circum
 Theseidæ posuere, atq; inter pocula leti
 37 Mollibus in pratis unctos saliere per utres,
 Nec non Ausonij Troia gens missa coloni
 Versibus incomptis ludunt, risuq; soluto,
 Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis,
 Et te Bæche nocant per carmina leta, tibiq;
 38 Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
 Hinc omnis largo pubescit uinea foetu.
 Complentur, uallesq; cauæ, saltusq; profundi,
 Et quocunq; deus circum caput egit honestum,
 Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patrijs, lancesq; & liba feremus,
 Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
 Pinguiãq; in ueribus torrebimus exta columnis.
 Est etiam ille labor curandis uitibus alter,
 Cui nunq; exhausti satis est, namq; omne quotannis
 Terq; quaterq; solum scindendum, glebaq; uersis
 Aeternum frangenda bidentibus, omne leuandum
 Fronde nemus, redit agricolis labor actus in orbem,
 Atq; in se sua per uestigia uoluitur annus,
 Et iam olim, seras posuit cum uinea frondes,
 Frigidus & soluis aquilo decussit honorem,
 Lam tum acer curas ueniens extendit in annum

Ruficus, & curuo Saturni dente relictam
 Persequitur uitem attondens, fingitq; putando.
 Primus humum fodito, primus deuecta cremato
 Sarmenta, & uallos primus sub tecta referto,
 Postremus metito, bis uitibus ingruit umbra,
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbae,

39 Durus uterq; labor, laudato ingentia rura,
 Exiguam colito, nec non etiam aspera rusci
 Vimina per syluam, & ripis fluuiialis arundo
 Coeditur, incultiq; exercet cura salicti.
 Iam uinctae uites, iam falcem arbusta reponunt.
 Iam canit extremos effoetus uinitor antes,
 Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus,
 Et iam maturis metuendus Iuppiter uuis,

40 Contra, non ulla est oleis cultura, neq; illae
 Procuruam expectant falcem, rastrisq; tenaces
 Cum semel haeserunt aruis, aurasq; tulerunt,
 Ipsa satis tellus cum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, & grauidas cum uomere fruges,
 Hoc pinguem, & placitam paci nutritor oliuam,
 Poma quoq; ut primum truncos sensere ualentes,
 Et uires habuere uas, ad sydera raptim
 Vi propera nituntur, opisq; baud indiga nostrae,
 Nec minus interea foetu nemus omne grauescit,
 Sanguineisq; inculta rubent auiaria baccis.
 Tondentur Cythisi, tædas sylua alta ministrat,

Pascunturq; ignes nocturni, & lumina fundunt,
 Et dubitant homines serere, atq; impendere curas?
 Quid maiora sequar? salices humilesq; genistae,
 Aut ille pecori frondem, aut pastoribus umbram
 Sufficiunt, sepe mq; satis, & pabula melli,
 Et iuuat undantem buxo spectare Cytorum
 Nariciaeq; picis lucos, iuuat arua uidere,
 Non rastris hominum, non ulli obnoxia curae,
 Ipsa caucaseo steriles in uertice syluae,
 Quas animosi Euri assidue, franguntq; seruntq;
 Dant alios aliae foetus, dant utile lignum
 Nauigijs pinos, domibus, cedrosq; cupressos.
 Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustris
 Agricola, & pandas ratibus posuere carinas.
 Vimibus salices foecundae, & frondibus ulmi
 At myrtus ualidis hastilibus, & bona bello
 Cornus, Ithyreos taxi torquentur in arcus.
 Nec tiliae leues, aut torno rasile buxum,
 Non formam accipiunt, ferroq; cauantur acuto,
 Nec non & torrentem undam leuis innatat alnus
 Missa Pado, necnon & apes examina condunt
 Corticibusq; cauis, uiciosaq; ilicis aluo.

Quid memorandum aequae Baccheia dona tulerunt?
 41 Bacchus & ad culpam causas dedit, ille furcetes
 Centauros leto domuit, Rheetumq; Pholumq;
 Et magno Hyleum Lapithis cratere minantem.

42 O fortunatos nimium, sua si bona norine
 Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
 Fundit humo facilem uictum iustissima tellus,
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis uomit edibus undam.
 Nec uarios inbiant pulchra testudine postes,
 Illusasq; auro uestes, Epyreiaq; ara,
 Alba nec assyrio fucatur lana ueneno,
 Nec casia liquidi corrumpitur usus oliui,
 At secura quies, & nescia fallere uita,
 Diues opum uariarum, at latis ocia fundis
 Spelunca, uiniq; lacus, at frigida Tempe,
 Mugitusq; bouum, mollesq; sub arbore somni.
 Non absunt illis saltus, ac lustra ferarum,
 Et patiens operum, paruoq; assucta iuentus,
 Sacra deum, sanctiq; patres, extrema per illos

43 Iustitia excedens terris uestigia fecit,

44 Me uero primum dulces ante omnia musae,
 Quarum sacra sero ingenti percussus amore
 Accipiant, caeliq; uias, & sidera monstrent,
 Defectus solis uarios, lunaq; labores, (scanti

45 Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumeo
 Obicibus ruptis, rursusq; in se ipsa residant,

46 Quid tantu Oceano properet se tingere soles
 Hyberni, uel quae tardis mora noctibus obstet.
 Sin, has ne possim naturae accedere parteis,

Frio

Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis,
 Rura mihi, & rigui placeant in uallibus amnes,
 Flumina amem, syluasq; inglorius, o ubi campi
 Sperchiusq; & uirginibus bacchata Lacenis
 Taygeta, o qui me gelidis in uallibus Hemi
 Sissat, & ingenti ramorum protegat umbra
 Foelix qui potuit rerum cognoscere causas,
 Atq; metus omneis, & inexorabile fatum
 Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auari.
 Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
 Panaq; sylvanumq; senem, nymphasq; sorores,
 Illum non populi fascies, non purpura regum
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
 Aut coniuurato descendens Dacus ab Istro,
 Non res Romana, perituraq; regna, neq; ille
 Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti,
 Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
 Sponte tulere sua, carpssit, nec ferrea iura,
 Insanumq; forum, aut populi tabularia uidit.
 Sollicitant alij remis freta caeca, ruuntq;
 In ferrum, penetrant aulas, & limina regum.
 Hic petit excidijs urbem, miserosq; penates,
 Ut gemma bibat, & sarrano dormiat ostro,
 Condit opes alius, de fossoq; incubat auro,
 Hic stupet attonitus rostris, hunc plausus hiantem
 (Per cuneos geminatur enim, plebisq; patrumq;)

E 2 Cova

GEOR.

Corripuit, gaudent persusi sanguine fratrum.
 Exilioq; domos, & dulcia limina mutant,
 Atq; alio patriam querunt sub sole iacentem,
 Agricola incuruo terram dimouit aratro,
 Hinc anni labor, hinc patriam, paruosq; nepotes
 Sustinet, hinc armenta boum, meritosq; iuuenos.
 Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
 Aut foetu pecorum, aut cerealis mergite culmi,
 Prouentuq; oneret sulcos, atq; horrea uincat.
 Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
 Glande sues leti redeunt, dant arbuta sylua,
 Et uarios ponit foetus autumnus, & alte
 Mitis in apricis coquitur uindemia saxis.
 Interea pendent dulces circum osculanati,
 Casta pudicitiam seruat domus, ubera uaccæ
 Lactea demittunt, pinguesq; in gramine leto,
 Inter se aduersis luctantur cornibus hoedi,
 Ipse dies agitat festos, sususq; per herbam,
 Ignis ubi in medio, & socij cratera coronant,
 Te libans Lenæ uocat, pecorisq; magistris
 Velocis iaculi certamina ponit in ulmo,
 Corporaq; agresti nudant prædurâ palestra,
 Hanc olim ueteres uitam coluere Sabini,
 Hanc Rhemus, & frater, sic fortis Hetruria creuit
 Scilicet, & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septem quæ una sibi muro circumdedit arces.

Ante

LIBER II.

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
 Impia quam cæsis gens est epulata iuuenis.
 Aureus hanc uitam in terris Saturnus agebat,
 Nec dum etiam audierant inflari classica, necdum
 Impositos duris crepitare incudibus enses,
 Sed nos immensum spatij consecimus æquor,
 Et iam tempus equum fumantia soluere colla.

Finis Libri Secundi.

IN SECVNDVM

LIBRVM GEORGICORVM

Virgilij Annotationes.

HAtenus aruorum cultus, & sydera cæli
 Nunc te Bacche canam &c.

INTERfatione utitur uelut in parte narrationis,
 ostendit enim, quibus de rebus dictum iam sit,
 tum propositionem (quæ illius superioris genera-
 lis erat secunda pars) subiicit, qua ostendit, quibus
 de rebus hoc libro sit dicturus, postremo inuocat,
 sed hæc ne admonitione quidem egent.

2 Principio arboribus.) Quia dixit in proposi-
 tione, Nunc te Bacche canam necnon syluestria te-
 cum Virgulta &c. Et quia arborum uirgultorumq;
 cura, uel maxima pars est rei rusticæ, quemadmo-
 dum scribit Columella, ideo non inæpstiua narra-
 tione transit ad disciplinam plantandarum ac inse-

E 3 rea-

ANNOT. EOBANI HES.

serendarum arborum, de quarum cura antea q̄ plu-
ra dicantur, operę precium erat uidere prius distin-
ctionem quandā arborum, eamq̄ duplicem, uel spō-
te nascentiū, uel humana cura proueniētiū. Quā
& Columel. secutus libro 3. cap. 1. scribit. Placet igitur
sicuti Virgilio nobis quoq̄ duo genera esse sur-
culorum, quorū alterum sua sponte gignitur. Alterū
cura mortaliū procedit. Illud quod non ope
humana prouenit, materię est magis aptum. Hoc
cui labor adhibetur, idoneū fructibus, atq̄ idipsum
genus tripartito diuiditur. Nam ex surculo uel ar-
bor procedit, ut olea, ficus: uel frutex, ut rosę, harū
dines: uel tertium quiddā, quod neq̄ fruticem, neq̄
arborem proprie dixerim, sicuti est uitis. Hęc ille.
Sed hic notandum præter opinionem Columellę
uideri Virgilium facere triplicem distinctionem
arborum nascentium, quam ille facit duplicē. Nam
& sponte prouenire quasdam, & cura humana uel
feminibus, & ex radicibus pullulare dicit. Hoc etiā
tertium genus addit cum dicit.

3 Pullulat ab radice.) Quam distinctionē etiam
Serui. approbat, & Pli. li. 16. ca. 33. Arbores, inquit,
quas naturę debemus, tribus modis nascūtur, spon-
te, aut semine, aut radice. De his igitur modis, quasi
in genere latius nō nihil præfatur Poeta, qua dicitur.
Quare agite ò proprios ge. discite cultus &c.

4 Non ego cuncta meis.) Extenuat possibilita-
tem uirium suarum in describendis omnibus, quę ad
propositam rationem possint pertinere. Nam hoc
immensi laboris, & sibi ait impossibile esse. Locus
autem Homericus est, quo & alibi in 6. Aenci. uisus
est Homerus libro Iliad. β. sic ait.

IN II. GEORG.

ὄνδ' ἔμοι δέκα κῶν γλώσσα δέκα δὲ σόμβ' ἔτερ
Φωνὴ δ' ἄρρηκτῶ χάλκιοι δὲ μοι ἦτορ ἐνείν.

Non mihi si linguarūq̄ decem sint ora decemq̄

Vox infracta meo sint ænea robora cordi

Seruius ait à Lucretio sumptum, qui & ipse ab Ho-
mero idem sumpsit &c.

5 Sponte sua quę se.) Prima pars distinctionis
est, qua naturam arborum sponte nascentium pro-
sequitur, & has quoq̄ posse inferi, & in aliam muta-
ri naturam, si diligenter colantur.

6 Nec non & sterilis.) Quod supra tertium ge-
nus fecit, hic secundo loco exequitur. De hoc gene-
re sic ad uerbum Plin. lib. 17. ca. 10. Natura & plan-
taria demonstrauit multarum radicibus pullulante
sobole densa, & pariente matre quas enecet.

Eius quippe umbra turba indigesta premitur,
ut in Lauris, punicis, platanis, cerasis, prunis, pauco-
rū in hoc genere rami parcunt soboli, ut ulmorum
palmarumq̄. Nullis uero tales pulli proueniūt, nisi
quarum radices amore solis atque imbris in summa
tellure spaciuntur. Omnia ea non statim moris est
in sua locari, sed prius nutrici dari, atq̄ in seminarijs
adolescere, iterumq̄ migrare, qui transitus mirum
in modum mitigat etiā syluestres &c. Et hoc pau-
lo ante Poeta dixit. Exuerint syluestrem animum,
tam de illis quā de his intelligendum.

Iam quę feminibus.) De hoc tertio genere uide-
to Plin. copiosius differentem loco, quem paulo an-
te citauimus &c. Omnia hæc, inquit, tarda prouen-
tu, ac degenerantia, & in sito restituenda, hoc enim
dicit Poeta.

Tarda uenit feris factura Nepotibus umbram.

ANNOT. EOBANI HES.

8 Pomatq; degenerant.) Theophrastus de naturis plantarum lib. 11. quibus quoq; rationibus plantæ degenerēt, ut pyrus in pyrastrum, dulces mali in acidas, ac alias in alias docet, quo uerius esse fructus quoque naturam arborum sequi.

9 Inseritur uero ex fortu.) Docet quæ quibus arboribus possint inseri, ut arbuto nux, platano malus.

Quod uero dicit Castaneæ fagos, uix uidetur accipi posse in Castaneam fagos inseri, sed ita distinguit Seruius. Infœcundæ arbores platani fortes ramos castaneæ portauerunt (nã ramos hic legit, non malos) & fagos facit nominatiuum singulare græcum, cuius ultimam non natura, sed finalitatis ratione posse, ait, produci. Alios dicit sic distinguere, fagos ornusq; incanuit albo flore pyri, ut similiter fagos sit nominatiuus: quarum neutra rationum placet satis, & uidetur rectius dici posse figurate dictū esse per ἱππλλαγῆν, ut sit castaneæ fagos, pro eo quod est, castaneæ fagi, quæ figura aliàs frequēs est huic Poetæ, ut dare classibus austros.

Sic orno pyrum, ulmo quercum inseri posse. Plin. libro 15. capitul. 15. Pars hæc uitæ, inquit, iam pridem peruenit ad columen expertis cuncta hominibus, quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasis ulmum dicat. Nequequam excogitari amplius potest, nullum certe pomum nouum diu iam inuenitur. Hęc ille. Vbi minor scribi cerasis ulmum, cum de glande loquatur Virgilius. Glandemq; nuces fregere sub ulmo, nisi quod coniectare licet mendum Plinianæ lectioni inuectum, & pro cerasis quercubus legendum, uel aliud

IN II. GEORG.

aliud quiddam & cætera.

10 Nec mod. inserere.) De generibus insitionum uideto Plinium libro 17. capite 14. ac alijs aliquot deinceps. Sed in hoc capite idem scriptor citat hunc locum Poetæ, loquēs de insitione, quæ uocatur Inoculatio, Virgiliana, inquit, querit sinum in nodo gemine expulsi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit.

Item Columellā libro 6. capite. 9. nam is præter uulgata tria insitionum genera, quartum à se repertum addit, & Palladium lib. 3. cap. 17.

Vide item Columel. li. 3. cap. 25. pulchre de his differentem. Idem eodem lib. cap. 27. docet qua ratione omnium generum surculi omnibus arboribus inseri possint.

11 Orchades & radij.) Oliuæ Orchades à forma testiculorum dictæ, quippe Græcis ὄρχις ἡσθὶς ὄρχιδιον testiculum significat.

Radij oliuæ à similitudine radiorum, id est, oblongæ dicuntur.

Pausiæ à pauiendo, id est, tundendo, quod nisi tundantur, oleum non reddant. Sunt & alię species, Nam & Columel. libro 3. cap. 17. sic inquit. Optima est olea Liciniana, secunda Pausia oleo, escæ Orchis. Sunt & regiæ & Radij non sine specie neque oleo.

Præterea Palladius lib. 3. capit. 18. Baccarum, inquit, genus numerosum est, & plurimum uocabulorū, sicut Pausia, Orchades, Radijs, Sergia, Licinia, Cominia, & cæteræ quas nominare non attinet, plures item species enumerat Plinius libro 15. & cap. tertio & quarto.

ANNOT. EO BANI HES.

Quæ hic nominantur, ferme à locis denominatæ sunt, ut Methymnæa uinis à Methymna urbe Lesbi, Thassia à Thaso insula.

Mareotis ægyptia uel Alexandrina, à lacu Mareotide, qui Aegypti circa Alexandriam est.

Pisthium, inquit Plinius libro 14. capit. 9. Passi genus est, suum, non uini saporem referens.

Passis uuis, & uino nomen à patientia factum est. Nam Plinius libro 14. cap. 1. sic ait. Quin & patientia nomen, Acinis datur passis.

Vuæ passæ quomodo fiant, pulchram habes descriptionem apud Columel. lib. 13. cap. 16.

Aliam uero apud Palladium in mense Octobri, hoc est, lib. 13. cap. 22. Qui uiam passam, nō ut Italia, sed ut Græcia conficere consueuerit, docet. Verum, quia nobis tantum adnotationes scribere consilium fuit, multa omittimus consulto. Qui totam & exactam rationem, tam uuæ passæ, quam uini passii omnino tenere uoluerit, præter iā citatos scriptores, uideat interpretem Dioscoridis, Marcellū, Virgilium libro 5. capi. 3. nobis locos demonstrasse satis est.

Lageos, latine dicitur Leporaria. Plin. inter genera uini & Lagaria nominat li. 14. cap. 6. Omnium eorum, inquit, maxime illustrata Messalæ poru & salute Lagaria non procul Grumento nascentia.

Purpureæ, à colore nomen habent.

Præciæ, cito maturescentes, quasi percoquæ.

Amineam, Colum. præcipue celebrat, lib. 3. ca. 9. & Plinius lib. 13. cap. 2. Amineis principatum dari scribit & Palladius: solæ Amineæ, inquit, ubicunq; sunt, uinum pulcherrimum reddunt.

Rho

IN II. GEORG.

Rhodia item & Rhetica à locis sortita nomina sunt, de quibus omnibus uidero citatos iam scriptores. Nam ut ait Palladius quoq; uitium generare numerare non attinet, uerū de generibus nucum, malorum, pyrorum, ficorū, olearum, & uuarum, uide Macrobi. lib. Satur. 4. cap. penultimo & ultimo.

15 Nec uero terræ ferre. Varro lib. 1. cap. 7. Nō enim omnia in eodē agro recte nasci possunt, nam ut alius est ad uitem appositus, alius ad frumētum, sic de cæteris alius ad aliam rem. Inde eius rei ponit aliquot exempla, quemadmodum & hic Poeta facit. Et idem eodem libro cap. 13.

16 Media fert tristes. Macrobius Satur. lib. 4. cap. 19. super hunc locum ita scribit. Ut nemo dubitet, inquit, hæc de Citreo dixisse Virgilium, accipite quæ Oppius in libro de Syluestribus arboribus dicit, Citrea item mala & Persica, altera generantur in Italia, in Media altera: & paulo post de Citreo loquens. Est autem odoratissimum, ex quo interiectum uesti tineas necat. Fertur autem uenenis contrarium, quod tritum cū uino purgatione uirium suarum bibentes seruet, generantur autem in Perside omni tempore mala Citrea. Alia enim præcæpuntur, alia interim maturescunt. Vides hic & Citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Virgilius dixit, licet nomen Citrei ille non dixerit.

Sed Plinius libro 12. cap. 3. sic scribit. Malus Assyria quā alij uocant Medicam uenenis medetur, pomum ipsum aliās non manditur, odore præcellit, foliorum quoq; qui transit in uestes, arcetq; animalia noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadentibus, alijs maturescētib; alijs uero subnascentibus.

ANNOT. EOBANI HES.

nascentibus, tentauere gentes transferre ad se propter remedij præstātiā fictilibus in uasis dato per cauernas radicibus spiramento, qualiter omnia transitura longius feri arctissime transferrēq; quæ meminisse conueniet, ut simul quæq; dicantur. Sed nisi apud Medos & in Perside nasci uoluit, & subdit, Nec alia arbor laudatur in Medis. Hactenus Plin. Quæ cum scriberet, opinor ad hunc locum, ut aliās huius Poetæ ualde studiosus, respexit.

Quin & Dioscorides de Simplicibus Medicinis lib. 1. ca. 142. de generibus malorū loquens, sic scribit. Quæ Medica Persicæ aut Citromala, à Romanis uero Citrea uocantur, omnibus nota. Arborem habent toto anno fœcundam & superfectantem, primum oblongum est, rugosum, colore ad aurum inclinato, cum grauitate odoratū, semen habet pyrorum seminibus simile, quod in uino potum, uenenis aduerfetur, & aluū deſciat. Colu. etiā in horto suo sic lusit de hoc malo. Et pomis quæ barbara Persis Miserat ut fama est patrijs armata uenenis At nunc expositi paruo discrimine læti Ambrosios præbent succos oblita nocendi Quinetiam eiusdem gentis de nomine dicta Exiguo properant mitescere persica malo

Verum ea uenenata fuisse, & à Cyro è Perside in Aegyptū pro ueneno missa fabulosum esse scribunt Interpretes Dioscoridis & Columellæ. Palladius. Ipsa suos onerat meliori germine ramos

Persicus, & pruno scit fociare genus Imponitq; leues in stipite Phyllidis umbras

Et tali discit fortior esse gradu.

De his item multa Theophrastus lib. 4. De hoc po

mo

IN II. GEORG.

mo paulo longius euagati sumus, quoniā & Poeta uelut è spacio digressiōē in huius descriptiōe fecit. Sed neq; Medorum sylvæ.) De laudibus Italię plurima sunt scriptorum tam Græcorū q̄ Latino rum testimonia, è quibus, quoniam & hic opere precium est, cum Poeta excurrere, uelut in locum plausibilem, pauca tantum, & quę nunc occurrunt maxime attingemus, & indicabimus modo. Primum omnium Varro rerum rusticarū libro 1. cap. 11. dicit nullam terrā Italia, neq; cultiorē, neq; quæ tam tota culta sit, esse. Nam cum orbis terræ, inquit, diuisus sit in duas partes ab Eratoſthene, maxime secundū naturam ad meridiem uersus, & ad septētriones, & sine dubio quoniā salubrior pars septētrionis est q̄ meridiana, & quę salubrior, illa fructuosior dicenda. Ibiq; Italiam magis fuisse opportunam ad colendum q̄ Asiam, primū quod est Europa, secundum, quod hæc pars temperatior est q̄ interior &c.

Et paulo post, quod far conferam, inquit, Campano: quod triticum Apulo: quod uinum Phalerano: quod oleum Venafrano: Non arboribus consista Italia est, ut totū pomarium uideatur: An Phrygia magis cooperta uitibus, quam Homerus appellat *ποδὶ πύρου* quàm hæc: An agros quam idem Poeta *ἀμπελόεσσαν*. In qua terra iugerum unum de nos, & qui nos culeos fert uini, quod quædam in Italia regiones &c.

Polybius historiarum lib. 2. copiosissime, & nō maligne, quod græci plerūq; solent huius regionis laudes scribit.

Columella lib. 4. cap. 8. inter alia sic quoq; His nimirum exemplis admonemur, ut mortalium ob-

ſe

ANNOT. EOBANI HES.

frequentissimam esse Italiam, quæ penè totius orbis fruges adhibito studio colonorum ferre didicerit. Hæc ille. Et quia non est propositum recensere omnia, uide Dionysium Halicarnassæum libro antiquitatum primo. L. Florum Epith. lib. primo, ubi de Campania. Plenissimum tamen est Plinij testimonium, quod adscribemus, is libro 37. capite ultimo sic scribit.

In toto orbe & quacunq; cæli conuexitas uergit, pulcherrima est omnium rebus meritoq; principatum naturæ obtinens Italia, rectrix parentisq; mundi altera, uiris, fœminis, ducibus, militibus, seruitijsq; artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam situ ac salubritate cæli ac temperie, accessu eunctorum gætium facili, littoribus portuosiss, benigno uentorum afflatu, etenim contingit recurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarû copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, solis fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est quo carere uita non debet, nusquam est præstantius, fruges, uinum, olea, uellera, lina, uestes, iuuèci, ne equos quidem in trigarijs præferri ullis uernaculis animaduerto. Metallis, auri, argenti, æris, ferri q; diu libuit exercere nullis cessit, & his nunc in se grauida præ omni dote uarios succos & frugum, pomorumq; fauces fundit. Ab ea exceptis Indiæ fabulosiss proxi me quidem duxerim Hispaniam quæcunq; ambitur mari.

Idem libro 3. cap. 20. succinètius.

Hæc est, inquit, Italia Dijs sacra, hæc gentes, hæc oppida populorû, super hæc Italia, quæ L. Aemili

IN II. GEORG.

lio Paulo C. Statilio Regulo Coss. nunciato Gallico tumulo sola sine externis ullis auxilijs, atq; etiam tunc sine transpadanis. Equitum 18. M. Peditum 700. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris, sed interdictum id uetere consuetu patrum Italiæ parci iubentium.

18 Hinc Albi Clitumne greges &c.) Describit huius fontis situm, naturam, amœnitatem, fluiuium ex eo natum: religionem deniq; & uetustatem pulcherrime Plinius secûdus epistolarum libro 8. epistola cuius initium est, Vidisti ne aliquando Clitumnum fontem &c.

Plinius lib. 11. cap. 106. in Falisco Clitumni amnis aqua pota candidos boues facit.

Properti. Qua formosa suo Clitinus flumina luco Integit, & niueos abluit unda boues.

Italiam ab abundantia pecorum nomen sortitam esse author est Gellius lib. 11. cap. 1.

19 Iulia qua ponto.) Lucrinû & Auernum Lacus in sinu Baiano non procul Puteolis quondam syluis impeditissimos Aug. siccauit. Portumq; Iulium fecit, immisso in Auernum & Lucrinum mari per quadraginta milia passuum, quam Iuliam undã uocant, ut hic. Meminit Plinius breuiter libro 36. cap. 15. & Horatius in arte.

Sive receptus Terra Neptunus classes Aquilonibus arceat, Regis opus sterilisq; diu palus aptoq; remis Vicinas urbes alit, & graue sentit aratrum.

Vide Sueton. & Plutarch. in ipsius uita. 20 Nunc locus aruorum ingenijs &c. De natura & qualitate terrarum multa uidere est apud Varro nem lib. 1. cap. 9.

ANNOT. EOBANI HES.

Columella genera terreni uocat, de quibus copiose differit lib. 11. cap. 11. & lib. 4. cap. 11.

Palladius lib. 1. cap. 5.

Plinius lib. 17. cap. 4. 5. & 8. Terrarum differentias plures ponit Dioscorides lib. 5. capite 101. Sed nihil ad rem &c.

Vide in primis Colum. lib. 3. cap. 5. de terra uitibus apta, & lib. 4. cap. 1. & alibi.

21 Talem diues arat Capua.) Aul. Gellius nocturni Atticarum li. 7. cap. 20. Scriptum, inquit, in quodam commentario reperi uersus istos, à Virgilio ita primum esse recitatos atque æditos, Talem diues arat Cap. & u. u. Nola iugo, postea Virgilium petisse à Nolanis aquam uti duceret in propinquum rus, Nolanos beneficium petiti non fecisse, Poetam offensum nomen urbis eorum, quali ex hominum memoria sic ex carmine suo derasisse, oraculo pro nola mutasse, atque ita reliquisse. Et uicina uel uo Ora iugo & cætera.

22 Tristitia tentantum sensu.) Idem Gel. libro primo capit. 21. Autoritate Higini, qui commentarios in Virgilium scripsisse dicitur, docet legendum esse, non amaro, sed amaror. Idem uerbum non à Virgilio primum, sed ante eum à Lucretio quoque dictum. Seruius item, legit amaror, eamque ueram ait esse lectionem.

Vesuiuius autem, de quo paulo ante, qui & Vesuius Campaniæ mons, celebratus maxime morte Plinij historici, ut epistolarum li. 6. scribit, eiusdem nominis eius Nepos.

23 His animaduersis terram.) De seminario faciendi loquitur, præcipitque, ut facturus seminarium plan-

IN II. GEORG. IIIA

plantas non transferat in locum dissimilem matri, id est, terræ, in qua prius creuerant. Item, ut partes plantarum spectent eam partem cæli quam prius spectarant antequam transferrentur, de qua re hoc præceptum Catonis est cap. 4. 6.

Seminarium ad hunc modum facito. Locumque optimum & aptissimum, & stercoretissimum poteris, & que similitimum genus terræ, ubi semina positurus eris, hoc uti ne nimis longe semina è seminariis ferantur &c.

Colum. li. 3. cap. 1. Optimum est, inquit, eodem agro, quo uitem deponitur, es, uel certe uicino facere seminarium. Totum hoc caput cum duobus sequentibus hunc Poetæ locum satis explicabit diligenter legenti.

Plinius lib. 17. cap. 10. Principio eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quam matrem sæpe conuenit: sit ergo siccum succosumque bipalio subactum, aduenis hospitale & quam similitimum terræ in quam transferendum sit.

Videto item Palladium lib. 3. cap. 15. 24. Qui etiam cæli.) Palladius lib. 2. capit. 13. sic scribit, plagam cæli uinea spectare debet, locis frigidis meridiana. Calidis septentrionalem. Tepidis orientem. Si tamen Austros uel Euros, regio non habeat inimicos. Quod si hoc est, uitium melius in Aquilonem uel Fauonium uineta dirigemus &c.

Eadem ferè Colum. lib. 4. cap. 12.

Plin. lib. 17. ca. 23. Vites, inquit, Aquilonem spectare debent, ipsæ palmites autem earundem ad meridiem &c.

Verum id generale præceptum postea latius exequitur Poeta ibi, Neue tibi ad solem uergant &c.

ANNOT. EOBANI HES.

25 Nec fecius omnis in unguem.) Varro ostendit arbores à ueteribus in quincuncem feri solitas, lib. 1. cap. 7.

Quod ipsum quomodo faciendum sit, & de rellis quis uitium interuallis, copiose docet Columella libro 4. capite 15. Interuallo scilicet sesquipedum feri iubens, ne sese inter se contingant.

Plinius lib. 17. cap. 21. Interesse, inquit, oportet in plantario sesquipedis inter bina semina in latitudine, in longitudinem semisses.

Sed hoc in plantario, capite uero sequenti libri eiusdem sic dicit, Interesse medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos. Minimum aut lato solo pedes quaternos, tenui plurimum octonos. Umbri & Narfi ad uicenos inter mittunt arationis gratia in his, quæ uocant porculeta, pluuio & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit &c. Eadem item Columel. lib. 3. cap. 4.

26 Forfitan & scrobibus.) De faciendis scrobibus Colum. satis multa lib. 3. capit. 19. Ante annum quam ponere poma uoles scrobes fodito, ita sole pluuiaq; macerabitur, & quod posueris cito comprehendent. Sed si quo anno scrobes feceris etiam semina ponere uoles, ad minimum ante duos menses fodito scrobes, postea sarmentis eos impleto & incendio. Quo latiores scrobes feceris, hoc etiam latiores erunt sapidioresq; fructus &c. Et ibidem capite 4.

Si scrobibus aut sulcis uineam posituri erimus, optimum erit ante annum scrobes uel sulcos facere. Plin. libro 17 cap. 22. Sulco latitudo palæ est, scrobibus ternorum pedum in quancunq; partem. Alitudo,

IN IL. GEORG.

tudo, in quocunq; genere tripedalis. Ideo nec uitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emoliri terram minutis in scrobe ima sulcis finiq; misceri necessarium. Cliuosa altiores possunt scrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris.

Præterea uideto Columel. lib. 5. cap. primo. Pallad. lib. 3. cap. 9. Catonem cap. 43.

27 Neue tibi ad solem uergant.) Huc partim re petenda sunt, quæ supra citauimus. Ibi, Nunc locus ingenijs &cæ. Partim addenda de terra uineali ex Colum. lib. 4. cap. 11. & 12. ubi dicit, Quam regionem cœli spectari debeant uineæ unice ueterum esse diffusionem, ubi & huc locum citat. Deinde addit, Nobis in uniuersum præcipere optimum uisum est, ut in locis frigidis meridiano uineta subiciantur. Tepidis orienti uertantur. Si tamen non infestabuntur austris Eurisq;. Vide supra, ibi. Quinetiam cœli reg. in cort. &c. Varro item non nihil libro 1. capit. 25. & 26.

28 Optima uinetis satio est.) Sequitur opus uineæ conferendæ, quæ uel Vere uel Autumno tempestiue deponitur. Vere melius si aut pluuus aut frigidus status cœli est, & ager pinguis aut campestris & uliginosa planicies. Rursus autumo, si sicca, si calida est aeris qualitas, si exilis atq; aridus cæpus, si macer præruptusue collis. Vernæq; positionis dies ferè 40. sunt ab Idib. Febr. usq; in æquinoctium. Rursus Autumnalis ab Idib. Octob. in CAL. Decemb. hæc Colum. lib. 4. cap. 14. Sed hæc rationes Italiae fortasse, ut calidiori regioni conueniunt, nostræ non item, quæ multo est frigidior, quia septentrio

ANNOT. EOBANI HES.

nalior. Eamq; ob rem quæcunq; item alia de hu-
iuscemodi rebus à nobis ex scriptoribus Rusticis ci-
tantur, non eo consilio citantur, ut quasi perpetuo
& immutabili lege putemus esse obseruanda. Sed
ut facile appareat, & quantum ueteres diligētiam,
quantum studium in re nobis penè contempta po-
suerint, & comparatione locorum regionumq; fa-
cilis etiam omnia pro patriæ cuiusq; consuetudi-
ne, situ, ac natura moderentur. Non enim uocabu-
la modo multa, sed & res pleræq; à ueterum disci-
plina mutata sunt &c.

Idem Colum. lib. 5. cap. 29. Verior est inferendi
ratio tepentibus iam diebus post hyemem cum &
gemmæ & cortex naturaliter mouentur, nec frig-
us ingruit quod possit, aut surculum insitum, aut
fissuræ plagam inurere &c.

Vide item Catonem cap. 40. & 41.

Palladium lib. 4. hoc est Mense Martio cap. 1.

Plin. li. 17. capit. 22. ex Catone, Vitis insitio una
est per Ver, altera cum uua floret, ea melior est.

per candidam auem Poeta Ciconiam significat,
quæ serpētibus pullos pascit, ut ait Iuena. Quæ pri-
mo uere quasi estatis nunciæ è longinquo ad nos ue-
niunt aues incertū unde, ut ait Plin. sed hæc extra rē.

29 Ver adeo frondi.) Amœnissima digressio
in descriptione Veris uerè τῆν περιφρασί, quæ non
incommodè præceptorum scrupulosam auferita-
tem opportuno in amœniorem locum excursu le-
nit, & fastidium uarietate leuat. Quod cum aliàs se-
pe tum præcipue talibus excursibus Poetæ celebra-
res facere consueuerunt, & hic in primis, ut in pri-
mo per descriptionem mutata ætatis aureæ, & in-
cen-

IN II. GEORG.

tendij, & naturæ auium &cæ. Et in hoc iam antea,
Mali perfici. Item laudum Italia, & paulo post ui-
tæ rusticæ, & in sequentibus alia permulta. Solent
uero uel in primis circa uerni temporis περιφρασί
luxuriare, quasi ingenij alacritate ipsam naturam
sequente, sicut ipse in Bucolico carmine quoq;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor.
Nunc frondent syluæ, nunc formosissimus annus.

Et Ouidius Fastorum 4.

Nec Veneri tempus quam uer erat aptius ullum
Vere nitent terræ, uere remissus ager.

Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt

Nunc tumido gemmas cortice palmes agit &c.

Idem primo Fastorum de Vere.

Omnia tunc florent tunc est noua temporis ætas

Et noua de grauido palmite gemma tumet

Et modo formatis aperitur frondibus arbor

Prodit & in summum seminis herba solum

Et tepidum uolucres concentibus æra mulcent

Ludit & in pratis luxuriatq; pecus &c.

Horatius 1. carminum, & quarto, & alibi quoq;

Sed horum nunc satis est.

30 Non alios prima.) Ouidius idem de prima
ætate in Metamorph.

Ver erat æternum, placidq; tepentibus auris

Mulcebant Zephyri natos sine semine flores &c.

Et conijciunt Mathematici quoq; mūdi ortum,
à tempore uerno cœpisse. Aiunt enim Aegyptij, in-
cipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est, quo
in hunc fulgorem cælum & elemēta purgata sunt,
quia Ide mundi natalis iure uocatur, Arietē in me-
dio cælo fuisse, uide Macro. de somnio li. 2. Itaq; ra-

ANNOT. EOBANI HES.

tione non caret, quod alioqui poterat uideri fabulosum, & uerisimile est, quantum humanis rationibus licet conijcere, non ab hyeme utiq; aut autumnino, ætate ue, nascentiu omnium rerum exordium sumere uoluisset creatorem etiam temporum, sed nemo illi fuit à consilijs, & impium fuerit fortasse uelle hæc rationibus ullis altius profsequi. Itaq; relicto cælo, ad agros nostros redeamus.

31 Ferrea progenies.) Apud Hesiodum quoq; in primo, quinta ætas ferrea est, ait enim *viv. xoxp. dli. 7. v. 37. dli. 1. p. 107.* Id est. Nunc etenim genus est ferri de robore factum. & apud Ouid. in 1. Meta. Et ipse in primo dixit, Vnde homines nate duru genus, loquens de saxis à Deucalione & Pyrrha iactis &c.

32 Quod superest.) Colum. lib. 4. cap. 15. scribit Virgilium de ponenda seu inferenda uite Magonæ Carthaginensem secutum esse, qui simili ratione tutari ac muniri semina præcepit.

Eodem loco ait sic deponendam esse uitam, ne duarum uitu radices implicentur. Id enim, inquit, facile est uitare per imum sulcum, iuxta diuersa latera fossarum dispositis paucis lapidibus, qui singuli non excedant quinquilibra le pondus &c.

33 Seminibus positis.) Colu. libr. 5. cap. 4. & 5. Inter alia dicit. Numerus uertendi soli bidentibus, ut uerum fatear, definiendus non est, cum quanto crebrior sit, tãto plus prodesse fossionẽ conueniat.

34 Ac dum prima nouis.) Hanc decussionem frondium insolationẽ uocant scriptores rustici, locu hunc satis explicabit tibi Colu. li. 5. capitib. 2. & 7. & Plin. lib. 17. cap. 22. Item alij, quos quia sæpe citauimus, hic superuacaneu est uisum, Quippe cum loca quoq;

IN II. GEORG.

quoq; iam dudum indicati sint harum rerum fere omnes.

35 Texendæ sepes etiam.) De ratione faciendarum sepium, locos indicauimus supra libro primo, Ibi, Segeti prætere sepe &c.

36 Non aliam ob causam.) Ouidi. primo libro Faistoru rationes assignat, quare & quæ quibus Numinibus animalia immoletur, ut Baccho caper, Ceteri suis, Aristæo bos, Ouis Dijs ruralibus, Equus Soli, Cerua & canis Dianæ, Afinus Priapo, Gallus Nocti.

Rode caper uitam tamen hinc cum stabis ad aram In tua quod spargo cornua possit, erit.

Vide Politianum in Miscellaneis.

Idem Ouid. 15. Metamorph.

Vite caper morsâ Bacchi maectatus ad aras Dicitur ultoris &c.

37 Mollibus in pratis unct.) Ascaliasmon dicit genus saltationis, in Bacchi orgijs fieri solitum, in quibus utres ponebant inflatos uinctosq; ut in eos uno tantum pede insilientes, facilius prolapsi risum circumstantium excitarent, quam rem *ἀνοδος* sepe uocant, nam utres *ἀνοδος* dicunt. Idq; ab Atheniensi bus maxime factu hic indicat Poeta. Hunc locum parum recte quidã hætenus interpretes intellexerunt. Adnotauit ex Athenæo Celius. De saltationu studijs Macrob. lib. Satur. 3. capit. 14.

38 Oscilla ex alta.) Antiquissimum morem sacri ficandi tangit, quæ cum Diti & Saturno fieri solita antiquitus scribit Macrob. Satur. lib. 1. cap. 7. hic uero ad Bacchum etiam transfert, eam ob rem opinor, q; Saturnalia sine Bacchi præcipuo honore haud

ANNOT. EOBANI HES.

quaquam celebrarentur. Saturno enim cum prius humanis hostijs litassent, & Diti humana capita offerrent, Hercules, alium & faustiore ritum sacrificandi, nempe non capitibus humanis, sed oscillis ad similitudinem humanorū capitum factis Ditem placarent, & Saturno non viros, sed accensa lumina, utraq; enim ^{φάρμακον} uocant græci, offerrent. Baccho igitur hic Poeta oscilla, id est, effigies seu uultus hominum ex pinu suspendisse Athenienses, & per unctos utres saltasse dicit.

39 Laudato ingentia rura.) Colu. li. 1. ca. 3. Nos, inquit, ad cætera præcepta illud adiicimus, quod sapientius unus de septem in perpetuū posteritati pronunciauit. Adhibendam modum mensuramq; rebus, idq; ut non solum aliud acturis, sed & agrum paraturus dictum intelligatur, ne maiorem q̄ ratio calculorum patitur emere uelit. Nam huc pertinet præclara Poetæ nostri sententia

Laudato ingentia rura. Exiguum colito.

Quod uir eruditissimus, ut mea fert opinio, traditum uetus præceptum numeris signauit, quippe acutissimam gentem Pænos dixisse conuenit, Imbecilliores agrum q̄ agricolam esse debere, quoniam cum sit colluctandum cum eo si fundus præualeat allidi dominum. Nec dubium, quin minns reddat laxus ager non recte cultus q̄ angustus eximie.

Inde addit in hanc rem quædam exempla &c.

40 Contra non ulla.) Aperta sunt quæ dicuntur hoc loco, qui tamen plura desyderet, uideat, de olea Varronem lib. 1. cap. 24.

Colu. lib. 3. cap. 17. Pall. lib. 3. cap. 28.

Plin. lib. 15. locis multis.

Reli

IN II. GEORG.

Reliqua ab hoc quia facilia sunt, & nulli non passim, & in alijs scriptoribus obuia, adnotationibus non uidebantur egere.

41 Bacchus & ad culpam.) Libet hic expaciari parumper, & studiosis tantum literarum indicare, quantum sit malum & corporibus & ingenijs, uini immoderatus usus, quamq; uere dixerit hic Poeta Bacchum ad culpā dedisse ac dare caussas, quod dū facio non describam omnes omniū super ea re longissimas plerumq; narrationes, sed breuiter indicabo locos quosdam & sententias celeberrimos nisi celeberrimorum scriptorum, quos quidem ego legimus, non ignarus posse multo plures afferri & a petri campum spaciosissimum uolenti omnem scripturam tum sacram tum prophanam excutere ad destruedum ebrietatis uicium, sed nos prophanas duntaxat literas, quæ nostræ nunc professionis sunt, delibabimus. Quæ igitur Poeta dixit, Ille furentes centauros leto domuit &c. Scripta sunt etiam, imò copiose descripta apud Ouidi. transformationum lib. 12. & in carmine eleganti sanè, sed ^{ad idem}, & si Virgilio adscribatur, cuius non minus q̄ Priapeia non est, de uino & Venere, quod quia notum est, non adscripsi, & quoniam de Poetis cepimus, horum quædam in hanc rem testimonia proferemus, præclarū in primis est illud Horati j. car. Ode 18. At ne quis modici transfiliat munera Liberi Centaurea monet cum Lipythus rixa super mero Debellata, monet Sithonijs non leuis Eulhyus Cum fas atq; nefas exiguo fine libidinum Discernunt auidi &c.

Propertius elegiarum lib. 2. sic ait.

Vi-

ANNOT. EOBANI HES.

Vino forma perit, uino corrumpitur aetas

Vino saepe suum nescit amica uirum

Citius enim senescere ebriosos ratione naturali, facile erat ostendere, nisi hoc non ageremus.

Quidius quoque damnat ebrietatem in amantibus, ait enim in secundo de Arte.

Ebrietas ut uera nocet sic ficta iuuabit

Nocet, inquit, uera ebrietas, sed non tantum amatori. Et Iuuenalis de re turpi dixit.

Quid enim Venus ebria curet, Inguinis & capitis quae sint discrimina nescit.

Idem Ouid. in 2. de amoris remedio, mediocre ebrietatem damnat, immoderatam admittit, sed suo seruiens argumento. Quam plerique nostro quoque tempore uehementer probant, ait autem.

Aut nulla ebrietas, aut tanta sit ut tibi curas

Eripiat, si qua est inter utranque nocet.

Siquidem Poetae praecipue fugiendam ebrietatem censent, quod arcana prodat, nam uerissimum est illud ex eodem quod paulo ante citauimus carmine Arcanum demens detegit ebrietas. Et Horat.

Condita cum uerax aperit praecordia Liber

Vbi allusit ad prouerbium ἐν οἴνω ἀλήθεια.

Et in arte, Reges dicuntur multis urgere culullis

Et torquere mero quem perspexisse laborant.

An sit amicitia dignus. Verum est etiam illud Theognidis.

ἐν πωρὶ μὲν χρυσόν τε καὶ ἄργυρον ἴσους ἄνδρες
γινώσκουσ' ἄνδρος δὲ οἶνον ἴσσει νόον.

Quod cum habet sensum.

Argentum & tuluum spectatur in ignibus aurum

Vina animos hominum non moderata probant.

Et

IN II. GEORG.

Et Euripides κατ' ὄψιν γὰρ εἶδος χαλκός

ὄστιν οἶνον δὲ νόον, ut aera uultus uina pectus indicant. Hunc senarium Erasmus citat ex Athenaeo,

non tamen uertit. Notum est illud quoque.

Nox & amor uinumque nihil moderabile suadent,

Illa pudore uacat, Liber amorque metu.

Et illud Plautinum ex Bacchidibus.

Mlecebrosius fieri nihil potest, nox, mulier, uinum

Homini adulescentulo &c.

Aristophanes in Acharnanibus.

ὁ βάρβαροι γὰρ ἄνδρας ἠγοῦνται μόνως

ὄως πλείστα δυναμὲν καταφραγῆν τε καὶ πιάειν.

Vel hosce solos Barbari putant uiros

Qui plurimum bibendo sine edendo polleant.

Et habendum semper in animo oculisque sapientis

Oraculum οἶνω σεαυτὸν κεράνυξ circa uinum temperantiam seruandam esse precipiens. Immensam sylvam

talem cogere potueram, sed eleuetur forsitan poetarum

authoritas a Philosophis, nisi ipsorum quoque nemo non precipuus non precipue daret uinolentiam. Sicut

idem, a quo iam cepimus, alibi quoque aliquoties. Plena

detestatio, & omnia maxima ebrietatis mala, plurimaeque pestes enumerantur a Plinio lib. 14. cap. 22.

E quibus illa uelut axiomata quaedam notatu digna

sunt.

Vinum hominis mentem mutat ac furorem gignit

Docet libidines temulentia

Ebrii oculis matronas licentur & maritis perduntur

Ebrii animi secreta proferunt

Ebrii mortifera loquuntur, rediturasque per iugulum

uoces non continent, multis ita interemptis.

Ebrii Solem orientem non uident

Mi-

ANNOT. EOBANI HES.

Minus diu uiuunt. Ex ebrietate sunt pallor,
Pendulae genae, oculorum ulcera, Tremulae manus,
Furiales somni, inquietas nocturna,
Libido portentosa, foetidi ex ore halitus
Rerum omnium obliuio, mors memoriae

Princeps Medicorum Hippocrates multis locis
nimium uini usum letiferum esse ostendit, sicut lib.
3. de morbis dicit, Fieri saepenumero, ut uinolenti
obmutescant de repente, conuulsionemque patientes
morianur. Et in libro de sterilibus, uirum temulentum
parum aptum generationi prolis dicit esse, &
alibi saepe multa hoc modo.

Vna legum Solonis fuit, morte multandum principem
esse, qui deprehensus fuisset ebrius.

Et Pittacus duplici incommodo dignos esse censuit,
qui uino ad ebrietatem abuterentur, nepe, ut opinor,
quod & pecuniae & sanitatis iacturam facerent.

Arist. li. 7. politicorum uetat pueris & nutricibus
uinum dari, nempe quod non pueritiae modo, uerum etiam
cuius aetatis periculosum sit, cum morbos et plurimos
& maximos gignat. Et quoniam Rusticis nunc scrip-
toribus insitimus, libet adscribere Columellae sen-
tentiam, quam lib. 12. ca. 1. de bono patrefamilias, seu
uillae praefecto loquens, ponit his uerbis, Somni & uini
sit abstinentissimus, quae utraque sunt inimicissima
diligentiae, nam & ebrioso cura officij pariter cum memo-
ria subtrahitur, & somniculosum plurima effugiunt.

Sed & nos in curam tuendae ualitudinis
Immodici sensus perturbat copia Bacchi

Inde qui enumeret quot mala proueniant?
Corporis exhaurit succos, animique uigorem
Opprimit, & mentes strangulat atque necat

Sed

IN II. GEORG.

Sed prius in sicca gaudebit piscis arena

Bacche oblite modi quam tua damna canam
Atque ea sunt alio quodam mihi dicta libello

Et sunt nequitiae nomina multa tuae
Ergo modum praescribe Deo tam grande nocentis,
Cum uenit accepta conditione iuuat.

Verum ne ea tantum quae uiciosa ex nimio uini
abusu proueniunt prosequentes, quae bona quoque
ex eiusdem mediocri & temperata potatione exi-
stunt, praeteramus. Verba Auli Gellij ex noctium
lib. 15. ca. 2. huc ascribemus.

Plato, inquit, in 1. & 2. de legibus, non ebrietatem
istam turpissimam, quae labefacere & minuere ho-
minum mentes solet laudauit, Sed hanc largiore pau-
lo iucundiorumque uini inuitationem, quae fieret sub
quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuorum so-
brijs non improbauit. Nam & modicis honestisque inter
bibendum remissionibus refici, integrarique animos ad
instauranda sobrietatis officia existimauit, reddique
eos sensim lectiores, atque ad intentiones rursus capiendas
fieri habiliores. Atque etiam hoc Plato ibidem dicit.

Non fugiendas esse neque respuendas huiusmodi exerci-
tationes aduersum propulsandam uini uolentiam &c.
Nam totum caput, ut huc pertinet, ita extra rationem in-
stituti uidebatur adscribere. Macrobius hoc in suum
conuiuium ut per multa alia, impudenter tacito authoris
noie transcripsit. In eandem ferme sententiam est, & il-
lud, quod Plutar. scribit in libello de tuenda bona ua-
litudine. Perdifficile scilicet esse in cetero hominum, & in-
ter inuitatiunculas illorum, teipsum intra mediocritatem
solitamque temperantiam continere, ut non omnibus uehe-
menter grauis ac molestus et onerosus esse uidearis.

Hac

ANNOT. EOBANI HES.

Hæc hæctenus in Annotationibus attigisse satis fuerit, neq; enim institueram ebrietatis uituperationem scribere, aut inter agricolas declamare, quod & impudentis erat, & sui prorsus obliui, Poetam igitur eos felices proclamantem audiamus.

42 O fortunatos nimium.) Hæc digressio qua librum hunc, ut superiorẽ narratione de morte Cæfaris, & sequentem pestilentia pecorum, ultimum fabula Aristæi, concludit, continet plenissimam laudem uitæ rusticæ, quæ cum satis clara per se sit, nulla magnopere eget expositione, & qui laudes uitæ rusticæ describant, in frontispicio harum annotationum indicauimus.

43 Iusticia excedens.) Iusticia, inquit, cum ubiq; iam subeuntibus uicijs exularet, & à nullo non hominũ genere eiiceretur, diutissime tamen apud agricolas mansit, qui uictum quotidiano labore querentes, nullã relinquebant uicijs aditum, omnemq; luxuriæ uiam præstruẽtes, diutissime innocenter uixere, donec tandem ad hoc quoq; genus uiciorum contagia irreflere. Itaq; ceu dedignatã mortalium consuetudinem iusticiam terris abiisse, & ad superiores unde uenerat, ut Hesiod. ait, rediisse Poetę passim canunt, ut Ouid. i. Metamorph.

Victa iacet pietas & uirgo cæde madentes
Ultima cœlestium terras Astræa reliquit.

Et idem primo quoq; Fastorum.

Nondum iusticiam facinus mortale fugarat
Ultima de superis illa reliquit humum.

Pulchra est de iusticia apud Hesiodum libro operarum & dierum narratio, quæ quoniam prolixior paulo post, non uidebatur huc adscribenda.

Vi-

IN IL. GEORG.

Videto item Aratum in *Quinto, uicivis.*

44 Me uero primum dulces.) Hic locus admodum nullius scientiæ ignarum oportere esse Poetam, nam præter alias disciplinas hic quoque scientiam astrorum motus & cursus syderum & nature torius arcana doceri à Musis cupit, quas illum pulchre ab illis ipsis edoctum fuisse, non hic tantum locus argumento est, sed sexcenti alij quoq;.

Sic Ouid. Fastorum libro primo.

Felices animæ quibus hæc cognoscere primum

Inq; domos superas scandere cura fuit.

Credibile est illos pariter uicijsq; iocisq;

Altius humanis exeruisse caput

Non Venus & uinum sublimia pectora fregit

Officijsq; fori militiæq; labor

Nec leuis ambitio perfusa gloria furo

Magnarumue fames sollicitauit opum.

Admouere oculis distantia sydera nostris

Aetheraq; ingenio supposuere suo.

45 Vnde tremor terris.) Rationem terræ motuum reddit Plinius libro 2. cap. 18. & deinceps alij quot.

Idem eodem libro qua ratione mare accedat ac recedat cap. 99.

46 Quid tantum Oceano.) Hos duos uersus ponit etiam in primo Aeneidos. Reliqua usq; ad finem libri lectu quidem iucundissima sunt, sed adnotatione non egent.

FINIS ANNOTATIONVM

Eobani Hessi in Secundum Georgicorum Librum.

G

MO

MODESTI

NI IURISCONSULTI IN TER-
tium Georgicorum Argumentum.

Teq; Pales, & pastorum memorande per orbem.
Et pecorum cultus, & gramine pascua leta,
Quis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine Vates.

P. V. M. Georgicorum Liber Tertius.

TE quoq; magna Pales, et te memorade canemus
2 Pastor ab Amphryso uos sylvæ, amnesq; Lycæ
Cætera quæ uacuas tenuissent carmina mentes,

3 Omnia iam uulgata, quis aut Eurysthea durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Cui non dictus Hylas puer? & Latonia delos?
Hippodameq; humerog; Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda uia est qua me quoq; possim
Tollere humo, uictorq; uirum uolitare per ora.

4 Primus ego in patriam mecū (modo uita super sit)
Aonio rediens deducam uertice musas.

5 Primus Idumæas referam tibi Mantua palmis
Et uiridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Myncius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumq; tenebit.
Uli uictor ego, & Tyrio conspectus in ostro,

LIBER III.

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi alpheum linquens, lucosq; Molochi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cestu
Ipse caput tonsæ folijs ornatus oliuæ
Dona feram, iam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, caesosq; uidere iuuenços.
Vel scæna ut uersis discedat frontibus, utq;
Purpurea intexti tollant aulea Britanni
In foribus pugnam ex auro, solidog; elephanto
Gangaridum faciem, uictorisq; arma Quirini,
Atq; hic undantem bello, magnumq; fluentem
Nilum, ac nauali surgentes ære columnas,
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumq; Niphatem,
Fidentemq; fuga Parthum, uersisq; sagittis,
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa,
Bisq; triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt & Parij lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissaq; ab Ioue gentis
Nomina, Trosq; parens, & Troia Cynibius author.
Inuidia infelix furias, annemq; feuerum
Coccyti metuet, tortosq; Ixionis angues,
Immanemq; rotam, & non exuperabile saxum.
Interea Dryadum sylvas, saltusq; sequamur
Intactos, tua Mœccenas haud mollia iussa,
Te sine nil altum mens inchoat, en age segneis
Rumpe moras, uocat ingenti clamore Citheron

Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum,
 Et uox assensu nemorum ingeminata remugit.
 Mox tamen ardenteis accingar dicere pugnas
 Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
 Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.

6 Seu quis olympicæ miratus præmia palmæ
 Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuencos,
 Corpora præcipue matrum legat, optima toruæ
 7 Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceryli
 Et crurum tenuis à mento palearia pendent
 Tum longo nullus lateri modus, omnia magna.
 Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
 Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo,
 Aut iuga detrectans, interdumq; aspera cornu,
 Et faciem tauro propior, quæq; ardua tota,
 Et gradiens ima uerrit uestigia cauda
 Aetas lucinam, iustosq; pati Hymenæos
 Desinit ante decem, post quatuor incipit annos.
 Cætera nec foetura habilis, nec fortis aratris.
 Interea superat gregibus dum leta iuuentus,
 Solue mares, mitte in Venerem pecuaria primus,
 Atq; aliam ex alia generando suffice prolem.
 Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
 Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus,
 Et labor & duræ rapit inclementiam mortis.
 Semper erunt, quarum mutari corpora malis.

Scm

Semper enim refice, ac ne post amissa requiras,
 Anteueni, & sobolem armento sortire quotannis,
 8 Nec non, & pecori est idem delectus equino.
 Tu modo quos in spem statuis submittere gentis,
 Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
 Continuo pecoris generosi pullus in aruis
 Altius ingreditur, & mollia crura reponit,
 Primus & ire uiam fluuios tentare minaces
 Audet, & ignoto sese committere ponti,
 Nec uarios horret strepitus, illi ardua ceruix,
 Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga,
 Luxuriatq; thoris animosum pectus, honesti
 9 Spadices, glauciq; color deterrimus albis,
 10 Et giluo, tum siqua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,
 Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem,
 Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo,
 At duplex agitur per lumbos spina, cauatiq;
 Tellurem, & solido grauitè sonat ungula cornu,
 11 Talis Amyclei domitus Pollucis habentis
 Cyllarus, & quorum Graij meminere poëta,
 Martis equi bijuges, & magni currus Achillis,
 Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
 Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
 Pelion hinc miti fugiens impleuit acuto, (nis
 Hic equoq; ubi aut morbo grauis aut iâ segnior ana

Deficit, ab de domo, nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venere senior, frustra q; laborem
 Ingratum trahit, & si quando ad prælia uentum est.
 Ut quondam in stipulis manus sine uiribus ignis
 Incassum furit, ergo animos, euumq; notabis
 Præcipue, hinc alias artes, prolemq; parentum,
 Et quis cuiq; dolor uicto, quæ gloria palma.
 Nonne uides, cum præcipiti certamine campum
 Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus?
 Cum spes arrectæ iuuenum, exultantiaq; haurit
 Corda pauor pulsans, illi instant uerberere torto,
 Et proni dant lora, uolat ui feruidus axis,
 Iamq; humiles, iamq; elati sublimè uidentur
 Aëra per uacuum ferri, atq; assurgere in auras,
 Nec mora, nec requies, at fuluæ nimbus arenæ
 Tollitur, humescunt spumis, flatuq; sequentum,
 Tantis amor laudum, tanta est uictoria curæ.
 Primus Eriethonius currus, & quatuor ausus
 Iungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor,

12 Frena Pelethronij Lapithæ, girosq; dedere
 Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
 Insultare solo, & gressus glomerare superbos,
 Acquus uterq; labor, æque iuuenemq; magistri
 Exquirunt, calidumq; animis, & cursibus acrem,
 Quamuis sepe fuga uersos ille egerit hosteis,
 Et patriam Epirum referat, sortisq; Mycenæ,

Neptun

13 Neptuniq; ipsa deducat origine gentem.
 His animaduersis, instant sub tempus, & omnes
 14 Impendunt curas densò distendere pingui
 Quem legere ducem, & pecori dixere maritum,
 Florentesq; secant herbas, fluuiosq; ministrant,
 Farrasq; ne blando nequeant superesse labori,
 Inualidiq; patrum referant iciunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta uolentes.
 Atq; ubi concubitus primos iam nota uoluptas
 Sollicitat, frondesq; negant, & fontibus arcent,
 Sepe etiam cursu quatiunt, & sole fatigant,
 Cum grauius tunsis gemit area frugibus, & cum
 Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
 Sit genitali aruo, & sulcos obliet inertes,
 Sed rapiat sitiens Venere, interiusq; recondat.
 15 Rursus cura patrū cadere, & succedere matrū
 Incipit exactis grauidæ cum mensibus errant,
 Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
 Non saltu superare uiam sit passus, & acri
 Carpere prata fuga, fluuiosq; innare rapaces,
 Saltibus in uacuis pascant, & plena secundum
 Flumina, muscus ubi, & uiridissima gramine ripa
 Speluncæq; tegant, & saxea procubet umbra.
 Est lucos Sylari circa, illicibusq; uirentem
 Plurimus alburnum uolitans, cui nomen Asylo

GEOR.

Romanum est, cestron graij uertere uocantes,
 Asper acerba sonans, quo tota exterrita syluis
 Diffugiunt armenta, furit mugitibus aether
 Concussus, syluæq; & siccæ ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachie Iuno pestem meditata iuuenta.
 Hunc quoq; (nam medijs feruoribus acrior instat)
 Arcebis grauido pecori, armenta q; pasces
 Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

16 Post partum, in uitulos cura traducitur omnis,
 Continuoq; notas, & nomina gentis inurunt,
 Et quos aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris feruare sacris, aut scindere terram,
 Et campum horrentem fractis inuertere glebis,
 Cætera pascuntur uirides armenta per herbas,

17 Tu quos ad studiū, atq; usum formabis agrestē
 Iam uitulos hortare, uiamq; insiste domandi,
 Dum facilis animi iuuenum, dum mobilis ætas,
 At primum laxos tenui de uimine circlos
 Cervici subnecte, dehinc ubi libera colla
 Seruitio assuerint, ipsis è torquibus aptos
 Iunge pares, & coge gradum conferre iuencos,
 Atque illis iam sepe rota ducantur inanes
 Per terram, & summo uestigia puluere signent.
 Post ualido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbis.

119

LIBER III.

Interea pubi indomite non gramina tantum,
 Nec uescas salicum frondes, uluamq; palustrem,
 Sed frumenta manu carpes sata, nec tibi foetæ
 More patrum niuea implebunt multraria uaccæ,
 Sed tota in dulces consument ubera natos.
 Sin ad bella magis, studium, turmasq; feroces,
 Aut Alpheæ rotis prælabi flumina Pise
 Et Iouis in luco currus agitare uolantes,
 18 Primus equi labor est animos, atq; arma uidere
 Bellantum, lituosq; pati, tractuq; gementem
 Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonanteis.
 Tum magis, atq; magis blandis gaudere magistrī
 Laudibus, & plause sonitum ceruicis amare,
 Atq; hæc iam primo depulsus ab ubere matris
 Audiat, inq; uicem det mollibus ora capistris
 Inualidus, etiamq; tremens, etiam inscius æui.
 At tribus exactis ubi quarta accesserit ætas,
 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq; sonare
 Compositis, sinuetq; alterna uolumina crurum,
 Sitq; laboranti similis, tum cursibus auras
 Prouocet, ac per aperta uolans ceu liber habenis
 Aequora, uix summa uestigia ponat arena,
 Qualis hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæq; hyemes, atq; arida differt
 Nubila, tum segetes altæ, campi q; natantes
 Lenibus horrescunt flabris, summaq; sonorem

G S Dant

Dant sylua longiq; urgent ad littora fluctus
 Ille uolat, simul arua fuga, simul equora uerrens,
 Hic uel ad Elei metas, & maxima campi
 Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas,
 Belgica uel molli melius feret effeda collo,
 Tum demum crassa magnum farragine corpus
 Crescere iam domitis finito, nanq; ante domandum
 Ingentes tollent animos prensiq; negabunt
 Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

19 Sed non ulla magis uires industria firmat,
 Quam Venerem, & caeci stimulos auertere amoris
 Siue boum, siue est cui gratior usus equorum,
 Atq; ideo tauros procul, atq; in sola relegant
 Pasua post montem oppositu, & trans flumina lata
 Aut intus clausos satura ad praesepia seruant.
 Carpit enim uires paulatim, uritq; uidendo
 Formina, nec nemorum patitur meminisse, nec herbe.
 Dulcis illa quidem illecebris, & saepe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes,
 Pascitur in magna sylua formosa iuuenta
 Illi alternantes multa ui praelia miscent
 Vulneribus crebris, lauit ater corpora sanguis,
 Versaq; in obnixos urgentur cornua uasto
 Cum gemitu, reboant syluaeq;, & magnus olympus
 Nec mos bellantes una stabulare, sed alter
 Victus abit, longeq; ignotis exulat oris,

Multa

Multa gemens ignominiam, plagasq; superba
 Victoris, tum quos amisit inultus amores,
 Et stabula aspectans regnis excessit auitis.
 Ergo omni cura uires exercet, & inter
 Dura iacet permix instrato saxa cubili
 Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta,
 Et tentat sese, atq; irasci in cornua discit
 Arboris obnixus, trunco, uentosq; lacepsit
 Ictibus, & sparsa ad pugnam proleudit arena,
 Post ubi collectum robur, uiresq; receptae,
 Signa mouet, praepsq; oblitum fertur in hostem,
 Fluctus ut in medio ccepit cum albescere ponto
 Longius, ex altoq; sinum trahit, utq; uolutus
 Ad terras immane sonat per saxa, nec ipso
 Monte minor procumbit, at ima exaestuauit unda
 Vorticibus, nigramq; alte subiecit arenam.
 Omne adeo genus in terris hominumq;, ferarumq;
 Et genus equoreum, pecudes, pictaq; uolucres
 In furias, ignemq; ruunt, amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita leana
 Scuior, errauit campis, nec funera uulgo
 Tam multa informes urfi, stragemq; dedere
 Per syluam, tum seuus aper, tum pessima tigris,
 Heu male tum Libyae solis erratur in agris.
 Nonne uides ut tota tremor pertentet equorum
 Corpora, si tantum notas odor attulit auras?

Ac

Ac neq; eos iam frena uirum, nec uerbera seua,
 Non scopuli, rupesq; cauae, atq; obiecta retardant
 Flumina, correptos unda torquentia montes,
 Ipse ruit, denteq; Sabellicus exacuit sus,
 Et pedibus subigit terram, fricat arbore costas,
 Atq; hinc, atq; illinc, humeros ad uulnera durat.
 Quid iuuenis, magnum cui uersat in osibus ignem
 Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 Caca nocte natat serus freta, quem super ingens
 Porta tonat caeli, & scopulis illisa reclamant
 Aequora, nec miseri possunt reuocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere uirgo.
 Quid lynces Bacchi uaria, & genus acre luporum?
 Atq; canum? quid quae imbelles dant praelia cerui?
 20 Scilicet ante omnes furor est insignis equarum.
 Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsere quadrigae,
 Illas ducit amor trans Gargara, transq; sonantem
 Ascanium, superant montes, & flumina tranant,
 Continuocq; uidis ubi subdita flamma medullis,
 Vere magis, quia uere calor redit osibus, illae
 Ore omnes uerse in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantq; leueis auras, & saepe sine ullis
 Coniugijs uento grauidae (mirabile dictu)
 Saxa per & scopulos, & depressae conualles
 Dissugiunt, non Eure tuos, neq; solis ad ortus,

In Boream, Caurumq; aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur, & pluuio contristat frigore coelum.
 21 Hinc demum (hippomanes uero quod noie dicunt
 Pastores) lentum distillat ab inguine uirus.
 Hippomanes quod saepe male legere nouerca,
 Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba.
 Sed fugit interea fugit irreparabile tempus,
 Singula dum capti circumuectamur amore.
 22 Hoc satis armentis, superat pars altera curae
 Lanigeros agitare greges, hirtasq; capellas,
 Hic labor, hinc laudem sortes sperate coloni.
 23 Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere, magnam
 Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
 Sed me Parnassi, deserta per ardua dulcis
 Raptat amor, iuuat ire iugis, quia nulla priorum
 Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.
 Nunc ueneranda Pales, magno nunc ore sonandum
 24 Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
 Carpere oueis, dum mox frondosa reducitur aestas,
 Et multa duram stipula, filicumq; manipulis
 Sternere subter humum, glacies ne frigida laedat
 Molle pecus, scabieq; ferat, turpeisq; podagras.
 25 Post hinc digressus iubeo frondentia capris
 Arbuta sufficere, & fluuios praebere recentes.
 Et stabula a uentis hyberno opponere soli
 Ad medium conuersa diem, cum frigidus olim

GEORG.

Iam cadit extremosq; irrorat aquarius anno.
 Hec quoq; non cura nobis leuiore tuenda,
 Nec minor usus erit, quamuis Milesia magno
 Vellera mutantur, Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
 Quam magis exhausto spumauerit ubere mulctra,
 Leta magis pressis manabunt ubera mammis
 Nec minus interea barbas, incanaq; menta
 Cinyphij tondent hirci, setasq; comanteis
 Vsum in castrorum, & miseris uelamina nautis,
 Pascuntur uero syluas & summa Lycei,
 Horrenteisq; rubos, & amantes ardua dumos.
 Atq; ipsa memores redeunt in tecta, suosq;
 Ducunt, & grauido superant uix ubere limen.
 Ergo omni studio glaciem, uentosq; niuales,
 Quo minus est illis cura mortalis egestas,
 Auertes, uictumq; ferēs, & uirgea letus
 Pabula, nec tota claudes scenilia bruma.
 At uero Zephyris cum leta uocantibus aetas
 In saltus utrunq; gregem, atq; in pascua mittes
 Luciferi primo, cum sydere frigida rura
 Carpanus, dum mane nouum, dum gramina cauent,
 26 Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
 Inde ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querule rumpent arbusta cicadæ
 Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto

CUR

LIBER III.

Currentem ilignis potare canalibus undam,
 Aestibus at medijs umbrosam exquirere uallem,
 Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
 Illicibus crebris sacra nemus accubet umbra,
 Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
 Solis ad occasum, cum frigidus aera uesser
 Temperat, & saltus reficit iam roscida luna,
 Littoraq; Halcyonem resonant, & Acanthida dumi.
 27 Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua uersu
 Prosequar? & raris habitata mapalia te Ais?
 Sæpe diem, noctemq; & totum ex ordine mensē
 Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine ullis
 Hospitijs, tantum campi iacet, omnia secum
 Armentarius Apher agit, te & tumq; laremq;
 Armaq; Amycleumq; canem, Cressamq; pharetram
 Non secus, ac patrijs acer Romanus in armis
 Iniusto sub fasce uiam cum carpit, & hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris.
 At non qua Scythia gentes, Meoticaq; unda,
 Turbidus & torquens flauentes Ister arenas,
 Quaq; redit medium Rhodope porrecta sub axem,
 Illic clausa tenent stabulis armenta, neq; ulla
 Aut herbe campo apparent, aut arbore frondes,
 Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
 Terra gelu late, septemq; assurgit in ulnas.

Sema

GEOR.

Semper hyems, semper spiranteis frigora Cauri.
 Tum sol pallentes haud unquam discentit umbras.
 Nec cum inuectus equis altum petit æthera, nec cum
 Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
 Concresecunt subitæ currenti, in flumine crustæ,
 Vndaq; iam tergo ferratos sustinet orbes.
 Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris,
 Aerâq; disiliunt uulgo, uestesq; rigescunt
 Indutæ, cæduntq; securibus humida uina,
 Et totæ solidam in glaciem uertere lacunæ,
 Stiriâq; impexis induruit horrida barbîs.
 Interea toto non secius ære mingit.
 Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
 Corpora magna bouum, confertoq; agmine cerui
 Torpent mole noua, & summis uix cornibus extant,
 Hos non immisis canibus, non casibus ullis,
 28 Puniceæ ue agitant pauidos formidâine pennis,
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
 Cominus obruncant ferro, grauitèrque rudentes
 Cædunt, & magno lati clamore reportant.
 Ipsi inde fossis specubus secura sub alta
 Ociâ agunt terra, congestaq; robora totas
 Aduoluere focis ulmos, igniq; dedere.
 Hic nossem ludo ducunt, & pocula lati
 Fermento, atq; acidis imitantur uitea sorbis.
 Talis Hyperboreos septem subiecta Trioni

GENS

LIBER III.

Gens effrena uirum Riphæo tunditur Euro,
 Et pecudum suluis uelantur corpora setis.
 29 Si tibi lanicium curæ, primum aspera sylua,
 Lappaq; tribuliq; absint, fuge pabula lata,
 Continuoq; greges uillis lege mollibus albos.
 30 Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
 Nigra subest udo tantum cui lingua palato
 Reijce, ut maculis infuscet uellera pullis
 Nascentum, plenoq; alium circumspice campo.
 Munere sic niueo lanæ (si credere dignum est)
 Pan deus Arcadiæ captam te Luna fescellit
 In nemora alta uocans, nec tu aspernata uocantem
 31 At cui lactis amor, Cythisum, lotosq; frequetes,
 Ipse manu, salsasq; serat præsepibus herbas.
 Hinc & amat fluuios magis, & magis ubera tendit
 Et salis occultum rescrunt in lacte saporem.
 Multi iam excretos prohibent à matribus hædos,
 Primaq; ferratis præfigunt ora capistris.
 Quod surgente die mulserè, horisq; diurnis,
 Nocte premunt, quod iam tenebris, & sole cadente,
 Sub lucem exportant calathis, adit oppida pastor,
 Aut parco sale contingunt, hyemiq; reponunt.
 32 Nec tibi cura canum furit postrema, sed una
 Veloces Spartæ catulos, acremq; molossum
 Pasce sero pingui, nunquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem, incur susq; luporum,

H

AN

Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
 Sepe etiam cursu timidos agitabis onagros.
 Et canibus leporem, canibus uenabere damas,
 Sepe uolutabris pulsos syluestribus apros
 Latrato turbabis agens, montesq; per altos
 Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
 33 Disce & odoratam stabulis accendere cœdrum
 Galbancoq; agitare graues nidore chelydros,
 Sepe sub immotis præsepibus, aut mala tactu
 Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit,
 Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbra
 Pestis acerba bouum, peccoriq; aspergere uirus,
 Fouit humum, cape saxa manu, cape robora pastor,
 Tollentemq; minas & sibila colla tumentem,
 Deijce, iamq; fuga timidum caput abdidit alte
 Cum mediæ nexus, extremæq; agmina caudæ,
 Soluuntur, tardosq; trahit sinus ultimus orbis.
 Est etiam ille malus calabris in saltibus anguis,
 Squamea conuoluens sublato pectore terga,
 Atq; notis longam maculosus grandibus aluum
 Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
 Vere madent udo terræ, ac pluidibus austris,
 Stagna colit, ripisq; habitans, hic piscibus atram.
 Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
 Postquam exhausta palus, terræq; ardore debiscunt
 Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens

Sequitur

Sequit agris, asperq; siti, atq; exterritus æstu,
 Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,
 Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
 Cum positis nouus exuiijs, nitidusq; iuuenta
 Voluitur, aut, catulos tectis, aut oua relinquens
 Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis,
 34 Morborum te quoq; caussas, & signa docebo,
 Turpis oues tentat scabies ubi frigidus humber
 Altius ad uiuum per se dit, & horrida cano
 Bruma gelu, uel cum tonsis illotus adhaesit
 Sador, & hirsuti secuerunt corpora uepres.
 Dulcibus iccirco stuujs pecus omne magistræ
 Perfundunt, udisq; aries in gurgite uillis
 Mersatur, missusq; secundo defluit ammi,
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
 Et spumas miscent argenti ac sulphura uiua
 Idæasq; pices, & pinguis unguine cæras,
 Scyllamq; helleborosq; graues, nigrumq; bitumen,
 Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
 Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Vlceris os, alitur uitium, uiuitq; tegendo,
 35 Dū medicas adhibere manus ad uulnera pastor
 Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.
 Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cum surit, atq; artus depascitur arida febris,
 Profuit incensos æstus auertere, & inter

H 2 Iud

Una ferire pedis salientem sanguine uenam,
 Bisaltæ quo more solent, acerq; Gelonus,
 Cum fugit in Rhodopen, atq; in deserta Getarum,
 Et lac concretum cum sanguine potat equino,
 Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignauius herbas,
 Extremamq; sequi, aut medio procumbere campo
 Pascentem, & seræ solam decedere nocti,
 Continuo ferro culpam compeſce, prius, quam
 Dira per in cautum serpent contagia uulgus.
 Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbis
 Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi
 Corpora corripunt, sed tota æstiuâ repente,
 Spemq; gregemq; simul, cunctamq; ab origine gentium
 36 Tum sciat ærias Alpes, & Norica siquis
 Castella in tumulis, & lapidis arua Timari,
 Nunc quoq; post tanto uideat, desertaq; regna
 Pastorum, & longe saltus, lateq; uacantes.
 Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoq; autumnî incanduit æstu,
 Et genus omni neci pecudum dedit, omne ferarum.
 Corruptiq; lacus, infecit pabula tabo
 Nec uia mortis erat simplex, sed ubi ignea uenis
 Omnibus acta sitis miseros abduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaq; in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat,

Sepe in honore deum medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum niuea circumdatur infula uitta,
 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros
 Aut si quam ferro maectauerat ante sacerdos,
 Inde neq; imposuisset ardent altaria fibris,
 Nec responsa potest consultus reddere Vates.
 Ac uix suppositi tinguntur sanguine cultri,
 Summaq; ieiuna sanie infuscatur arena,
 Hinc lætis uituli uulgo moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt,
 Hinc canibus blandis rabies uenit, & quatit egros
 Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesitas.
 Labitur infelix studiorum, atq; immemor herbæ
 Victor equus, fontesq; auertitur, & pede terram
 Crebra ferit, demissæ aures, incertus ibidem
 Sudor, & ille quidem moriturus frigidus aret
 Pellis & ad tactum tractanti dura resistit,
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus,
 Sin in processu cœpit crudescere morbus,
 Tum uero ardentis oculi, atq; attractus ab alto
 Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
 Illa singultu tendunt, it naribus ater
 Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.
 Profuit inferio latices infundere cornu
 Len. eos, ea uisa salus morientibus una.
 Mox erat hoc ipsum exitio, surijsq; refecti

Ardebant, ipsiq; suos iam morte sub ægra
 (Dij meliora pijs, erroremq; hostibus illum)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus,
 Ecce autem duro fumans sub uomere taurus
 Concidit, & mixtum spumis uomit ore cruorem
 Extremosq; ciet gemitus, it tristis arator
 Mœrentem abiungens fraterna morte iuuenicum,
 Atq; opere in medio defixa relinquit aratra.
 Non umbrae altorum nemorum, nō gramina possunt
 Grata mouere animum, non qui per saxa uolutus
 Purior electro campum petit amnis, at ima
 Soluuntur latera, atq; oculos stupor urget inertis,
 Ad terramq; fluit deuexo pondere ceruix.

Quid labor aut benefacta iuuat? quid uomere terra
 Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi
 Munera, non illis epula nocuere repostæ,
 Frondibus & uictu pascuntur simplicis herbae.
 Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cur su
 Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.

37 Tempore non alio dicunt regionibus illis
 Quasitas ad sacra boues Iunonis, & uris
 Imparibus, ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægre rastris terram rimantur, & ipsas
 Vnguibus infodiunt fruges, montesq; per altos
 Contenta ceruice trahunt fridentia plaustra.
 Non lupus insidias explorat ouilia circum,

Nec

Nec gregibus nocturnus obambulat, acrior illum
 Cura domat, timidi Damæ, ceruicq; fugaces,
 Nunc interq; canes, & circumtecta uagantur
 Iam maris immensi prolem, & genus omne natantia
 Littore in extremo, ceu naufraga corpora fluctus
 Proluit, insolite sugiunt in flumina phocæ.
 Interit & curuis frustra defensa latebris
 Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri,
 Iphis est aër auibus non æquus, & ille
 Precipites alta uitam sub nube relinquunt.
 Præterea iam nec mutari pabula refert,
 Quasitaq; nocent artes, cessere magistri
 Phyllirides Chiron, Amythaoniusq; Melampus.
 Seuit & in lucem stygijs emissa tenebris
 Pallida Ttesiphone, morbos agit ante, metumq;
 Inq; dies auidum surgens caput altius effert,
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arentesq; sonant ripæ, collesq; supini
 Iamq; cateruatim dat stragem, atq; exaggerat ipsis
 In stabulis, turpi dilapsa cadauera tabo,
 Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
 Nam neq; erat corijs usus, nec uiscera quisqu. m,
 Aut undis abolere potest, aut uincere flamma,
 Nec tondere quidem morbo, illuicq; peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres,
 Verumetiam inuisos si quis tentarat amictus,

H 4 Ars

GEOR.

*Ardentes papulae, atq; immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore, contractos artus facer ignis edebat.*

Finis Libri Tertij.

SOIN TERTIVM

GEORGICORVM ANNO
TATIONES.

TE quoq; magna Pales, & te memorande cane.
Pastor ab Amphryso &c.

Terriam partem generalis propositionis exe-
quitur, qua dixerat

Quæ cura boum, quis cultus habendo sit pecori.

Pales Dea pastorum & pabulorū habita, à Ro-
manis sanctissime semper culta, ut quoniã initium
à pastoribus profectū, diem illum quo urbs eorum
primū condita est, huic deæ sacrum habuerint,
& Palilia, & postea corrupto uocabulo Parilia uo-
carint, qui natalis esset urbis Romæ, quem celebra-
runt 11. CAL. Maij, quo Palicium sydus oriebatur,
ut scribit Plin. lib. 18. cap. 22. Hoc festum Palilia, &
natalem urbis Romæ, multis uersibus describit O-
uidius lib. Pastorum quarto.

2 Pastor ab Amphryso.) Fabulantur Poetæ A-
pollinem ob interfectos Cyclopos diuinitate à lo-
ue priuatum, armenti Admeti Regis Thesaliæ
apud Amphryium amnē pauisse. Ouid. Meta. li. 2.

Ve

IN III. GEORG.

Verum Macrobi. lib. Satur. 1. cap. 17. Apollinem vo-
cari, id est, pastorale uocatū dicit, non ab officio pa-
storali, ut habet fabula, sed quia Sol pascit omnia
quæ terra progenerat, unde non unius generis, sed
omnium pecorum pastor canitur ut apud Home-
rum Neptuno dicente.

ῥοιβε οὐδ' ἐνδίοσας ἄνους βοῦς βουδλίεσσι.

Phœbe boues tu curuigrados per pascua seruas.

3 Quis aut Eurysthea durum?) Defendit hunc
locum à calumnia Gellius noctium suarum libro 2.
cap. 6. contra grammaticorum quorundam opinio-
nem, qui reprehenderint Virgiliū, quod uerbo hoc,
illaudatus, abiectè usus sit. Quod & ipsum unū est
de furtis Macrobianis, nā in conuiuiorū suorum li-
brum sextum hunc locum transtulit tacito, ut solet,
authoris nomine.

4 Primus ego in patriam.) Gellius libro primo
cap. 22. uersum hunc citans, Videretur, inquit, hoc lo-
co Virgilius ἀνορωτίσω, id est, minus proprio uerbo
usus, quod super sit dixit, pro longinquius diutiusq;
adsit. Illud contra eiusdem Virgiliij est aliquāto pro
habilius.

Florentesq; secant herbas fluuiosq; ministrant
Farratq; ne blando nequeant superesse labori.

Significat enim supra laborem esse, neq; opprimi
labore &c.

5 Primus Idumæas referam.) Sic Lucretius.
Ania Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo, iuuat integros accedere fontes
Atq; meo capiti uiridem legere inde coronam &c.

Quem Poetam, quia Maro in plerisque alijs quoq;
non est dedignatus imitari, sic in hoc quoq; opinor

H 5 loco

ANNOT. EOBANI HES.

loco illum & item alios quosdam secutus, superbit nonnihil, & suo iure nec ultra modestiæ laudem, & est in hoc loco mira & uerborum & sententiarū elegantia, quæ omnia diligenter intuenti non possunt non patere. Palma, quod pro uictoria ponatur, natura arboris facit, quæ contra omnia imposita portera, quâuis grauius, sursum nititur, uide Plin. lib. 15. cap. 4. Gellium lib. 3. cap. 6.

6 Seu quis Olymp.) De origine ac dignitate rei pecuniariæ, uideo Varronem de re Rustica libro 2. cap. 1. Columella uero lib. 7. in præfatione sic scribit. In rusticatione uel antiquissima est ratio pascendi, eademque quaestuosissima est ratio pascendi, quoque pecuniæ & peculij, tracta uidentur à pecore, quod non solū ueteres possederunt, sed adhuc apud quasdam gentes unum hoc usurpatur diuitiarū genus, & ne apud nostros quidem colonos alia res superior, ut M. Cato credidit, qui consulenti quā partē rei Rusticæ exercēdo celeriter locupletari posset, respōdit, si bene pasceret, plura in hanc sententiam, & Plinius libro 18. cap. 3.

7 Forma bouis.) Qua forma boues legendi sint, copiose docet, præter hunc, Varro lib. 2. cap. 5. Columella lib. 7. cap. 1. Palladius lib. 4. cap. 1. Plinius libro 8. cap. 45.

Vnius Columellæ uerba, quia cū sententia Poetæ maxime concordant, adscribentur. Ea sunt. Parandi sunt boues nouelli, quadrati, grandes mēbris, cornibus proceris ac nigricantibus et robustis, fronte lata, & crispa, hirtis auribus, oculis & labris nigris, naribus refimis patulisque, ceruice longa & torosa, pallearibus amplis, & penē ad genua promissis. pe
ctore

IN III. GEORG.

ctore magno, armis uastis, capaci ac tanquam impleti utero, lumbis latis, dorso recto planoque, uel etiam subsidente, clunibus rotundis, cruribus compactis arrectisque, sed breuioribus potius quam longis, nec genibus improbis, ungulis magnis, caudis longissimis, & setosis, pilosisque, corpore denso breuique, colore ru beo uel fusco, tactu corporis mollissimo &c

8 Nec non & pecori.) Plini. lib. 8. cap. 42. Forma equorum, inquit, quales maxime eligi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio uate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito, & ferē inter omnes constare uideo.

Varro libro 2. cap. 7. Colum. lib. 7. cap. 27.

Palladius libro 4. cap. 15.

9 Honesti spadices.) De coloribus equorum præter supradictos, uide Gellium lib. 2. cap. 26. & libro 3. cap. 9. Vbi de colorum differentia quædam, sed plura apud Nonium Marcellum.

Spadica, Coccinum, Phœniceum, rutilum pro eodem exuberantiam quandam splendoremque ruboris significare dicunt Gelli. Nonius, & alij quidam.

10 Tum si qua sonum.) Verba Columellæ ex capite paulo ante citato sunt, Cum natus est pullus, confestim licet indolē existimare, si hilaris, si inrepidus, si neque conspectu nouæque rei auditu terretur, si ante gregem procurrat, si laciuia & alacritate interdum & cursu certaminis æquales exuperat, si fossam sine cunctatione transilit, pontē flumenque transcendit, hæc erunt honesti animi documenta. Inde pluribus quali forma debeat esse exponit, quæ apud ipsum legere uolenti licet, qui locus sit indicatus.

Nobilium equorum exempla quædam suo more

ANNO T. EOBANI HES.

ponit Plinius libro 8. cap. 42. Sicut & hic.

11 Talis Amyclæi domitus.) Pollucem hoc loco pro fratre Castore ponit, quem equitem fuisse legimus, sicut Pollucem pugilē, Cyllarus equus Castoris fuit, à uelocitate dictus. Equorum Martis sæpe meminit Homerus, ut Iliad. 4. & alibi, sicut & Achillis equorum nomina quoq; ponit Iliad. 16. quæ sunt Xanthus, Balius, Pedasus, quem imitatus hic in 12. Aeneid. de Equis Turni & Martis. Nam uersum etiam integrum Homeri ex 10 Iliad. ponit.

λευκότεροι χιόνος δ' ἄνε μοισιν ὁμοίων.

Quod Homer. de equis Rhæsi, hic de Turni dicit. Qui candore niues antecirent cursibus auras.

Superuacaneum est adnorare, quæ de Hectoris quoq; equis Xanto, Podarge, Aethone, & Lampo idē scribit Iliad. 8. &c. nisi quod hoc loco insignium equorum nomina erant referenda, de quibus supra indicauimus locum Plinij. Porro Poetis fabulosa miscere moris est, ut hoc quoque, quod de Saturno in equum mutato aduentu conuugis, sequitur, cuius meminit Ouid. 6. Metamorph.

12 Frena Pelethronij Lapithæ.) Aulus Gelli. lib. 18. capi. 5. scribit hoc loco Virgilium equitem non pro homine equo insidentem, sed pro ipso equo posuisse. In eoq; secutū esse Ennium qui dicat. Deniq; ui magna quadrupes eques atq; elephanti Projiciūt sese. Deinde adducens hos uersus tres, Frena Pelethronij &c. In quo loco, inquit, equitem, si quis modo nō inscite, inepteq; argutior sit, nihil potest aliud accipi, nisi equus. Plaræq; e nim ueterum græ, & hominem equo insidentem, & equum qui insideretur, equitem dixerunt. Propterea equitare etiam, quod uer-

IN III. GEORG.

bum è uocabulo equitis inclinatū est, & homo equo utens, & equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius adeo uir apprime linguæ latinæ sciens, equū equitare dicit his uersibus.

Queis hinc currere equū, uos atq; equitare uidemus

His equitat curritq; oculis equitare uidemus

Ergo oculis equitat &c.

Sublegit hunc locum Macrobius in librum Saturnalium suorum sextum, ut est authorū omnium fere fucus, quemadmodum ait Erasmus &c.

Equo uelii Bellerophonem inuenisse, Frena & frena equorum Pelethronium.

Pugnare ex equo Theffalos, qui Centauri uocantur.

Bigas primum iunxisse nationem Phrygum.

Quadrigas Erichthonium scribit Plin. lib. 7. ca. 56.

13 Neptuniq; ipsa.) Existimat Serui. referendum hoc esse ad equū illū, quem Neptuno fudit magno tellus percussa tridēti, Verū haud scio an possit etiā ad equorū Neptuni genus referri, quorū mentionē facit Hom. Iliad. 13. q̄s auricomos et aëripides uocat &c. 14. Denso distendere pingui.) Colum. lib. 7. cap. 25. Eo tempore, inquit, quo uocatur à sceminis, roborandus est largo cibo, appropinquante uere hordeo, eruoq; saginādus, ut Veneri superfit, quantorq; fortior inierit firmiora semina præbeat futura stirpi. Quod & Poeta ait, Ne blando nequeant superesse labore: quem locum supra quoque citauimus, sed ratione alia, ibi, Primus ego in patriā &c.

15 Rursus cura patrum.) Varro lib. 2. ca. 7. Cum conceperint, inquit, equæ, uidendū ne laborent plusculum, aut ne frigidis sint locis, quod algor maxime prægnantibus obest. Et paulo post.

Præ-

ANNOT. EOBANI HES.

Pregnantē neq; impleri cibo, neq; esurire oportet.

Columella lib. 7. cap. 25. Maior prægnantibus adhibenda cura est, largog; pascuo fir mandæ, quod si frigore hyemis herbe defecerint, tecto contineantur, ac neq; cursu, neq; labore exerceantur &c.

Palladius lib. 4. capi. 13. Grauidæ non urgeantur, nec famē frigusq; tolerent, nec inter se loci comprimantur angustijs.

16 Post partū in uitulos.) De uitulorū cura, uide Colum. li. 7. ca. 22. 23. 24. &c. Varronē lib. 2. cap. 5.

17 Tu quos ad studiū.) De bobus domandis, uide Colum. lib. 7. cap. 2. Palladium lib. 4. cap. 12.

18 Primus equi labor.) Varro libr. 2. capi. 7. scribit, frenos circa equos nondum domitos esse suspendendos, ut oculi consuescant, & uidere eorū faciem, & ē motu audire crepitus. Et paulo post.

Sunt qui dicant post annum & sex menses domari equuleum posse, sed melius post trimū, à quo tempore farrago dari solet.

19 Sed non ulla magis.) Hoc præceptum nequaquā de brutis tantum intelligendum est, pertinet enim ad hominem quoq;, & uolenti integrum corporis robur, uiuacemq; ac uegetam naturam, prætereāq; diuturniorem iuuetutis florem conferuare, una uoce, & uerissima, Medici omnes præcipiunt, Veneris nimium usum, non secus ac deterrimam & præsens exitium afferentem pestem fugiendam esse, iuxta ac uini: de quo paulo ante diximus. Quo in loco iterum aperit se latissimus excurrendi cāpus, nisi iam dudum satis excursionum esse existimare, & hæc notiora sint, quā obseruata pluribus imò ferè omnibus. Tantum hoc addam, quos de conferuanda sanitate

IN III. GEORG.

tate nos scripsimus.

Quæritis an Veneri liceat parere uocanti.

Hic quoq; erit certus sicut ubiq; modus Multa Venus uires exhaurit, spiritibusq;

Noxia, consumit corpora mille modis

Rara leuat corpusq; iuuat Venus, optima uita est

Quæ nec casta nimis, nec nimis est petulans.

At tu cui studij flores fructusq; petuntur

Si possis Venerem spernere, sanus eris.

20 Scilicet ante oēs.) Citatur hic locus à Colu. li. 7. ca. 25. ubi de equis mentionē faciens, inter alia sic quoq;, Id maxime, inquit, armentū si prohibeas libidinibus extimulatur furijs, unde etiā ueneno id inditū est nomē *in nō moues*, q; equinæ Cupidini simile mortalibus amorem accendant. Nec dubium, quin aliquot regionibus tacito flagrent ardore coeundi facimina, ut etiam si marem nō habeant assidua & nimia cupiditate flagrantes sibi ipsæ uenerem cohortalium more auitū uento concipiant. Cum sit notissimum etiam sacro monte Hispaniæ, qui procurrat in Occidentē iuxta Oceanum frequenter equas sine coitu uentum pertulisse, factumq; educasse &c.

Testatur idem Plin. lib. 4. cap. 22.

Idē lib. 8. ca. 42. sic scribit, Cōstat in Lusitania circa Vlyssipponem et Tagū annē equas Fauonio flante obuertas animalē cōcipere spiritū, idq; partū fieri, & gigni pernicissimū ita, sed triennium non excedere.

Aristoteles quoq; de natura animalium libr. 6. cap. 22. interprete Theodoro sic ait.

Salacissimum omnium cum marium tū foemina tum equus est, hōie excepto &c. Et paulo post, foemina

ANNOT. EOBANI HES.

mina quam diu uiuit, initur, nec ullū certū tempus libidinem aufert &c. Idem lib. eodem cap. 18.

Horatius meminit primo carminum. Quæ solet matres furiare equorum &c.

21 Hinc demum Hippo.) Aristo. de natura animalium lib. 6. cap. 22. sic interprete Gaza scribit. Cū equa peperit, statim secundas deuorat, atque quod pulli nascentis fronti adhæret, Hippomanes dictū magnitudine minus Carica, parua specie laciusculum, orbiculatum, nigrum: hoc si quis prærupto odore moueat, qua excitatur, furitq; eo agnito odore, qua propter id à ueneficis petitur & præripitur mulierculis.

Vide Erasmm in prouerbio ἰππομανῆρ.

Plinius uero libro. 8. capite 42. Et sanè, inquit, proditur equis amoris innasci ueneficium hippomanes appellatum in fronte, carica magnitudine, colore nigro, quod statim ædito partu deuorat foeta, ut partum ad ubera non admittit, si quis præruptum habeat. Idem lib. 28. cap. 10. Hippomanes, inquit, tantas in ueneficio uires habet, ut affusum æris mixturæ in effigiem equæ Olympiæ admotos mares, equos ad rabiem coitus agat.

De hoc item interpres Dioscoridis lib. 3. ca. 72. Theocritus Idyllio β. dicit esse plantam in Arcadia nascentem, his uerbis.

ἰππομανῆς φυτὸν ἔστι παρ' ἀρκάσι θεὸς δ' ἐπὶ τῶσδε καὶ πάλι μαίνονται ἀν' ἄρτα καὶ θεοὶ ἵπποι.

Quod ira uertimus.

Nascitur Hippomanes in montibus Arcadis oræ
Herba nocens, quo tota armenta mouetur equarū
In furias, rabiidq; feruntur in auia pulli.

Quid.

IN III. GEORG.

Ouidius in Arte, libro secundo.

Fallitur Aemonias, si quis decurrit ad artes,

Datq; quod à teneri fronte reuellit equi.

res propositiōis Hippomanes significans. Iuue. Sat. 6. Hippomanes carmenq; loquor coctumq; uenenum Priuignoq; datum &c.

De hoc ueneno uerba Columellæ supra posuimus scilicet Ante omnes &c.

22 Hoc satis armentis.) Propositio est sequentis tractatus, qui de ouibus est futurus, qua hic quoq; ut albiceu in parte narrationis breui utit interfatio ne, ostendēs, & de quibus dixerit, & dicturus sit, que ad hoc ualer (ut ait Fabi.) ut & priorū sine reficiatur Lector, & uelut ad nouū rursus sese cōparet initiū.

23 Nec sum animi dub.) Totus locus ex Lucretio sumptus est, sed ex cultus, ut omnia ferme hic Poeta, quæ ab alijs sumit, meliora facit, atq; adeo in suā possessionem uendicat, sibiq; adserit, ut ne repetere quidem, quibus ademit audeant, & suppudiat tanq̄ sua agnoscere. Lucretius lib. primo sic ait.

Nec mi animi fallit, quam sint obscura, sed acri Percussit thyrso laudis spes magna meum cor Et simul incussit suauem mi in pectus amorem Musarum quo nunc instinctus mente uigenti Auia Pieridū peragro loca. Vide supra pri. Idum.

Et quia dixerat, Hic labor, hinc laudem fortes sp. coloni, & magno nūc ore sonandū, quibus uerbis ostendit, difficilius esse de ouibus q̄ alijs armētis scribere, quia magnū sit angustis rebus honorē addere, ut infra de Apibus quoq;. Ideo uelut in medio opere utitur etiā inuocatione, Nūc uenerāda Pales &c. Quod & Hora. præcipit, nec Deus interfit, nisi dignus uindice nodus Inciderit &c. Hoc non adno-

I tassel,

tassem, nisi uel semel ostēdere uoluissē huiusmodi minuta quādā multa de industria præterire me, & potuisse, si omnia istiusmodi prosequi uoluissē, in gentes cōmentarios cōportare. Aliud est em̄ expositio- nis Poetā, aliud locos dumtaxat quosdā sparsim adnotātis officiū. Nec ego hunc laborē mihi in hoc desumpsi, ut in figuris uerborū ac sententiā, passim occurrētibus, tum periodis, cōmatis, ac quicquid est id genus elocutionis ornāmētis, tum fabularū expo- sitionibus, plus q̄ opus esset adnotationes scribenti hærerē occupatus. Tale quid igitur si forte desyde- ret, alicubi ex hoc nunc loco calūniā deprecatus sim.

24. Incipiens stabulis.) Apud ueteres tanta fuit existimatio utilitatis, quæ ab ouillo pecore proue- niebat, ut illustrissimos quosq; pastores eius Græci *εὖς πολυέρας* & *εὖς πολυμήλως* ab abundantia agno- norum ac ouīū nominarint. Ipsasq; oues propter caritatem & excellentiam, aurea habuisse uellera, ut ait Varro, prodiderunt. Vnde & mala aurea He- speridum & uellus Aureum in Colchide ab Argo- nautis Heroibus tot omnia seculorū memoria cele- bratū, nam & ouē & malum græci *ῥήμηλον* uocant.

De ouibus, earumq; forma ac pastione & sceturā, uideto Varronem rerum Rusticarū lib. 2. cap. 2.

Multo copiosius de his, ut solet omnia, Colum- differit libro 8. cap. 2. 3. 4. 5.

De his itē Palla. aliquot locis, nam is, ut omnium aliarum rerū singulas curarum partes singulis men- sibus tribuit. Nam locis calidis, inquit, mense Aprī li tondātur oues, & serotini factus signētur li. 5. ca. 7. Idem li. 6. ca. 8. hoc est Mense Maio tonderi præ- cipit locis tēperatis. Ibidē docet quomō tonfæ un- guedē sint. Infra uero lib. 13. cap. 13. hoc est Mense

No.

Novemb. ca. 13. de ordine pascēdi, uide pulchra que- dam & c. Plinius item libro 8. cap. 47.

Aristoteles de natura animalium lib. 6. capi 19.

25. Posthinc digressus.) De capris incipit dicere, de quarum cura eisdem ferē locis, quibus iam de ca- pris dictū est, legi multa possunt, quas dicit Poeta nō minore cura q̄ oues habendas esse, quādo & tan- tundem ferē emolumentū ab illis capere possit uita humana, quæ quoniam ab ipso Poeta commodius, quā ab ullo dici possunt, exponuntur, non libebat nominatim recensere, ne ab amœnissimo Poetæ lo- co lectorem uelut abstrahere uoluissē uiderer.

26. Et ros in tenera.) Pallad. lib. 13. cap. 13. Aesti- uis mensibus, inquit, pascantur sub locis, initio cum graminis teneri suauitatem roris mixtura commē- dat. Eadem ferē Columella & Varro.

27. Quid tibi pastores Libyæ.) Et hic uelut leuādī fastidij legētis gratia, in amœniore locū digreditur. Est em̄ hæc *ἑνωσις* huic Poetæ in his libris alioqui re- rū difficultate, uelut laboriosis penē familiaris, ut su- pra quoq; indicauimus, in cōmemoratiōe aurei se- culi, Zonarū, & Antipodū. Mali persici, laudis Italig- uitæ Rusticę, uel & effectū amoris: ita nūc in descri- ptionē pastionis Libyæ, & à contrario etiam Scy- thicę digreditur, quā extendit usq; ad illum uersum

28. Punicæ uel agitāt pauidos.) Ne hunc quidem locū adnotaturus erā, nisi animaduertē quorun- dā prauo iudicio fieri, ut qui aliquod scriptorū quā- tumuis humiliū genus uel sponte neglexerit, uel nō legerit, hic statim uel maligne præstitisse, qd sit polli- citus, uel ea, quæ non intelligat præterire existime- tur. Ob eam rē, quia futuros metuebam, qui cum sci- rent hunc locū à Celio adnotatū, me calūniare: ut

I 2 uel^o

ANNOT. EOBANI HES.

uel non uidisse scriptorem illum, uel locū mihi non intellectū, quasi dissimulanter transisse, significandum hoc duntaxat existimabam, locum esse à Celio adnotatum, li. 9. ca. 11. Quē tamē scriptorē, si pluris facerē, citarem fortasse crebrius. Non quia erudito scriptori quicquid detrahā, sed quia affectatissima eruditionis ostentatio non potest, nō haberi suspecta.

29 Si tibi lanicium curæ.) Columel. lib. 8. capi. 3. adducens hunc locum sic scribit, Sequeris autem non ualia non solum herbida, sed quæ plerunque uidua sint spinis.

Vtatur sapius autoritate diuini carminis. Si tibi lanicium curæ primum aspera sylua Lappæq; tribulicq; absint, quoniam ea res, ut ait idē, scabras reddit oues. Cum tonsis illotus adhæsit Sudor, & hirsuti secuerunt corpora uepres &c.

30 Illū autē quis.) Colu. lib. 8. ca. 3. uerba hæc sunt. Non solum ea ratio est probandi arietis, si uellere candido uestitur, sed etiam si palatum atq; lingua concolor lanæ est: nam cum hæc partes corporis nigrae aut maculosæ sunt, pulla uel etiam uaria nascitur proles. Idq; eximie inter cætera talibus numeris significauit, idem qui supra.

Illum autem quamuis aries sit candidus ipse Reijce ne maculis infuset corpora pullis Nascentum. Et plura deinceps.

Idem scribit Var. li. 2. ca. 2. his uerbis. Animaduertendū quoq; lingua, ne uaria aut nigra sit, quod ferē qui eā habēt aut nigros aut uarios, præcreāt agnos

Plin. uero lib. 8. capi. 4-7. de ouibus loquens, In eo, inquit, genere arietum maxime ora spectantur. Quia cuius coloris sub lingua habere uenas, eius & lanitium est in fectu, uariuntq; si plures fuerint, &

mu

IN III. GEORG.

mutatio aquarum potusq; uariat &c.

Aristoteles quoq; de natura animalium libro 6. cap. 19. de ouibus loquens in hunc modum scribit. Candidi nigriue efficiuntur fetus, si sub lingua arietis uenæ nigrae aut candidæ habentur, cuius enim coloris sunt uenæ, eiusdem & uellus est, uariū etiam si plures uenarum colores sunt.

31 At cui lactis amor &c.) De pastione ouium plura uideto apud Varro. lib. 2. cap. 2.

Colum. item lib. 8. cap. 3. inter alia sic. Nec tamē ulla sunt tam blanda pabula, aut etiam pasqua, quorū gratia non exolescat usu continuo, nisi pecudum fastidio pastor occurrerit præbita sale, quod uelut ad pabuli condimentum per æstatem canalibus lingneis impositū, cum ē pastu redierūt oues lambunt, atq; eo sapore cupidinē bibēdi, pascediq; cōcipiunt.

Pallad. in Mense Nouembri, id est libr. 13. de eadē sic scribit, Salis crebra resperio uel pasuis mixta, uel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuate fastidium.

Porro, ut hoc obiter admoneam de lactium generibus & differentijs plura scribuntur ab Dioscoride, lib. 2. cap. 62. ibi lectu dignissima, quæ in id caput ab interprete Marcello afferuntur. Sicut & de Lanis idem paulo post cap. 65.

Varro item lib. 2. cap. ultimo, de lacte, caseo, & Lana scitu digna permulta.

Colum. quoq; Lactis & casei cōmendationē habet lib. 8. cap. 2. Sicut & Pli. li. 11. ca. 41. & alibi. Notū est illud ex Bucolico, Lac mihi nō æstate nouum &c. Vide item supra, Si tibi lanicium curæ &c.

32 Nec tibi cura canū.) Varro rerū Rust. lib. 2. cap. 9. Canis, inquit, custos est pecoris. In quo gene

ANNOT. EOBANI HES.

se sunt maxime oues, deinde capre. Has enim lupus captare solet, cui opponimus canes defensores.

Plurima de canibus legito apud Colu. li. 8. cap. 12. ad hoc maxime propositum, nempe ad curam rusticam pertinentia. Nam quae alioqui de generibus, differens, naturis, miraculis ite, & id genus canum dici possunt, quis non merito rideat, si in hunc locum conijciam.

33. Disce & odorata stabulis.) Colu. lib. 8. cap. 4. sic scribit. Stabula uero frequenter eueri eda & purganda, humorumque omnis urinae deuehendus est, qui commodissime siccatur perforatis tabulis, quibus ouilia constructuntur, ut grex supercuber. Nec tantum ceno aut stercore, sed exitiosis quoque serpentibus tecta liberentur, quod ut fiat.

Disce & odorata &c. Nam hos uersus ordine adducit, deinde subiicit. Vel ne istud cum periculo facere necesse sit, muliebres capillos, aut ceruina saepius ure cornua, quorum odor maxime non patitur stabulis praedictam pestem consistere &c.

Plinius libro 12. capit. 26. Galbanum syncerum, inquit, si uratur, fugat nidore serpentes.

Idem lib. 24. capit. 5. Cedri scobe fugari serpentes certum est.

Palladius libr. 13. Tribus per annum totum diebus aprico die lotas oues oleo ungeri oportebit, & uino propter serpentes, qui plerumque sub praeseptibus latent, Cedrum uel Galbanum, uel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter uramus.

34. Morborum quoque te caussas.) Totum hunc locum, copiose non minus, quam diligenter profertur Colum. lib. 8. cap. 3.

Hunc uersum Colum. in hortis sic est imitatus. Mortorum quoque te cultus Syluine docebo.

Dum

IN III. GEORG.

35. Dum medicas adhibere manus &c. Locus moralis, nihil a Dijs petendum ociosis, his enim non sunt propitij, quemadmodum ait Salustius.

Ne scabrae fiant oues remedium uideto apud Catonem cap. 96.

36. Tum sciat aeries Alpes.) Serui. enarrans hunc locum, huiusmodi quippiam adfert, cum tempore quodam solito plus Nilus inundasset, ac multo tempore constitisset in planis Aegypti, ea aqua calore, quae in ea regione maxima est cococto limo in aqua palustris plurimae species animalium enatae sunt, quae redeunte in suum alueum, fluuio in sicco destituto, eoque putrescentia tota regionem corrupto ex cadauerum fetore aere pestilentia infecerunt. Quam Ausfer uentus ex Aegypto primum in Atticam, et inde in maris Adriatici finitima ueniens, Illyricum uicinasque his loca deuexit. Haecenus Seruii sensum, non uerba retulimus.

Sed addit, haec pestilentiam ordine, quo diximus, plenissime Lucreti. exequitur. Locus uero quem his uerbis indicat Serui. in 6. Lucretij usque ad finem pluribus multo uersibus, quam qui huc adscribi uel possint uel debeant, uolenti legere locum indicauimus, uel ob hoc ipsum lectu non indignum, quod dignum duxerit hic tantus Poeta, quem imitaretur. Similem quandam pestem describit, & Hippocrates Medicus Epidemiarum lib. 3.

Ouidius quoque mirabili, ut omnia, copia similem pestilentiam describit lib. 7. Metamor. Sed & Manilius libro primo Astronomicum.

37. Tempore non alio.) Ad historiam alludit, quam scribit Vale. li. 5. ca. 4. de fratribus Bytone & Cleobii Argiuis, qui matrem sacerdotem ad Iunonis templum cum deessent bobus, ipsi currum subeuntes pertraxerunt. Praeter Valerium scribit hanc historiam Cicero

ANNOT. EOBANI HES.

prima Tusculanarum, circa finem, Solinus item in
descriptione Siciliæ. Herodotus libro 1. extat de his
fratribus elegas Claudiani Epigrāma huiuscemodi
Si uetus Argolicos illustrat gloria fratres

Qui sua materno colla dedere iugo

Cur non Amphinomo, cur non tibi fortis Onapi
Aeternum Siculus templa dicauit honor?

Poterat sanè locus hic, descriptionem pestilentie
continens, si cōmentario fuisset explicandus, uel so-
lus instar libri occupare, adeo est non uerborū mo-
do, uerumetiam rerum ex media philosophia sum-
ptarum copia, gratia ac elegātia plenus, uerum nos
hic quoq; quod alibi ueriti, ac nihil præter adnota-
tionum, atq; earum sanè quàm mediocrium, nomē
affectantes, ista omnia uel loco uel ingenio alijs re-
liquimus.

FINIS ANNOTATIONVM

Eobani Hessi in Tertium Georgico-
rum Librum.

MODESTI

NI IURISCONSULTI IN QUAR-

tum Georgicorum Argumentum.

Protinus aërij mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, aluorum & cærea testa,
Quiq; albi flores, examina quæq; legenda
Indicat, humenteisq; fauos, cœlestia dona.

P. V. M. GEORGICORVM

Liber Quartus.

PRO

LIBER III.

Protinus aërij mellis cœlestia dona
Exequar, hanc etiam Mœcenas aspice partem.

Admiranda tibi liuium spectacula rerum,
Magnanimosq; duces, totiusq; ex ordine gentis
Mores & studia, & populos & prælia dicam.

In tenui labor, at tenuis non gloria, si quem

2 Numina leua sinunt, auditq; uocatus Apollo.

3 Principio, sedes apibus, statioq; petenda,

Quo neq; sit uentis aditus (nam pabula uenti
Ferre domum prohibent) neq; oues, hædiq; petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo

Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.

4 Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesq; aliæq; uolucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.

Omnia nam late uastant, ipsasq; uolantes,

5 Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.

6 At liquidi fontes, & stagna uirentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus,
Palmaq; uestibulum, aut ingens oleaster obumbret

Vt cum prima noui ducent examina reges

Vere suo, ludetq; fauis emissa iuuentus,

Vicina inuitet decedere ripa calori,

Obuiq; hospitij teneat frondentibus arbos.

In medium, seu stabit iners, seu profluet humor

Transuersas salices, & grandia conijce saxa,

Pontibus ut crebris possint consistere, & alas

Pandere ad aestiuum solem, si forte morantels
Sparserit, aut præceps Neptuno immerferit Eurus.

7 Hæc circum casia uirides, & olentia late
Serpilla, & grauiiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq; bibant uiolaria fontem.

8 Ipsa autem seu corticibus tibi sut a cauatis,
Seu lento fuerint aluearia uimine texta,
Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit.
Vtraq; uis apibus pariter metuenda, neq; illæ
Ne quicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, sucoq; & floribus oras
Explent, collectumq; hæc ipsa ad munera gluten,
Et uisco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.

9 Sæpe etiam effosis (si uera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penitusq; repertæ,
Punicibusq; cauis, exesq; arboris antro,

10 Tu tamen & leui rimosa cubilia limo
Vnge, fouens circum, & raras super iniice frondes

11 Neu propius tectis taxum sine, neu rubentes
Vre foco caneros, alie ne crede paludi,
Aut ubi odor cœni grauis, aut ubi concaua pulsu
Saxa sonant, uocisq; offensa resultat imago.

12 Quod superest, ubi pulsam hyemē sol aureus egit
Sub terras, coelumq; æstiuâ luce reclusit,
Ille continuo saltus, syluasq; peragrant,
Purpureosq; metunt flores, & flumina libant

Summa leues, hinc nescio qua dulcedine late
Progeniem, nidosq; fouent, hinc arte recentis
Excudunt cæras, & mella tenacia figunt.
Hinc ubi iam emissum caueis ad syd. ra coeli,
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen
Obscuramq; trahi uento mirabere nubem,
Contemplator, aquas dulcis, & frondea semper
Tecta petunt, huc tu iussos, asperge saporis,
Trita melissphylla, & Cerinthe ignobile gramen,
Tinnitusq; cie, & matris quate cymbala circum,
Ipse considerent medicatis sedibus, ipse
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)

13 Continuaq; animos uulgi, & trepidantia bello
Corda, licet longe præsciscere, nanq; morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & uox
Audietur, fractos sonitus imitata tubarum
Tum trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant,
Spiculaq; exacuunt rostris, aptantq; lacertos,
Et circa regem, atq; ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisq; uocant clamoribus hostem.
Ergo ubi uer nacta sudum, camposq; patenteis
Erumpunt portis, concurritur, æthere in alto
Fit sonitus, magnum mixtæ, glomerantur in orbem,
Præcipientesq; cadunt, non densior aere grando.
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.

Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore uersant.
 Vsq; adeo obnixi non cedere, dum grauis, aut hos,
 Aut hos, uersa fuga uictor dare terga coegit.
 Hi motus animorum, atq; hæc certamina tanta,

14 Pulueris exigui iactu compressa quiescent.
 Verum ubi ductores acie reuocaueris ambos,

15 Deterior qui uisus cum, ne prodigus obsit,
 Dede neci, melior uacua sine regnet in aula.

16 Alter erit maculis, auro squallentibus ardens,
 (Nam duo sunt genera) hic melior insignis & ore,
 Et rutilus clarus squamis, ille horridus alter
 Desidia, latamq; trahens inglorius aluum.
 Ut binæ regum facies, ita corpora gentis.

Namq; aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
 17 Cum uenit, & terram sicco spuit ore uiator
 Aridus, clucent aliæ, & fulgore coruscant
 Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
 Hæc potior soboles, hinc cœli tempore certo
 Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum,
 Et liquida, & durum baccchi domitura saporem,
 At cum incerta uolant, cœloq; examina ludunt,
 Contemnuntq; fauos, & frigida tecta relinquunt,
 Instabiles animos ludo prohibebis inani,
 Nec magnus prohibere labor, tu regibus alas
 Eripe, non illis quisquam cunctantibus, altum
 Ixe iter, aut castris audebit uellere signa.

18 Inuitent croceis halantes floribus hortis,
 Et custos furum, atq; auium cum falce saligna
 Hellepontiaci seruet tutela Priapi.
 Ipse thymum, pinosq; ferens de montibus altis,
 Tecta serat late circum, cui talia curæ,
 Ipse labore manum duro terat, ipse feraces
 Rigat humo plantas, & amicos irriget hymbres,
 Atq; equidem extremo ni iam sub sine laborum
 Vela traham, & terris festinam aduertere proram,
 Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi
 Ornaret canerem, biseriq; rosaria pesti,
 Quoq; modo potis gauderent intyba riuus,
 Et uirides apio ripe, tortusq; per herbam
 Cresceret in uentrem cucumis, nec sera comantem
 Narcissum, aut flexi tacuissim uimen acanthi,
 Pallentesq; hederas, & amantes littora myrtos,
 19 Namq; sub Oebaliæ memini me turribus altis,
 Qua niger humectat flauentia culta Galefus,
 Corytium uidisse senem, cui pauca relictæ
 Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuenicis,
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccchid,
 Hic rarum tamen in dumis holus, albaq; circum
 Lilia, uerbenasq; premens, uescumq; papauer,
 20 Regum æquabat opes animis, seraq; reuertens
 Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis
 Primus uere rosam, atq; autumnos carpere poma,
 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa

GEOR.

Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum,
 Ille comam mollis iam tum condebat acanthi,
 Aestatem increpitans seram, Zephyrosq; morantes,
 Ergo apibus scetis idem, atq; examine multo
 Primus abundare, & spumantia cogere pressis
 Mella fauis, illi tiliæ, atq; uberrima pinus,
 Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem autumno matura tenebat.
 Ille etiam seras in uersum distulit ulmos,
 Eduramq; pirum, & spinos iam pruna ferentes,
 Iamq; ministrantem platanum potantibus umbram.

21 Verū hæc ipse equidem spatij disclusus iniquis
 Prætereo, atq; alijs post commemoranda relinquo,

22 Nunc age naturas apibus, quas Iuppiter ipse
 Addidit, expediam, pro qua mercede canoros
 Curetum sonitus, crepitantiq; æra secuta,
 Diæto cœli regem pauere sub antro.

23 Sole communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisq; agitant sub legibus æuum,
 Et patriam sole, & certos nouere penates.
 Venturæq; hyemis memores, æstate laborem
 Experiantur, & in medium quæ sita reponunt.
 Nanq; aliæ uictu inuigilant, & foedere pacto
 Exercentur agris, pars intra septa domorum
 Narcissi lachrymam, & lentium de cortice gluten
 Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenacis
 Suspendunt ceras, aliæ spem gentis adultos

Edm

LIBER III.

Educunt fœtus, aliæ purissima mella
 Stipant, & liquido, distendunt nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
 Inq; uicem speculantur aquas, & nubila cœli,
 Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
 Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Feruct opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
 At uelati lentis cyclopes fulmina mæsis
 Cum properant, alij taurinis follibus auras
 Accipiunt, redduntq; alij stridentia tingunt
 Aera lacu, gemit impositis incudibus Aetna,
 Illi inter sese magna ui brachia tollunt
 In numerum, uersantq; tenaci forcipe ferrum.
 Non aliter (si parua licet componere magnis)
 Cecropias innatus apes amor urget habendi.
 Munere quanq; suo, grandæuis oppida cure,
 Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
 At fesse multa referunt se nocte minores,
 Crura thymo plene, pascentur & arbuta passim,
 Et glaucas salices, castiamq; crocumq; rubentem,
 24 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hiacinthos
 25 Omnibus una quies, operū labor omnibus unus.
 Mane ruunt portis, nusquam mora, rursus eadem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
 Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
 Fit sonitus, mussantq; oras, & limina circum
 Post ubi iam thalamis se composuere, siletur.

M

GEORG.

In noctem, fessosq; sopor suus occupat artus.
 Nec uero à stabulis pluuia impendente recedunt
 Longius, aut credunt caelo aduentantibus Euris,
 Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusq; breues tentant, & sepe lapillos
 26 Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburræ
 Tollunt, his sese per inania nubila librant.
 27 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
 In Venerem soluunt, aut foetus nixibus edunt.
 Verum ipsæ folijs natos, & suauibus herbis
 Ore legunt, ipsæ regem, paruosq; Quirites
 Sufficiunt, aulæq; & cærea regna refigunt.
 Sepe etiam duris errando in cotibus, alæ
 Attriuere, ultroq; animam sub fasce dedere.
 Tantus amor florum, & generandi gloria mellis
 Ergo ipsas quamuis angustus terminus æui
 28 Excipiat (neq; enim plus septima ducitur æstas)
 At genus immortale manet, multosq; per annos
 Scat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
 29 Præterea regem non sic Aegyptus, & in gens
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
 Obseruant, rege incolumi, mens omnibus una est,
 Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
 Diripuerit ipsæ, & crates soluere fauorum.
 Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
 Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes,

LIBER III.

Et sepe attollunt humeris, & corpora bello
 Obiectant, pulchramq; petunt per uulnera mortem.
 His quidam signis, atq; hæc exemplo secuti,
 Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
 Aethereos dixere deum, nanq; ire per omnes
 30 Terrasq; tractusq; maris, cælumq; profundum.
 Hinc pecudes, armenta uiros, genus omne ferarum,
 Quæq; sibi tenuis nascentem arcescere uitas,
 Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
 Omnia nec morti esse locum, sed uiua uolare
 Syderis in numerum, atq; alto succedere caelo:
 Si quando sedem augustam, seruataq; mella
 Theauris relines, prius haustus sparsus aquarum
 Ore foue, fumosq; manu prætende sequaces.
 Bis grauidos cogunt foetus, duo tempora mæsis,
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes
 Aut eadem sydus fugiens ubi piscis aquosi,
 Tristior hybernas caelo descendit in undas,
 Illis ira modum supra est, læseq; uenenum
 Moribus inspirant, & spicula cæca relinquunt
 Affixæ uenis, animasq; in uulnere ponunt.
 Sin duram metuens hyemem, parcesq; futuro,
 Contusosq; animos, & res miserabere fractas,
 Aut suffire thymo, cærasq; recidere inanes
 Quis dubitet: nam sepe fauos ignotus adedit
 Stellio, & lucifugis congesta cubilia blattis,

Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus
 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
 Aut durum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ
 In foribus laxos suspendit aranea casses.

Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
 Complebuntq; foros, & floribus horrea textent.

31 Si uero (quoniam casus apibus quoq; nostros
 Vita tulit) tristi languent corpora morbo.

Quod iam non dubijs poteris cognoscere signis,
 Continuo est ægris alius color, horrida uultum
 Deformat macies, tum corpora luce carentum
 Exportant testis, & tristia funera ducunt,

Aut ille pedibus connexæ ad limina pendent,
 Aut intus clausis cunctantur in adibus omnes
 Ignauæq; fame, & contracto frigore pigre.
 Tum sonus auditur grauior, tractimq; susurrant,
 Frigidus ut quondam soluis immurmurat Auster,
 Ut mare sollicitum stridet resluentibus undis,
 Aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.

32 Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellæq; arundineis inferre canalibus ultro
 Hortantem, & fessas ad pabula nota uocantem.
 Proderit, & tunsum gallæ admiscere saporem,
 Arentesq; rosas, aut igni pinguia multo
 Defruta, uel psythia passos de uite racemos,
 Cecropiumq; thymum, & graue olentia centaurea.

Est

33 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
 Fecere agricola, facilis quærentibus herba.
 Namq; uno ingentem tollit de cespite syluam,
 Aurcus ipse, sed in folijs, quæ plurima circum
 Funduntur, uiola subluet purpura nigra,
 Sepe deum nexis ornatè torquibus are,
 Asper in ore sapor, tonsis in uallibus illum
 Pastores, & curua legunt prope flumina Melle.
 Huius odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaq; in foribus plenis adpone canistris.

34 Sed si quem proles subito defecerit omnis,
 Nec genus unde nouæ stirpis reuocetur habebit,
 Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri
 Pandere, quoq; modo cæsis iam sepe iuuenis
 In syncerus apes tulerit cruor, altius omnem
 Expediam, prima repetens ab origine famam.
 Nam qua Pellei gens fortunata Canopi
 Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis uehitur sua rura phæelis,
 Quaq; pharetræ uicinia Persidis urget,
 Et uiridem Aegyptum nigra fecundat arena,
 Et diuersa ruens septem discurrit in ora,
 Usq; coloratis annis deuexus ab Indis,
 Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
 Exiguus primum, atq; ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus, hunc angustiq; imbrice testæ,
 Parietibusq; premunt arctis, & quatuor addunt

Quatuor à uentis obliqua luce fenestras,
 Tum uiculus bima curuans iam cornua fronte
 Queritur, huic geminae nares, & spiritus oris
 Multa reluctanti obstruitur, plagisq; perempto
 Tansa per integram soluuntur uiscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
 Subiiciunt fragmenta, thymum, casiasq; uirentes.
 Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas
 Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
 Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepe factus in osibus humor
 Aestuat, & uisenda modis animalia miris
 Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
 Miscentur, tenuemq; magis, magis aëra carpunt,
 Donec ut aestiuus effusus nubibus imber
 Erupere, aut ut neruo pulsante sagittæ
 Prima leues incunt siquando prælia Parthi,
 Quis deus hanc musæ, quis nobis extudit artem?
 Vnde noua in pressus hominum experientia cœpit?
 35 Pastor Aristæus fugiens peneia tempe,
 Amisissis (ut fama) apibus, morboq; fameq;
 Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis
 Multa querens, atq; hac affatus uoce parentem.
 Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
 Imma tenes, quid me præclara stirpe deorum
 (Si modo quæ perhibes, pater est Tymbræus Apollo)
 Inuisum satis genuisti, aut quo tibi nostri

Pulsus, amor? quid me cælum sperare iubebas?
 En etiam hunc ipsum uitæ mortalis honorem,
 Quem mihi uix frugum, & pecudum custodia solers
 Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
 Quin age, & ipsa manu felices erue syluas
 Per stabulis inimicum ignem atq; interfice messes,
 Vre sata, & ualidam in uites molire bipennem,
 Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
 At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
 Sensit, eam circum Milesia uellera nymphæ
 Carpebant Hyali saturo fucata colore,
 Drymoq; Xantoq; Ligeaq; Phyllodoceq;
 Cæsariem effuse nitidam per candida colla,
 Niseq; Spiog; Thaliaq; Cymodoceq;
 Cydippe, & flaua Lycorias, altera uirgo,
 Altera tum primos Lucinae experta labores,
 Cliog; & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
 Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
 Atq; Ephyre, atq; Opis atq; Asia, & Deiopea,
 Et tandem positis uelox Arethusa sagittis,
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Vulcani, Martisq; dolos, & dulcia furta,
 Atque chaos densos diuum numerabat amores,
 Carmine quo captæ dum fufis mollia pensa
 Douoluunt, iterum maternas impulit aures
 Luctus Aristei, uitreisq; sedilibus omnes
 Obstupere, sed ante alias Arethusa sorores

GEORG.

Prospiciens, summa placidum caput extulit unda,
 Et procul. O gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
 Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit,
 Huic percussa noua mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos, fas illi limina diuū
 Tangere ait, simul alta iubet discedere late
 Flumina, qua iuuenis gressus inferret, at illum
 Curuata in montis faciem circumstetit unda,
 Accepitq; sinu uasto, misitq; sub annem,
 Iamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
 Speluncisq; lacus clausos, lucosq; sonantes,
 Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magna labentia flumina terra
 Spectabat diuersa locis, phasimq; Lycumq;
 Et caput unde altus primum se rupit Enipheus,
 Vnde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
 Saxosumq; sonans Hypanis, Mysusq; Caius,
 Et gemina auratus taurino cornua uultu
 Eridanus, quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum uiolentior influit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
 Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
 Germanæ, tonsisq; ferunt mantilia uillis.
 Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt

LIBER III.

Pocula, Panchæis adolescunt ignibus aræ.
 Et mater, cape Mœoniæ Cartheſia Bacchi
 Oceano libemus ait, simul ipsa precatur
 Oceanumq; patrem rerum, nymphasq; sorores,
 Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant,
 Ter liquido ardentem perſudit neſtare ueſtam,
 Ter flamma ad ſummum teſti ſubiecta reluxit,
 Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa,
 Eſt in Carpathio Neptuni gurgite Vates
 Cœruleus Proteus magnum qui piſcibus æquor,
 Et iunſto bipedum curru metitur equorum.
 Hic nunc Aemathie portus, patriamq; reuiſit
 Pallenem, hunc & nymphæ ueneramur, & ipſe
 Grandæus Nereus nouit, nanq; omnia Vates,
 Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur.
 Quippe ita Neptuno uifum eſt, immania cuius
 Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas,
 Hic tibi nate prius uinclis capiendus ut omnem
 Expediat morbi cauſam, euentusq; ſecundet,
 Nam ſine ui non ulla dabit præcepta, neq; ullum
 Orando ſcetes, uim duram & uincula capto
 Tende, doli circum hæc demum frangentur inanes,
 Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit æſtus,
 Cum ſitiunt herbe, et pecori iam gravior umbra eſt,
 In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
 Se recipit, facile ut ſomno adgrediare iacentem.
 Verum ubi correptum manibus, uinclisq; tenebis,

GEOR.

Tum uaria illudent species, atq; ora ferarum.
 Fiet enim subito sus horridus, atraq; tigris,
 Squamosusq; draco, & fulua ceruice leona,
 Aut acrem flammæ sonitum dabit, atq; ita uinculis
 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit,
 Sed quanto ille magis formas se uertet in omnes,
 Tanto nate magis contendit tenacia uincla,
 Donec talis erit mutato corpore, qualem
 Videris, incepto tegeter cum lumina somno.
 Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem.
 Quo totum nati corpus perduxit, at illi
 Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
 Atq; habilis membris uenit uigor, est specus ingent
 Exesi latere in montis, quo plurima uento
 Cogitur, inq; sinus, scindit sese unda reductos,
 Deprensus olim statio tutissima nautis.
 Intus se uasti Proteus tegit obice saxi,
 Hic iuuenem in latebris auersum à lumine nymphæ
 Collocat, ipsa procul nebulis obscura recessit.
 Iam rapidus torrens sitientes Sirios Indos
 Ardebat celo, & medium sol igneus orbem
 Hauserat, arebant herbæ, & caua flumina siccis
 Faucibus ad limum radij tepesfacta coquebant
 Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
 Ibat, eum uasti circum gens humida ponti
 Exultant rorem late dispergit amarum
 Sternunt se somno diuerso in littore Phocæ.

Ipsè

LIBER III.

Ipsè (uelut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper ubi è passu uitulos ad tecta reducit,
 Auditiq; lupos acuunt balatibus agni)
 Consedit scopulo medius, numerumq; recenset,
 Cuius Aristæo, quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem
 Occupat, illo suæ contra non immemor artis
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemq; horribilemq; feram, fluiumq; liquentem.
 Verum ubi nulla fugam repperit fallatia, uictus
 In sese redit, atq; hominis tandem ore locutus
 Nam quis te iuuenem confidentissime nostras
 Iussit adire domos? quid uic hinc petis? inquit, at ille
 Scis Proteu, scis ipse, neq; est te fallere cuiquam,
 Sed tu desine uelle, Deum præcepta secuti
 Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
 Tantum effatus, ad hæc uates ui deniq; multa
 Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
 Et graui terrens sic satis ora resoluit
 Non te nullius exerceat numinis iræ,
 Magna lues commissa, tibi has miserabilis Orpheus
 Haud quaquã ob meritum poenas (ni fata resistent)
 Suscitât, & rapta graui ter pro coniuge seuit,
 Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
 Immanem ante pedes hydrum moritura puella
 Seruantem ripas alta non uidit in herba.

K S At

At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
 Implernnt montes, sterunt Rhodopeiæ arces,
 Altaq; Pangæa, & Rhesi Mauortia tellus,
 Atq; Getæ, atq; Hebrus, atq; actias Orithyia
 Ipse caua solans ægrum testudine amorem,
 Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
 Te ueniente die, te decedente canebat.
 Tanarias etiam fauces, alta hostia Ditis,
 Et caligantem nigra formidine lucum
 Ingressus, manesq; adiit, regemq; tremendum,
 Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.
 At cantu commotæ erebi de sedibus imis
 Vmbre ibant tenues, simulachraq; luce carentum
 Quam multa in syluis auium se millia condunt,
 Vesper ubi aut hybernus agit de montibus imber
 Matres, atq; uiri, defunctaq; corpora uita
 Magnanimumq; heroum, pueri, innuptaq; puellæ,
 Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum,
 Quos circum limus niger, & deformis arundo
 Cocyti, tarda q; palus, innabilis unda
 Alligat, & nouies Styx interfusa coërcet.
 Quin ipse stupuere domus, atq; intima Leti
 Tartara, coeruleosq; implexæ crinibus angues
 Eumenides, tenuitq; inhians tria Cerberus ora,
 Atq; Ixionci uento rota constitit orbis,
 Iamq; pedem referens, casus euaserat omneis,
 Redditaq; Eurydice superas ueniebat ad auras,

Pone sequens (nanq; hanc dederat Proserpina legē)
 Cum subita incautum dementia cœpit amantem,
 Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.
 Restitit, Eurydicenq; suam iam luce sub ipsa
 Immemor heu uictusq; animi respexit, ibi omnis
 Effusus labor, atq; immitis rupta tyranni
 Fœdera, terq; fragor stagnis auditus auernis
 Illa, quis et me inquit, miserã et te perdidit Orpheu?
 Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
 Fata uocant, conditq; natantia lumina somnus.
 Iamq; uale, feror ingenti circumdata nocte,
 Inuolidasq; tibi tendens, heu non tua, palmas.
 Dixit, & ex oculis subito, ceu sumus in auras
 Commixtus tenues fugit diuersa, neq; illum
 Pressantem nequicquam umbras, & multa uolentem
 Dicere præterea uidit, nec portitor Orci
 Amplius obiectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quo se raptã bis coniuge ferret?
 Quo fletu manes, qua numina uoce moueret?
 Illa quidem stygia nabat iam frigida Cymba.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub æria, deserti ad strymonis undam
 Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
 Quales populea moerens philomela sub umbra
 Amisos queritur fœtus, quos durus arator
 Obseruans nido implumes detraxit, at illa

Flet noctem, ranoq; sedens miserabile carmeti;
 Integrat, & mœstis late loca questibus implet.
 Nulla Venus, nulliq; animum flexere hymenæi.
 Solus hyperboreas glacies, Tanaimq; niuaem,
 Aruaq; Ripheis nunquam uiduata pruinis
 Lustrabat, Raptam Eurydicen, atq; irrita ditis
 Dona quærens, spectæ Ciconum quo mungere matrem
 Inter sacra deum, nocturnaq; orgia Bacchi,
 Discerptum latus iuuenem sparsere per agros,
 Tum quoq; marmorea caput à ceruice reuulsum.
 Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus,
 Volucret, Eurydicen uox ipsa, & frigida lingua.
 Ah miseram Eurydicen, anima fugiente uocabat,
 Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
 Hec Protus, & se iactu dedit æquor in altum,
 Quaq; dedit, spumantem undam, sub uertice torsit.
 At non Cyrene, nanq; ultro affata timentem.
 Nate licet tristeis animo deponere curas,
 Hec omnis morbi caussa, hinc miserabile nymphæ.
 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 Exitium misere apibus, tu munera supplex
 Tende petens pacem, & faciles uenerare Napeas.
 Nanq; dabunt ueniam uotis irasq; remittent.
 Sed modus orandi, qui sit, prius ordine dicam,
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
 Qui tibi nunc uiridis depascunt summa Licæi
 Delige, & intacta totidem ceruice iuuenas,

Quatuor his aras alta ad delubra dearum
 Constitue, & sacrum iugulis demitte cruoreffo.
 Corporaq; ipsa boum frondoso desere luco.
 Post ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei Leihæa papauera mittes,
 Et nigram mactabis ouem, lucumq; reuises,
 Placatam Eurydicen uitula uenerabere cæsa.
 Haud mora, continuo matris præcepta facessit,
 At delubra uenit, monstratas excitat aras
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros
 Ducit, & intacta totidem ceruice iuuenas.
 Post ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumq; reuisit.
 Sic uero subitum, ac dictu mirabile monstrum
 Aspiciunt liquefacta boum per uiscera, toto
 Fridere apes utero et ruptis cfferuere costis,
 Immensasq; trahi nubes iamq; arbore summa
 Confluere, & lentis uuam demittere ramis,
 Hec super aruorum cultu, pecorumq; canebam,
 Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum
 Fulminat Euphratem bello uictorq; uolenteis
 Per populos dat iura, uiamq; affectat olympo.
 Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
 Parthenope, studijs florentem ignobilis oei.
 Carmina qui lusi pastorum, audaxq; iuuenta.
 Tyre tu patula cecini sub tegmine fagi.

WIN QVARTVM

LIBRVM GEORGICORVM

ANNOTATIONES.

Protinus aërii mellis caelestia dona
Exequar, hanc etiam Mecoenas etc.

Quarta pars est principalis propositionis, in qua de apibus & melle scripturus, insinuatione utitur. Dicit enim de rebus paruis ac leuibus maxima se & admiranda dicturum, quæ res attentum in primis auditorem ac lectorem facit. Et uix ulla in parte alia uel pluribus uel melioribus utitur translationibus. Nempe ceu Rempublicam quandam & Monarchiam apum statuens, Reges ipsis, castra, prætoria, urbes, populos, mores, studia, & bella assignat. Quæ oia sic ubiq; exequitur, ut nusquam non memor pulcherrimarum translationum à proposito excidat, adeoque eleganter, adeo uenuste hanc apum Rempublicam depingit, ut uel unico hoc libro satis immortale ingenij lumen ac diuinitatem optimus Poeta ostendere potuerit, si nihil etiam aliorum ædidisset. In hanc quoque partem adnotationes paucas adiecimus, atque eas eo breuioribus, quo copiosius est hæc materia à diuersis scriptoribus tractata, quorum pauci tamen admodum nobis uisi sunt: qui igitur in manus nostras peruenire potuerunt, de Apibus scribentes, hi ferme sunt. Plin. nat. histo. lib. 11. cap. 5. & sequentibus aliquot.

Varro de re Rust. lib. 3. cap. 16.

Colum. lib. 10. à cap. 11. usque ad finem lib.

Palladius lib. 1. cap. 37. Idem lib. 5. cap. 8.

Aristo. de naturis anima. lib. 5. cap. 21. & 22.

Si quæ numina læua sinūt &c.) Citat & exponit

IN III. GEORG.

hunc locum Aul. Gel. noct. Artic. lib. 5. cap. 12. 3 Principio sedes apibus.) Colum. lib. 10. ca. 11. Venio nunc, inquit, ad alueorum curam, de quibus neque quicquam diligentius præcipi potest, quam ab Higino iam dictum est, nec ornatius quam à Virgilio, nec elegantius, quam Celso. Higinus ueterum authorum placita secretis dispersa monumentis industrie collegit. Virgilius Poeticis floribus illuminauit. Celsus utriusque memorati adhibuit modum.

Idem paulo infra capi. 4. Apibus destinari debent pabulationes secretissima, & ut noster Maro præcipit, Viduæ pecudibus aprico, & minime procelloso cœli statu, quo neque sit uentis aditus &c.

Idem infra capi. 5. Sedes apibus collocanda est, contra brumalem meridiem, procul à tumultu ac cœtu hominum ac pecudum, nec calido loco, nec frigido, nam utroque infestantur.

Et quæ deinceps subdit, In quibus non tam ipse de Apibus scribere, quam Virgilium uidetur exponere, eamque ob rem omnia isto consulto relinquimus.

Sed quoniam à Varrone plurima apiarum rei uocabula ponuntur, ea fortasse non fuerit ab re, in usum studiosorum in hunc locum conijcere.

Nam cum natura, ut idem scriptor ait, plurimum apibus ingenij & artis dederit, operæ præcij quoque est eius tam ingeniosæ artis uocabula, & opera non omnino ignorare, quæ non ex Varrone modo, uerum etiam ex Plin. & Aul. Gel. adducemus. Primum omnium

Quos græci uocant *μελισσονας* ì *μελιττονας*, Latine dici possunt aluearia, seu potius Apiaria ab apibus enim, quæ græce *μελισσα* dicuntur: eadem uocant & *μελιτροφια*, quæ latine dici possunt Mellaria. Sunt autem aluearia, quos & alucos uocant, & aluos, do-

ANNOT. EO BANI HES.

domunculæ, in quibus uel cõficiunt apes: uide Varonem cap. 16 & Gellium lib. 3. cap. 20.

Apiarium proprie locus dicitur, in quo siti sunt aluei apum. *μελισσῶν* pastor apum.

μελισσῶφυλλον, Apiastrum herba, uulgo binenkraut.

Fauus est, quem fingunt cauatum e cera, de quo uide Plinium lib. 11. cap. 14. Varro.

Domum in fauo faciunt apes sex angulis, id est, totidem quor habent pedes, quod Geometræ hexagonon fieri in orbe rotundo ostendunt. Plin. Varr.

Prima operis fundamenta Metyn uocant periti.

Secunda Pissocæron. Tertia propolin.

Erythace apum cibus, quam alij Sandaracã, alij Cerinthum uocant. Plin. lib. 11. cap. 7.

Fucus quæ & furæ uocãt, imperfecta est apis & aculeo caret, serotini factus, & quasi seruitia ueraz apũ. Plin. Vespa quæ similitudinẽ habet apis, neq; socia est operis, et nocere solet morsu, quã apes a se fecernũt. Var.

Quid ex quolibet genere florum, herbarum, atq; arborum conficiant apes, apud iam citatos scriptores uidere licet cumulatissime, præcipue Plinium & Varronem, sed & Columellam.

De melle uerba duntaxat Plinij adscribemus, qui lib. 11. cap. 12.

Venit hoc, inquit, ex aere, & maxime syderũ exortu, præcipueq; in ipso Syrio explendente sit, nec omnino prius Vergiliarũ exortu sub lucanis tẽporibus. Itaq; cũ prima aurora folia arborũ mella rosca inueniunt. At si qui matutino sub diuo suere unctis liquore uestes, capillumq; concretum sentiant, siue est ille cœli sudor, siue quædam syderum salius, siue purgantis se aeris succus, siue aquæ est, & purus

ac

IN III. GEORG.

ac liquidus, & suæ naturæ qualis defluit primo. Nunc uero e tanta cadens altitudine, multumq; diuinit fordescens, & obuiuo terræ halitu infectus. Præterea a fronde ac pabulis potus, & in utriculos congestus apum, ore enim uomunt. Ad hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, totiesq; mutatus, magnã tamen cœlestis naturæ uoluptatẽ affert. Hactenus Plinius. Quæ uerba ideo adscripsimus, quod uidentur maxime proprie naturã mellis describere, & ex aere ipsum esse: quod Virg. noster, omnis naturæ consulissimus, haud quamquam ignorauit, cum diceret. Acrij mellis cœlestia dona. Ideoq; uel hoc Plinio loco, hic Virgilianus explicatus esto.

Eadẽ fermẽ cũ Plinio prodit Arist. de naturis animalũ li. 5. ca. 22. Cõficiunt, inquit, fauos e floribus, cerã ex lachrymis arboris, mella ex rore aeris &c.

Superuacuum est præsertim aliud agentibus prosequi, quæ de natura mellis Hippocrates, Dioscorides, Galenus, & alij Medici prodierint.

4 Absint & picti.) Plin. li. 11. ca. 18. de apibus loquens. Odere, inquit, fædos odores & procul fugiunt, sed & infectos. Itaq; unguenta redolentes infestant.

Impugnãt eas naturæ eiusdẽ degeneres ueste atq; crabrones, et e culicũ genere quæ uocãtur muliones. Populantur hirundines, & quædam aliæ aues &c.

Nota fabula est Prognen in hirundinẽ mutatam, Meropen uero auiculã aiunt esse, quæ latine dicitur Apiastra, & uescatur apibus, pallido intus colore pennarum superne Cyaneo, priori subrutilo. Quo in loco Seruij errorẽ notat, author Cornu Copiæ. Colu. itẽ li. 10. ca. 14. quẽadmodum ab huiuscemodi incõmodis curadæ apes sint, docet. Idẽ ca. 7. plura.

Simili modo Palladius libro 5. cap. 8.

L Ore

ANNOT. EOBANI HES.

5 Ore ferunt dulcem.) Id cum de alijs auibus pullos suos, hoc cibo pascētibus tum maxime de Mero-pibus potest intelligi. Nam has produunt parentes suos in specubus reconditos sic pascere. Quod & ipsum de Ciconijs legitur. Idēq; gręcis est ἀρνιδιαγ-
γῶν. Sed nihil hoc ad pręfens.

6 At liquidi fontes.) Hunc locum citans, ut pleręq; alia huius Poetę, etiam exponit satis copiose Columel. libro. 10. cap. 5. & statim subdit.

Sive, igitur, ut dixi, pręterfluens unda, uel putealis canalibus immissa fuerit, uirgis ac lapidibus aggeretur apum caussa.

Pontibus ut crebris possint consistere &c.

7 Hęc circū cassia.) De passione apū loquens Colum. Eadē, inquit, regio fecunda sit fruticis exigui, & maxime Thymi, aut Origani, aut etiā thymbrę uel nostratis cunilę, quę Satureiam uocāt. Post hęc frequens sit incremēti maioris furculus, ut Rosmarinus, et utraq; Cythisus. Item semper uirens pinus, & minor Ilex, & quę sequuntur. Palladius quoque antē memorato loco, Sit abundans, inquit, locus floribus, quos in herbis uel fruticibus, uel in arboribus procuret industria. Inde nominatim plurima ponit quę apud ipsum uidere est. Eadē Varro & Plinius.

8 Ipsa autem seu corticibus.) Varro memorato antē loco sic scribit, Aluos aliq; faciunt ex uiminibus rotundas, aliq; ē ligno ac corticibus, aliq; ex arbore caua, aliq; fictiles, aliq; etiam ex ferulis quadratas, longas pedes, circiter tres latas pedem. Et paulo post, Hęc omnia uocant à mellis alimonia aluos: & item paulo post, Media aluo, qua introeant apes faciunt foramina parua dextra ac sinistra &c. hoc enim dixit Poeta, Angustos habeant aditus &c.

Co

IN III. GEORG.

Colum. lib. 10. capi. 6. ea aluearia maxime probat ac utilissima esse dicit, quę ex subere ac corticibus fiant, quia nec hyeme rigeant, nec æstate candean, fictilia ferme omnes damnant &c.

Idem cap. 7. Foramina, inquit, quibus exitus & introitus datur, angustissima esse debent, ut quę minimum frigoris admittant. Eaq; satis est, ita forari ne possint capere plus unius apīs incrementum. Sic nec uenenatus stello, nec obsæcnum scarabei, nec papilionis genus, lucifugęq; blatte, ut ait Maro, per laxiora spacia ianuę fauos populantur.

Palladius item, Aluearia, inquit, meliora sunt, quę cortex formabit raptus ex subere, quia non transmittunt uim frigoris aut caloris &c.

Idem, Augustus tamen aditus admittat examina propter frigoris & caloris iniuriam &c.

9 Sape etiā effossis.) Id Aristo. 5. de natu. anima lii li. ca. 22. Apud Themiscirā circa Thermooontē amnē apes tam in terra quę in alueis faciunt fauos, qui parū admodū cerę contineant, & mel crassius reddāt. Idē paulo post, Sunt etiā apes, inquit, quę fauos sub terra triplici ordine faciant, in quibus mel est.

Plinius ibidem, ubi supra cap. 18. circa Thermooontē, inquit, fluuium duo sunt apū genera. Aliarū quę in arboribus mellificant. Aliarū quę sub terra triplici cerarum ordine uberrimi prouentus.

10 Tu tamen & leui.) Colu. lib. 10. ca. 7. Ora, inquit, quę prębent apibus uestibula, proniora sint quę terga, ut ne influāt imbres: & si forte tamē ingressi fuerint, nō immorentur, sed per aridū effluant. Propter quod cōuenit aluearia porticibus supermuniri. Sin aliter, luto punico frōdibus illitis adubrari. Qd' tegimen cū frigora & pluias tū æstus arceat. Nec

L 2 12

ANNOT. EOBANI HES.

tamē ita nocet huic generi caloris æstus, ut hyems. (11 Neu propius tectis.) Taxus arbor uenenata est, propterea uel nullū, uel pessimū ex ea mel gignitur. Igitur & ipse in Bucolico ludicro, Sic tua Cyrenas fugiāt examina taxos. Vide Colu. li. 10. ca. 4.

Cancrorum etiam, inquit Plinius, odore si quis iuxta coquat, examinantur.

Col. ubi sup. cap. 5. Grauis et tetri odoris, inquit, non solum uirentia, sed & quælibet res prohibeantur: sicut cancri nidor, cum est ignibus adustus, aut odor palustris cœni, nec minus uitentur cauæ rupes aut ualles argutæ, quas græce ἕχμους uocant.

Hoc obiter admonendum, Columellā hic græco uerbo usum, quo latino usus est Varro. Is enim sic scribit. Melittonas sic facere oportet, quos alij melitrophia appellant, eandem rem quidā mellaria primum secundum uillam potissimum, ubi nō resonēt imagines. Hic enim sonus harum fuga existimatur esse. Quis uerbis imaginem latine dixit, quam græci ἕχμους uocant, quæ soni est repercussio, quod & pulcherrime expressit Poeta hac periphrafi Vocisq; offensa refultat imago. Sed & Palladius sic latine. Vitetur odor cœni, & cancer adustus, & locus qui ad humanam uocem falsa imitatione respondet, & hic enim eandem rem expressit τῆς πρὸς ἀσκήσας.

Eadem Plinius cap. 19.

12 Quod superest.) Totus hic locus rationē quadam regiminis, & quasi Reipublicæ administratiōnem apum continet, cuius descriptionem pulcherrimam uideto apud Plinium eo, quē citauimus iam sæpe lib. cap. 17. per totum, & apud Columellam citato libro cap. 9. ubi inter alia sic quoq;

Talis est, inquit, natura apum, ut pariter quæq; plebs

IN III. GEORG.

plebs generetur, cum regibus, qui ubi euolandi uires adepti sunt, consortia dedignatur uetustiorum, multoq; magis imperia, quippe cum rationabili genere mortaliū, tum magis egentibus consilij mutis animalibus, nulla sit regni societas. Itaq; noui duces procedunt cū sua iuuentute, quæ uno aut altero die in ipso domiciliij uestibulo glomerata consistens, egressu suo proprię desiderij sedis ondit. Et paulo post. Siquidē ferē ante triduum q̄ eruptionē facturæ sunt, uelut militaria signa mouentium tumultus ac murmur exoritur. Ex quo ut uerissime dicit Virg.

13 Corda licet uulgi.) Itaq; maxime obseruare debet, quæ istud faciunt, ut siue ad pugnam eruperint, nam inter se tanquam ciuilibus bellis, & cum alteris, quasi cum exteris gentibus præliantur, siue fugæ causa se proripuerint, præsto sit ad utrunq; casum paratus custos, pugna quidem uel unius inter se uel duorum examenum discordantium facile cōpescitur. Nam ut ait idem.

14 Pulueris exigui iactu.) Aut aqua multa pascuæ, aut alio quo liquore simili resperso, uelut familiari dulcedine sauientium iras mitigante. Nam eadem etiam dissidentes reges conciliant. Eadē ferē omnia Plinius quoque & in primis Varro locum iam sæpius citato.

15 Deterior qui uisus eum.) Si constat, inquit Columella, principibus gratia maneat pax incruenta: Sin autem sæpius aciem dimicantis notaueris, duces seditionum interficere curabis. Dimicantiū uero prælia prædictis remedijs sedantur. Ac deinde cum examen uel agmen glomeratum in proximo frondentis arbusculę ramo confederit, animaduerti eo, an totum examen in speciem unius uisus uisus

L 3 deat.

ANNOT. EOBANI HES.

deat. Idq; signum erit, aut unum regem inesse, aut certe plures bona fide reconciliatos patieris, dum in suum reuolent domicilium. Sin autem duobus aut etiam compluribus uelut uberibus deductum fuerit examē, ne dubitaueris, & plures proceres, & adhuc iratos esse, atq; in his partibus, in quibus maxime uideris apes glomerari, requirere duces debetis. Itaq; succo prædictarum herbarum, id est, Melissophyli uel apiastri manu illita, ne ad tactū distugiant leuiter inferes digitos, & deductas apes scrutaberis, donec authorē reppereris, hæctenus ille. Sed & sequenti mox capite, Omnes igitur duces notæ deterioris Dede neci melior uacua sine regnet in aula, qui tamē & ipse spoliandus est alis, ubi sapius cū examine suo conat̄ eruptione facta, p̄lugere &c. Hoc & infra Poeta significat. Tu regibus alas.

Eripe &c.

16 Alter erit maculis.) Versus hosce inuertit nō nihil & accommodat suo proposito Colu. sed non abre. Sic enim scribit, Sunt aut̄ hi reges maiores paulo & oblongi magis q̄ cæteræ apes, rectioribus cruribus, sed minus amplis, pinnis pulchri coloris & nitidi leuesq; ac sine pilo, sine spiculo, nisi quis plenior, quasi capillum, quem in uentre gerunt aculeū putat, quo & ipso tantum ad nocendum non utuntur. Quidam etiam infusci atq; hirsuti reperiuntur, quorum pro habitu damnabis ingenium.

Nam duo sunt Regum facies duo corpora plebis
Alter erit maculis auro squallentibus ardens

Et rutilus clarus squamis insignis & ore.

Sic enim hos uersus ille, paulo immutato ordine uerborum citat, suo deseruiens proposito.

Atq; hic maxie probatur, qui est melior, nā deterior

IN III. GEORG.

rior sordido sputo similis tā fœdus est. Quā puluere ab alto. 17 Cū uenit & terrā.) Pli. quoq; de Regibus apū inter alia sic. Duo aut̄ ḡna eorū, Melior niger uariuscq;. Omnibus forma semp̄ egregia, & duplo q̄ cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior. In fronte macula quodam diademate cādens. Multū etiā nitore à uulgo differūt etc.

Consentiunt in hoc & reliqui.

18 Inuident croceis.) Hoc loco uidetur occasione captasse tantum indicandi se, de cultu hortorū non potuisse scribere, quæ res maxime curæ apum est ne cessaria, de quibus tamen post eum diligentissime scripserunt Columella, Palladius, & Plinius.

19 Nāq; sub Oebaliq;.) Oebaliæ turres altas nunc ^{περιφρασμός} Tarentū dicit maritimū Italiæ oppidū, qd̄ in Calabrię finibus id cōdidere Oebaliū. i. Lacedæmonij, duce Phalāto, historia legit̄ apud Strabo. & Iusti. Est aut̄ paulo durior hæc periphrasis, quia de Iōginquo petita. Coritiū uero senē Cilicia dicit ab antro Coritio, quod in mōte eiusdē nois alij in Pamphilia, alij in Cilicia ponūt, iuxta hoc Mela optimū Crocū nasci tradit. Videt̄ hic Poeta alludere, ad historiā belli Pyratice à Pomp. Magno cōfecti, qui remigibus Pyratarū in Italia agros dedit, ut scribit Apianus in li. Mythriddatico, & Plut. in uita Pompei.

20 Regum æquabat opes animis.) Laus est uitæ Pythagorę, quæ hortēsisbus cōtenta, abstinebat ab animātibus. Ostendit aut̄ naturā paucis contentam esse, opinionē uero ne immēsis quidē, ut ait Seneca: & Pli. cum sæpe alibi, tum maxime lib. 19. cap. 4. conqueritur. Acquabat igitur, inquit, diuitias regū, non facultate, quæ exiguę erant, sed animo, qui paucis contentus luxum Regium facile contemnebat.

L 4 Hanc

ANNOT. EOBANI HES.

Hanc quoq; uitam mirifice laudat Horatius in Epodo, Beatus ille &c. ubi inter alia sic quoq;

Quod si pudica mulier in partem iuuet

Domum atq; dulces liberos

Sabina qualis, aut perusta solibus

Pernicis uxor Appuli,

Sacrum uetustis extruat lignis focum

Lassi sub aduentum uiri

Claudensq; textis cratibus latum pecus,

Distenta siccet ubera

Et horna dulci uina promens dolio

Dapes inemptas apparet,

Non me lucrina iuuerent conchilia

Magisue Rhombus aut Scari &c.

Vbi dapes inemptas simili ratione hunc opinor locum imitatus dixit, sed & Iuuenalis Satyra 3.

Viue bidentis amans & culti uillicus horti

Vnde epulum possis centum dare Pythagoræis.

21 Verum hæc ipse equidè.) Seruius ait Gargiliū

Martialē quendam significari, quem de hortis scri

psisse tantū intelligere possumus. Mihi quidem, ut

hoc sicut alia pleraque ingenue fatear, nihil de illo,

uel quis fuerit, uel quid scripserit, compertū est. Verum

Columellā hoc Virgiliū uelut decretū exequu-

tum esse, nemo ignorat. Sic em̄ librū 11. auspicatur.

Hortorum quoq; te cultus Syluine docebo

Atq; ea quæ quondam spacijs exclusus iniquis

Cum caneret latus segetes, & munera Bacchi

Et te magna Pales, necnon cœlestia mella

Virgilius nobis post se memoranda reliquit.

Tum uero & de hortis diligentissime & elegan-

tissimis carminibus, ut de prosa oratiōe, quæ passim

in Mēsisbus est, taceam, scripsit Palladius. Omnium

uero

IN IIII. GEORG.

uero longe felicissime Plinius.

22 Nūc age natu.) Naturas dicit. i. mores, nā ut ait Pli. mores habēt, cuius uerba paulo alius reperā, qd ad totum hunc locum præcipue faciant. Nam de insectis loquens, Inter omnia, inquit, principatus apibus & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere hominum causs. genitis, mella contr. hūt, succumq; dulcissimum, atq; subtilissimū ac saluberrimū, fauos confingunt & ceras. Illæ ad usus uitæ laborem tolerant, opera conficiunt. Remp. habent, consilia priuatim ac duces gregatim, & quod maxime sit mirum, mores habent, hæctenus Plinius.

Eadem ipse idem latius infra ca. 10. ubi pulcherrimam earum τὴν ῥοδίαιαν describit. Sicut & aliq; quoq; quos citauimus.

23 Solæ communes natos &c.) Hoc quod præcepit in Republica sua Plato, uxores & liberos charitate Reip. debere esse cōmunes, à solis apibus obseruari potuisse putant, cum nihil nisi cōmune norint, ut ait Plin. nisi quod Regias imperatoribus futuris in una parte aluei extruūt amplas, magnificas, separatas, ac tuberculo eminētes, ut idē ibi. ca. 11. scribit.

24 Et pingue tiliam.) Vno hoc loco, quod scriam, dissentit à Virgilio Columella, qui libro 10. cap. 4. sic scribit. At tiliæ solæ ex omnibus sunt nocentes, taxi repudiantur.

Sed enim & Plinius T. iam non improbat, libro 11 cap. 12. ubi Sorbetur, inquit, optimum & minime fronde infestum è quereus tiliæ arundinum folijs.

25 Omnibus una quies.) Etsi iamdudum multa fatis de apibus dicta uideri poterant, & locū paulo ante indicauimus, in quo hæc, uelut Reipu. administratio describeretur, uisum tamen est operæ præciū,

L 5 &

ANNOT. EOBANI HES.

& hoc loco, propter adinendū nimiū quæsituris laborē, pauca quædā adscribere. Itaq; Pliniū uerba sunt hæc. Ratio operis, Interdium statio ad portas more castrorū. Noctū quies in matutinū, donec una excitet omnes gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuersę prouolant, si dies mitis futurus est, prædiuinant em uentos, hymbresq; & tunc se continent tectis. Itaq; tēperie cœli (hanc em inter præscita habet) cum agmen ad opera processit, aliæ flores aggerūt pedibus, aliæ aquā ore guttasq; lanugine totius corporis. Quarū adulescentiores ad opera exeunt, & supradicta conuehant, seniores intus operantur. Et quę in hunc modum sequuntur alia, quibus locus hic Poetæ adamussim respondet omnibus.

Sed & Varro omnes, inquit, ut in exercitu uiuūt, atq; alternis dormiunt, & opus faciunt pariter, & ut colonias mittunt. Hiq; duces conficiunt quædam, ut imitatione tubæ ad uocem &c.

26 Vt Cymbæ instabiles.) Plin. ibidem ubi supra cap. 10. Gerulę, inquit, secundos status captant, si coariatur procella, apprehensis pondusculo lapillis se lihrant, quidam in humeros eum imponi tradunt.

27 Illū adeo placuisse.) Plin. ibid. cap. 16. Fœtus quo nam modo prognerent, inquit, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus uisus est nunq̄, plures existimauere oportere confici floribus compositis apte atq; utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex appellatur in quoq; examine, hūc esse solū marē præcipua magnitudine ne fathiscat. Ideo fœtū si ne eo non ædi, apesq; reliquas tanq̄ marē fœminas comitari, non tanq̄ ducē, hætenus ille. Effloribus nasci Poetæ opinio est: sed eodē capite paulo post, suam opinionē interponens Plin. Quod cer-

tum

IN III. GEORG.

tum est, inquit, gallinarum modo incubāt, id quod exclusum est, primū uermiculus uidetur candidus, iacens transuersus, adherensq; ita ut pascere uideat. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neq; uermiculus, sed statim pēniger &c.

Aristo. de nat. animalū. lib. 5. cap. 21. interprete Theodoro, sic ait, De generatione apum uaria sententia est. Alij enim eas parere & coire negant, sed deportare fœtū existimant, nec unde portent, constat inter omnes. Sed aliq; ex flore Callyntri, aliq; ex flore arundinis, aliq; ex flore oleæ aiunt: argumētūq; offerunt, quod cum oliuarū prouentus sit largior, tunc plura examina prodeant. Sunt qui fœtū quidē fœturam comporari ab aliquo ex his, quę modo dixi, arbitrentur. Sed apū generi ortū præstari à ducibus &c. Vide eundem cap. mox sequenti.

Varro sic scribit. Primum apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto.

Plinius quoq; libro eodē capite 20. reparari eas posse scribit iuuenorum corpore exanimato. Sicut equorum uespas atq; crabrones, sic asinorum scara-beos, mutante natura ex alijs quædam in alia.

Sed de hoc posterius.

28 Neq; enim plus.) Hoc spacium & Plinius illis tribuit loco iam citato. Aristoteles autem, ubi supra ait, Vita apū anni sex, nonnulla: etiam septē possunt complere. Similiter & aliq;. Examen tamē in decē annos durare pōt. Columella, Plinius & Aristo.

29 Præterea Regē non sic.) Quoniam multa iam ante dicta sunt de apum regibus, hoc tantum de honore & obseruantia, quibus hoc genus Regē suum prosequitur, adiiciendū, in quo tamē si omnes una quasi uoce de huiuscemodi rebus scribētes cōsentiri, libe-

ANNOT. EOBANI HES.

libentius tamen uerbis utemur Plinij, ut cum plurimum autoritatis, tum non minus elegantie habentibus. Ea sunt lib. 11. cap. 17. huiusmodi. Illud constat imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia, cum procedit una est. Totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti, solum immunis. Circa eum satellites quidam, lectoresq; assidua custodientes autoritate, procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus strepente apparatus inditio diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quæq; proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, ualidius fatigatum ex toto portant, si qua lassatus defecit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur. Vbiunq; ille cõsedit, ibi cunstarum castra sunt &c. Eadem ferme cæteri omnes.

30 Terrasq; tractusq;.) Sponte prætereo, quæ plurima dici hic possunt, de animorū immortalitate ac origine, rerumq; transmutatione, cū ea & alibi tractari debeant, & locus sit idem pleniore descriptione in 6. Aeneid. li. explicatus, & apud Macrobiū in Somnio, quæ nos in adnotationibus, etiam Eclogæ quartæ, sed cur sim attingimus, ibi, Ab Ioue principium, Musæ Iouis omnia plena.

31 Si uero, quoniã casus.) Signa morborū apum hic prosequitur, inde ponit & remedia. Plin. lib. 11. capite 18. sic scribit, Quin. & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum, tristitia torpens, & cum ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant,

IN III. GEORG.

strant, cum defunctis progerūt, funerantiumq; more comitantur exequias. Rege à peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore, non cibos conueliunt, non procedunt. Tristi tantum murmure glomerantur circa corpus eius, subtrahit itaq; deducta multitudine, alias spectantes, exanimem luctum non minuunt. Tunc quoq; ni subueniatur, fame moriūtur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

32 Hic iam Galbancos.) Remedia apum docet, quæ plaræq; ponunt, & aliq; scriptores. Plin. lib. 11. cap. 20. Varro lib. 3. cap. 16. Hoc loco præcipue legendus Colum. qui lib. 10. cap. 13. plurima apū morbis laborantium ponit remedia. Verba eius pauca subscribam. Ita enim libro 10. cap. 13. scribit.

Necnon ille etiam morbus maxime est conspiciendus, qui horridas contractasq; carpit, cum frequenter aliq; mortuarum corpora domicilijs suis efferunt aliæ mira recta, ut publico luctu mœsto silentio torpent. Id cum accidit, arundineis infudi calamis offeruntur cibi, maxime decocti mellis, et cum galla uel arida rosa detriti.

Galbanum etiam ut eius odore medicentur incendi conuenit, passosq; & defruto ueteri fessas sustinere. Hæstenus Columella, hæc autem omnia Poeta dicit, ac deinde subdit.

33 Est etiam flos in pratis.) De hoc ita Colum. eodem loco, Optime tamen facit amelli radix cuius est frutex luteus, purpureus flos, ea cum uetere uino Aminæo decocta exprimitur, & ita liquatus eius succus datur. Et notandum, quod hanc per digressum quendam latius describit, ut supra libro 11. malum persicam, & alia quæpiam alibi.

De Centaurea uero, quam herbam hic graued-

lent

ANNOT. EO BANI HES.

Ientem Poeta dicit, uideto Plinium lib. 25. cap. 6. Et Dioscoriden libr. 3. capi. 7. Theophrastum libro 9.

Item, uinum defrutū quale sit quoq; modo fiat. Columella lib. 13. cap. 19. & 21. & Plin. lib. 14. ca. 9. &c. & Palladium lib. 13. cap. 18.

34. Sed si quem proles.) Docuit quemadmodum à nocuentis animalium ceterarumq; rerum custo diendæ. Deinde quomodo à morbis leuandæ sint apes. Nunc quibus rationibus, si uel casu, uel morbo perierint, reparari possint, ostendit. Quæ ratio, & si non est fabulosa, nam ab alijs quoq; traditur, *αποδο κωμω*, tamen quandam habet in sequentem fabulo sam narrationem. De hac igitur opinione Plinij & Columelle sententias, quoniam nec Aristoteles, nec alij quicquam huius meminere, adscribemus. Plinij ex lib. 11. cap. 20. uerba sunt hæc. Sunt qui mortuas si intra tectum hyeme seruentur, deinde sole uerno torreantur, ac siculneo cinere toto die foueantur, pu tent reuiuiscere. In totū uero amissas, reparari uen tribus bubulis recentibus cum fimo obrutis. Virgi lius iuuecorum corpore exanimato. Sicut equorum uespas atq; crabrones, sicut afinorum scarabeos mu tante natura ex alijs quædam in alia &c.

Colu. lib. 10. cap. 14. loquens de tempore, quod est inter Solstitium & ortum caniculæ, sic scribit, Ce terum hoc eodem tempore progenerari apes posse iuueno perempto Democritus & Mago, nec mi nus Virgilius prodiderūt. Mago quidem uentribus etiam bubulis, idem fieri affirmat, quam rationem diligētius prosequi superuacuum puto, consentiens Celso, qui prudētissime ait, nō tanto interitu pecus istud amitti, ut sic requirendum sit. Hactenus Colu.

Quod uero Arcadij magistri dicit Poeta, de Ari

stæo

IN IIII. GEORG.

stæo intelligendū est, quem scribit Iustinus regnasse in Arcadia, primumq; usum mellis repperisse. Quāuis Poeta hoc Baccho tribuant, ut Ouid. 3. Fastorum. Liba Deo fiunt succis quia dulcibus idem

Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt.

Curus Poeta, quoniā incidit mentio, habes ean dem hanc rē ipsius libro Fastor. 1. & Meta. ultimo.

35. Pastor Aristæus.) Habet hic locus duplicem narrationē, utranq; fabulosam, usq; ad finem libri. De Aristæo scil. & Orpheo, quem totum locum scri bit Seruius mutatum esse, cum ante laudes Galli (cu ius mentionem supra in Bucolicis, Eglogis sexta & ultima fecimus, contineret, eumq; iussu Augusti cū Gallus coniurationis compertus, & ob hoc occisus esset, in hanc fabulam commutatam. Est hæc fabula Aristæi, ut paulo ante dixi, etiam apud Ouid. primo Fastorum. Quæ uero de Protheo dicuntur hac fa bula, in Latinis & Græcis Poetis passim habentur, præcipue Homeri Odysseæ libro quarto. Orphei ad inferos descensum, recuperationem Eurydices, eius dem rursus amissionē, ipsius stæus &c. Videto apud Oui. lib. Meta. 10. Mortem eiusdem li. undecimo.

Præterea nihil uisum est adnotare ex hac fabu la, quoniam nec magnopere ad rem quam ageba mus pertineret, nec longior in re fabulosa insumen da opera uideretur, et essent alioqui ex aliorum iam commentarijs satis nota, quæ hic quoq; commenta rium aliquem desyderare potuissent.

FINIS ANNOTATIONVM

Eobani Hesi in Quartum Georgico

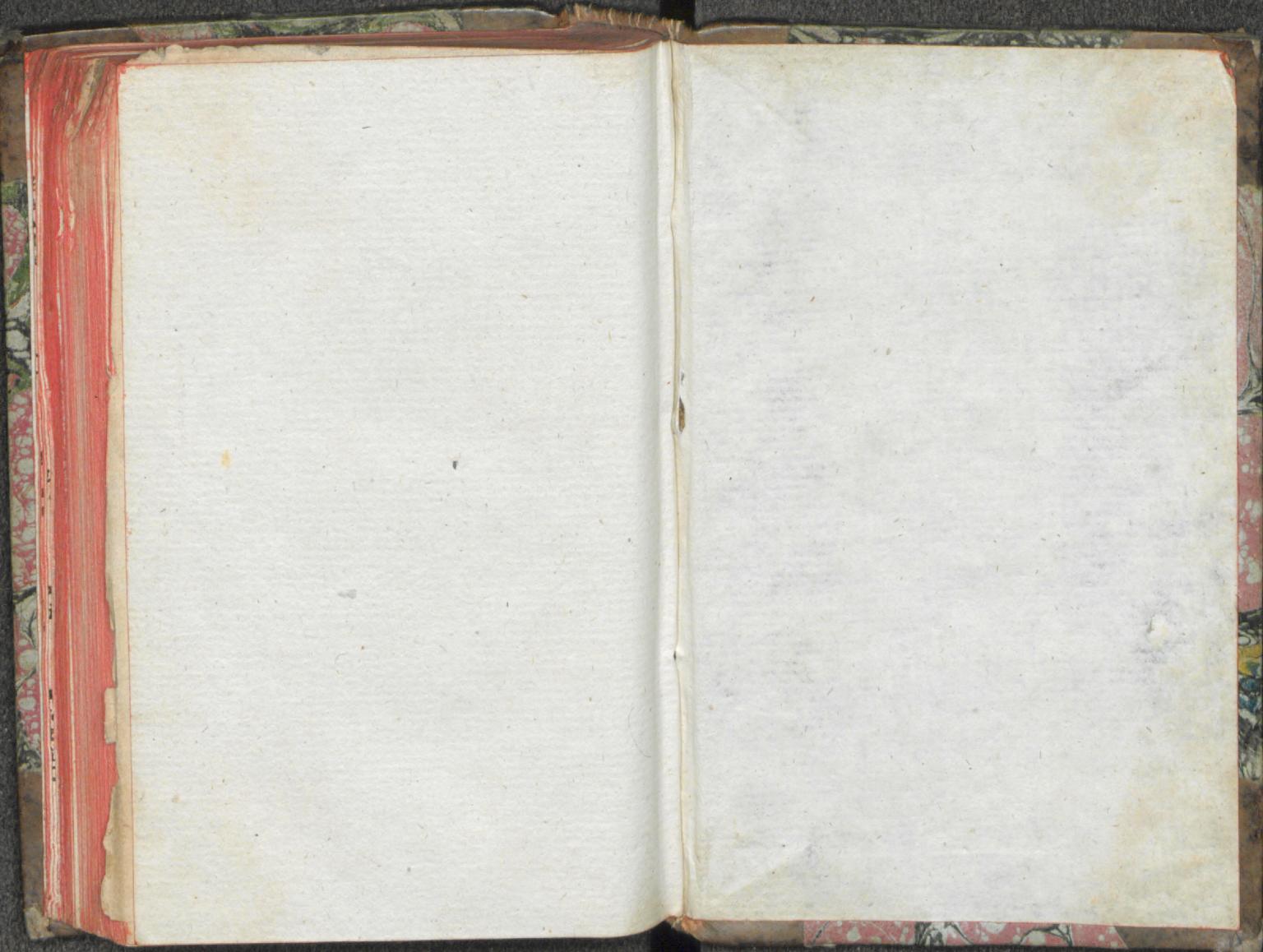
rum Librum

222. 6. cc.

26. VI. 1833.

De Lobano Hæro cf. 807. Maceri Diction-
naire historique

31. I. 1825.

R

IIe

189a

X

